

ISSN 2786-7501 (Print)
ISSN 2786-751X (Online)
<https://doi.org/10.32689/maup.ped.2023.6>

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

SCIENTIFIC WORKS
OF INTERREGIONAL ACADEMY
OF PERSONNEL MANAGEMENT

PEDAGOGICAL SCIENCES

Випуск 6 (59), 2023

Видавничий дім
“Гельветика”
2023

Редакційна колегія

Бахов І.С., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу, ПрАТ ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Україна (головний редактор)

Безверхня Г.В., кандидат наук з фізичного виховання та спорту, професор, професор кафедри фізичної культури, спорту та здоров'я, Луцький національний технічний університет, Україна

Блажко О.А., доктор педагогічних наук, професор, декан природничо-географічного факультету, професор кафедри хімії та методики навчання хімії, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна

Бондаренко В.В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної фізичної підготовки, Національна академія внутрішніх справ, Україна

Вальчук-Оркуша О.М., доктор габілітований, Факультет географічних і геологічних наук, Університет імені Адама Міцкевича у Познані (Uniwersytet imeni Adama Mickiewicza w Poznaniu), Польща

Василишина Н.М., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Національний авіаційний університет, Україна

Герасименко Л.В., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри психології, педагогіки та філософії, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Україна

Головач Н.В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Україна

Замелюк М.І., кандидат педагогічних наук, викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, Україна

Кисленко Д.П., доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, ПрАТ ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Україна

Костікова І.І., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

Кравченко Т.П., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Кравчук О.В., доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна

Марцева Л.А., доктор педагогічних наук, доцент, заступник директора Вінницького регіонального центру оцінювання якості освіти, доцент кафедри комп'ютерної інженерії та кібербезпеки, Державний університет «Житомирська політехніка», Україна

Млинарчук-Соколовська Анна (Anna Mlynarczuk-Sokołowska), доктор наук, професор, факультет педагогіки, Білостоцький університет (University of Białystok), Білосток, Польща

Москаленко О.І., доктор педагогічних наук, професор кафедри авіаційних робіт та послуг (англомовний проєкт), Національний авіаційний університет, Україна

Осадченко Т.М., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна

Пліско В.І., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології й методики фізичного виховання, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Україна

Поліщук Г.В., доктор педагогічних наук, доцент кафедри англійської мови та методики її викладання, Центральноукраїнський національний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Україна

Потапчук Т.В., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики дошкільної та спеціальної освіти, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Рибалко П.Ф., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики фізичної культури, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Україна

Рижиков В.С., доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник, Військовий Інститут Київського Національного університету імені Тараса Шевченка, Україна

Даріуш В. Скальські (Dariush V. Skalski), доктор педагогічних наук, кандидат наук з фізичної культури, інженер, професор, Секція плавання та рятування на воді, Академія Фізичного Виховання та Спорту (Academy of Physical Education and Sports), Польща

Солтик О.О., доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання і спорту, Хмельницький національний університет, Україна

Цибульська В.В., кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання і спортивних дисциплін, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Чернуха Н.М., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної реабілітації і соціальної педагогіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Затверджено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 1 від 09.01.2024 року)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 25198-15138Р, видане Міністерством юстиції України 21.06.2022 р.

DOI: 10.32689/maup.ped

Наукові праці МАУП. Педагогічні науки. 2023. Вип. 6 (59). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2023. 56 с.

Публікуються статті науковців, які досліджують актуальні проблеми розвитку педагогічних наук. Для науковців, викладачів, студентів та всіх, кого цікавить розвиток педагогічних наук в Україні.

ISSN 2786-7501 (Print)

ISSN 2786-751X (Online)

© Оформлення "Видавничий дім «Гельветика», 2023

ЗМІСТ

Володимир ЖОГЛО, Олександр ХМЕЛЮК, Ганна ПОЛТОРАЦЬКА, Віталій КОЛОКОЛОВ, Андрій ЄФРЕМЕНКО, Ярослав КРАЙНИК ФОРМУВАННЯ ПРОЦЕСУ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTI.....	6
Любов ІЛЬНИЦЬКА ВИХОВНІ ПІДВАЛИНИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-КОНСТАНТНОГО БАЧЕННЯ ВІЗУАЛЬНОГО РОЗУМІННЯ ФІРМОВОГО СТИЛЮ НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ П. БЕРЕНСА.....	11
Андрій КУЖЕЛЬНИЙ, Світлана ГОЛОВІНА, Вікторія ШКОНДЯ, Олег ДАВИДОВ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ ДО ПРОВЕДЕННЯ ТЕСТУВАНЬ РУХОВОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTI.....	18
Юрій МАРТИНЮК, Віктор ДЖИМ ОСОБЛИВОСТІ ФІЗІОЛОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ У КВАЛІФІКОВАНИХ БОКСЕРІВ РІЗНИХ ТИПІВ МАНЕР ВЕДЕННЯ ПОЄДИНКУ ПІД ВПЛИВОМ ЗАНЯТЬ БОКСОМ.....	24
Gunel Emil NAZAROVA STUDYING THE EXPERIENCE OF WORK ON THE FORMATION OF THE POLITICAL CULTURE OF SENIOR STUDENTS IN MODERN SCHOOLS.....	31
Юлія ПАРИШКУРА, Ірина ТКАЧЕНКО, Ірина ЯНЧЕНКО ОБГУНТУВАННЯ ВИМОГ ТА ЕТАПІВ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ФІТНЕСІ	36
Юлія ТУБИЧКО ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	42
Тамара ШЕВЧУК, Тетяна КОСТОЛОВИЧ, Ольга ТКАЧУК МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ МОВНО-МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ УЧНІВ 1–4 КЛАСІВ МЕТОДОМ ЕТИМОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ.....	48

CONTENTS

Volodymyr ZHOHLO, Oleksandr KHMELIUK, Hanna POLTORATSKA, Vitalii KOLOKOLOV, Andrii YEFREMENKO, Yaroslav KRAINYK FORMATION OF THE PROCESS OF PHYSICAL TRAINING OF SPECIALISTS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE, TAKING INTO ACCOUNT PROFESSIONAL ORIENTATION.....	6
Liubov ILNYTSKA EDUCATIONAL FOUNDATIONS OF THE FORMATION OF A COMMUNICATIVE AND CONSTANT VISION OF A VISUAL UNDERSTANDING OF CORPORATE STYLE ON THE EXAMPLE OF P. BEHRENS' CREATIVE ACTIVITY.....	11
Andrii KUZHELNYI, Svitlana HOLOVINA, Viktoriia SHKONDIA, Oleh DAVYDOV TEACHING OF FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS TO CONDUCTING MOBILE FITNESS TESTS.....	18
Yuri MARTYNIUK, Viktor DZHYM PECULIARITIES OF PHYSIOLOGICAL INDICATORS IN QUALIFIED BOXERS OF DIFFERENT TYPES OF FIGHTING MANNERS UNDER THE INFLUENCE OF BOXING CLASSES.....	24
Gunel Emil NAZAROVA STUDYING THE EXPERIENCE OF WORK ON THE FORMATION OF THE POLITICAL CULTURE OF SENIOR STUDENTS IN MODERN SCHOOLS.....	31
Yuliia PARYSHKURA, Iryna TKACHENKO, Iryna YANCHENKO FOUNDATION OF THE STAGES OF CHOREOGRAPHIC TRAINING IN THE FITNESS.....	36
Yulia TUBYCHKO DETERMINATION OF THE FEATURES OF COMMUNICATIVE ACTIVITY IN CHILDREN OF EARLY AGE WITH INTELLECTUAL DISABILITIES.....	42
Tamara SHEVCHUK, Tatiana KOSTOLOVYCH, Olga TKACHUK METHODOLOGICAL PROVISION OF THE FORMATION OF LANGUAGE AND SPEECH SKILLS OF STUDENTS OF GRADES 1–4 BY THE METHOD OF ETYMOLOGICAL ANALYSIS.....	48

УДК 159.923.3

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2023.6.1>

Володимир ЖОГЛО

старший викладач кафедри фізичної підготовки,
Національний університет цивільного захисту України,
вул. Чернишевська, 94, м. Харків, Україна, 61023
ORCID: 0000-0001-8043-6936

Олександр ХМЕЛЮК

викладач кафедри фізичної підготовки,
Національний університет цивільного захисту України,
вул. Чернишевська, 94, м. Харків, Україна, 61023
ORCID: 0000-0001-8933-4135

Ганна ПОЛТОРАЦЬКА

старший викладач кафедри інформатики та біомеханіки,
Харківська державна академія фізичної культури,
вул. Клочківська, 99, м. Харків, Україна, 61058
ORCID: 0000-0002-0076-4727

Віталій КОЛОКОЛОВ

викладач кафедри фізичної підготовки,
Національний університет цивільного захисту України,
вул. Чернишевська, 94, м. Харків, Україна, 61023
ORCID: 0000-0002-3501-3499

Андрій ЄФРЕМЕНКО

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, доцент кафедри легкої атлетики,
Харківська державна академія фізичної культури,
вул. Клочківська, 99, м. Харків, Україна, 61058
ORCID: 0000-0003-0924-0281

Ярослав КРАЙНИК

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, доцент кафедри легкої атлетики,
Харківська державна академія фізичної культури,
вул. Клочківська, 99, м. Харків, Україна, 61058
ORCID: 0000-0003-1567-8570

Volodymyr ZHONLO

Senior Lecturer at the Department of Physical Training,
National University of Civil Protection of Ukraine,
94, Chernyshevskya str., Kharkiv, Ukraine, 61023
ORCID: 0000-0001-8043-6936

Oleksandr KHMELIUK

Lecturer at the Department of Physical Training,
National University of Civil Protection of Ukraine,
94, Chernyshevskya str., Kharkiv, Ukraine, 61023
ORCID: 0000-0001-8933-4135

Hanna POLTORATSKA

Senior Lecturer at the Department of Informatics and Biomechanics,
Kharkiv State Academy of Physical Culture,
99, Klochkivska str., Kharkiv, Ukraine, 61058
ORCID: 0000-0002-0076-4727

Vitalii KOLOKOLOV

Lecturer at the Department of Physical Training,
National University of Civil Protection of Ukraine,
94, Chernyshevskaya str., Kharkiv, Ukraine, 61023
ORCID: 0000-0002-3501-3499

Andrii YEFREMENKO

Candidate of Science of Physical Education and Sport, Associate Professor, Associate Professor at the
Department of Athletics
Kharkiv State Academy of Physical Culture,
99, Klochkivskaya str., Kharkiv, Ukraine, 61058
ORCID: 0000-0003-0924-0281

Yaroslav KRAINYK

Candidate of Science of Physical Education and Sport, Associate Professor, Associate Professor at the
Department of Athletics
Kharkiv State Academy of Physical Culture,
99, Klochkivskaya str., Kharkiv, Ukraine, 61058
ORCID: 0000-0003-1567-8570

ФОРМУВАННЯ ПРОЦЕСУ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

FORMATION OF THE PROCESS OF PHYSICAL TRAINING OF SPECIALISTS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE, TAKING INTO ACCOUNT PROFESSIONAL ORIENTATION

Складність умов провадження професійної діяльності військовослужбовців Національної гвардії України формує запит щодо належного рівня фізичної підготовленості фахівців. Мета дослідження – окреслити напрямок вдосконалення фізичної підготовки нацгвардійців з урахуванням вимог до професійної готовності. Для досягнення поставленої мети були застосовані теоретичні методи педагогічного дослідження. Вперше узагальнено вимоги до професійної готовності нацгвардійців з'єднань різного профілю. Встановлені спільні риси та відмінності вимог для належної професійної готовності військовослужбовців Нацгвардії. Виявлено, що професійна діяльність нацгвардійців відбувається в екстремальних умовах та потребує високого рівня: психологічної стійкості; психофізіологічного реагування; фізичної надійності та продуктивності. Забезпечення належного рівня професійної готовності нацгвардійців можливе за умов високого рівня фізичної та функціональної підготовленості. Проте, необхідно враховувати як вимоги до загального (мінімального) рівня фізичної підготовленості, так і до рівня специфічних якостей. Для розвитку специфічних якостей необхідно визначити цільові засоби фізичного тренування, що матимуть найбільшу ефективність щодо розвитку та вдосконалення фізичної підготовленості військовослужбовців. Підбір засобів та методів тренування може базуватися на сучасних уявленнях про закономірності фізичної підготовки, які застосовуються у спорті, що пов'язано з екстремальністю умов несення служби нацгвардійцями та підготовкою спортсменів. При чому, їх використання має бути реалізовано на загальному, груповому та індивідуальному рівнях. Таким чином, окреслено напрям вдосконалення процесу фізичної підготовки нацгвардійців з урахуванням вимог до професійної готовності фахівців та застосування відповідного алгоритму її програмування.

Ключові слова: фізичне виховання, тренування, фізична підготовленість, професійні якості, військовослужбовці.

The complexity of the conditions for carrying out the professional activities of servicemen of the National Guard of Ukraine forms a request regarding the appropriate level of physical fitness of specialists. The purpose of the study is to outline the direction of improving the physical training of national guardsmen, taking into account the requirements for professional readiness. To achieve the goal, theoretical methods of pedagogical research were applied. For the first time, the requirements for the professional readiness of National Guardsmen of various profiles have been summarized. The common features and differences of the requirements for the proper professional readiness of the National Guard servicemen are established. It was found that the professional activities of national guardsmen take place in extreme conditions and require a high level of: psychological stability; psychophysiological response; physical reliability and productivity. Ensuring the appropriate level of professional readiness of national guardsmen is possible under the conditions of a high level of physical and functional readiness. However, it is necessary to take into account both the requirements for the general (minimum) level of physical fitness and the level of specific qualities. For the development of specific qualities, it is necessary to determine the targeted means of physical training that will have the greatest effectiveness in developing and improving the physical fitness of military personnel. The selection of means and methods of training can be based on modern ideas about the laws of physical training that are used in sports, which is related to the extreme conditions of service by national guardsmen and the training of athletes. Moreover, their use should be

implemented at the general, group and individual levels. Thus, the direction of improving the process of physical training of national guardsmen is outlined, taking into account the requirements for the professional readiness of specialists and the application of the corresponding algorithm for its programming.

Key words: physical education, training, physical fitness, professional qualities, military personnel.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Вирішення проблеми належної фізичної підготовленості військовослужбовців в умовах активного розвитку української армії залишається актуальним. Мета фізичної підготовки в Національній гвардії України (НГУ) повинна безпосередньо визначатися з урахуванням професійних завдань та обов'язків військових фахівців. Успішне виконання цих завдань залежить від належного рівня фізичної підготовленості. Таким чином, необхідно чітко визначити мету діяльності окремих підрозділів гвардії та конкретизувати завдання фізичної підготовки. Характерною особливістю професійної діяльності нацгвардійців є екстремальні умови, в яких вони працюють. Це пов'язано як з поточною безпековою ситуацією, так і з особливостями професійних завдань окремих підрозділів. Отже, вимоги до якості виконання службових обов'язків залишаються сталими через необхідність дій в екстремальних умовах для більшості підрозділів, що потребує ретельної розробки системи фізичної підготовки бійців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фізична підготовка військовослужбовців представляє собою складний багаторівневий процес, що включає формування як базових, так і вдосконалення специфічних рухових навичок [3]. На сучасному етапі розвитку підготовки військовослужбовців НГУ залишається актуальним питання вдосконалення фізичної підготовки особового складу з урахуванням теперішньої безпекової ситуації та перспектив розвитку підрозділів [1]. В даний момент побудова процесу фізичної підготовки бійців НГУ має узагальнену структуру відповідно до рекомендацій, які були сформовані на етапі створення [9]. Відповідно, до розвитку самої НГУ формується запит на вдосконалення фізичної підготовки військовослужбовців. Однак існує проблема у розумінні сутності процесу побудови фізичної підготовки нацгвардійців з урахуванням екстремальних умов служби [10]. Водночас відсутні чи недостатньо розроблені рекомендації щодо специфіки тренування фахівців окремих підрозділів.

Таким чином, визначення особливостей професійної діяльності бійців НГУ та шляхів вдосконалення процесу фізичної підготовки військовослужбовців залишається актуаль-

ним завданням, що вимагає проведення подальших досліджень.

Мета – окреслити напрямок вдосконалення фізичної підготовки нацгвардійців з урахуванням вимог до професійної готовності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для досягнення поставленої мети були застосовані теоретичні методи педагогічного дослідження. Це дозволило провести аналіз вимог до професійної готовності нацгвардійців різних військових частин. Встановлено, що військовослужбовці НГУ здійснюють свою діяльність в умовах найбільшої небезпеки, як у мирний, так і у воєнний час. Для виконання службових завдань використовують спеціальне спорядження. Відтак до їх готовності є високі вимоги до: здоров'я та психофізичної підготовленості (психомоторні, кондиційні та координаційні здібності); морально-вольових якостей (сміливості, рішучості, витримки); готовності до раптових дій; колективізму; точності та швидкості зорового (слухового) сприйняття; стійкості та концентрації уваги; оперативної пам'яті та швидкості мислення [4–6].

Встановлені вимоги до професійної готовності бійців НГУ різних підрозділів мають схожі та відмінні риси (табл. 1). Загалом, відзначають підвищені вимоги до психологічної стійкості, рівня психофізіологічних здібностей, розвитку аналізаторів та мислення, а також високого рівня здоров'я [2, 7, 8]. Саме ці характеристики мають забезпечуватися належним рівнем фізичної підготовленості, яка формується у процесі загальної фізичної підготовки. В свою чергу, характер рухової діяльності при виконанні службових обов'язків, включаючи особливості поведінки зі зброєю та використання техніки, а також дій в умовах протистояння у бойових ситуаціях та протистояннях з у надзвичайних ситуаціях, формує вимоги до спеціальної фізичної підготовки нацгвардійців.

Відтак, для створення загального уявлення про процес фізичної підготовки фахівців національної гвардії використаємо структуру її поділу, що застосовується у теорії та методиці спортивного тренування. Адже діяльність спортсменів окремих видів спорту як тренувальна, так і змагальна є екстремальною. Так, виділимо у структурі фізичної підготовки нацгвардійців загальну та спеціальну. Завдання загальної підготовки буде передбачати оволодіння мінімальними вимогами до

Таблиця 1

Алгоритм побудови процесу фізичної підготовки нацгвардійців

Структура	Вимоги	Загальна фізична підготовка	Спеціальна фізична підготовка
Загони оперативного призначення	морально-вольові якості; відповідальність; контрольована агресивність; спонтанність, активність; контрольована емоційність та тривожність; спостережливість та уважність; моторна та зорова пам'ять; швидкодія в умовах дефіциту часу; розвинена крупна моторика	Циклічні види (біг, плавання) Стретчинг	Стрілецька підготовка Єдиноборства Біг на різні дистанції Спортивні ігри Атлетична гімнастика Функціональне тренування
Загони спеціального призначення	стабільність та сила нервової системи; стресостійкість; розподіл уваги; моторна та зорова пам'ять; контроль; морально-вольові якості; витримка; сенсомоторні реакції; розвинена крупна моторика		Єдиноборства Спортивні ігри Легкоатлетичні вправи Важка атлетика
Охорона громадського порядку	фізичні якості; пізнавальні психічні процеси; стійкість в екстремальних ситуаціях; психомоторика; зоровий, слуховий та вестибулярний аналізатори		Біг на середні та довгі дистанції Спортивні ігри Спортивна гімнастика Пауерліфтинг
Авіація	Швидка зміна діяльності; швидке прийняття рішень; здібність до організаторства; самостійність; нервова стійкість; розвиток психомоторики		Подолання смуги перешкод Регбі Біг на різні дистанції Скелелазіння Атлетична гімнастика
Спеціальна розвідка	розвинений опорно-руховий апарат; чіткість рухів; реагування на зорові та слухові подразники	Циклічні види (біг, плавання) Стато-динамічна гімнастика	Спортивні ігри Єдиноборства Спортивна гімнастика
Конвойні	спостережливість; робота в команді; сміливість; емоційно-вольова стійкість; прийняття рішень; точність та координація		Рухливі ігри та спортивні ігри

освоєння рухових дій, що дозволяють проходити професійний відбір у певний підрозділ. Завдання спеціальної фізичної підготовки полягатиме у розвитку та вдосконаленні специфічних рухових здібностей та провідних функціональних систем з урахуванням специфіки професійних умов несення служби.

Структура спеціальної фізичної підготовки нацгвардійців є трискладовою: диференціація щодо умов набуття належного рівня фізичної підготовленості для конкретного підрозділу; індивідуальна фізична підготовка; функціональне тренування провідних систем щодо здійснення роботи у екстремальних умовах.

Висновки. Таким чином, слід структурувати загальну фізичну підготовку для використання у підрозділах НГУ незалежно від їх специфіки і спеціальну фізичну підготовку з урахуванням переваг певних напрямків фізкультурно-спортивної діяльності для

розвитку специфічних рухових здібностей та працездатності нацгвардійців для ефективного виконання професійних обов'язків в екстремальних умовах. Види фізкультурно-спортивної діяльності, рекомендовані для використання при побудові програм фізичної підготовки у НГУ, мають бути обрані з урахуванням впливу на формування структури рухової підготовленості, відповідно професійно професійних обов'язків фахівців. Це дозволяє сформувати належну фізичну готовність нацгвардійця до ефективного несення служби через підбір таких засобів і методів фізичного тренування, які матимуть цільове призначення.

Щодо **перспектив подальших досліджень**, їх напрямком орієнтований на розробку моделі фізичної підготовки військовослужбовців НГУ, зокрема підрозділів оперативного реагування.

Література:

1. Ковальов І. М. Теоретико-методологічні засади фізичної підготовки у правоохоронних органах України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 233–236.
2. Козлов В., Козлов Є., Мошченко І., Новікова О. Оцінювання професійної діяльності спеціаліста на основі компетентнісного підходу. *Збірник наукових праць Національної академії Національної гвардії України*. 2020. № 1(35). С. 94–101.
3. Максимчук Б. А., Горпинич Г. Ф., Лукін Б. П., Малолепший С. Б., Белошенко Ю. К. Методика розвитку функціональної готовності правоохоронців МВС України до дій у гірських умовах засобами спеціальної фізичної підготовки. *Честь і закон*. 2019. № 2(69). С. 40–52.
4. Мілорадова Н. Е., Шевченко В. В. Аналіз існуючих підходів щодо визначення професійно-психологічної компетентності військовослужбовців Національної гвардії України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. № 3. С. 48–53.
5. Павлова Ю. О., Андрес А. С., Дух Т. І., Крижановський В. О., Швець В. Л. Сучасний стан організації фізичної підготовки курсантів закладів вищої освіти органів внутрішніх справ. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. 2021. Вип. 3(133). С. 95–101.
6. Собко І., Коробейник В., Білоус С., Беззубенко О., Тімко Є. Підвищення спеціальної фізичної підготовленості військовослужбовців за допомогою кросфіт тренування. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. 2019. № 8. С. 86–92.
7. Хацаюк О. В., Любчик Р. С., Оленченко В. П. Удосконалення військово-професійних навичок військовослужбовців Національної гвардії України в процесі спеціальної фізичної підготовки. *Новий Колегіум*. 2019. № 1. С. 63–68.
8. Andres A., Slimakovsky O., Kryzhanovsky V., Krasovska I. Вплив показників спритності на морально-психологічні якості особистості офіцерів національної гвардії України. *Physical education, sport and health culture in modern society*. 2022. № 3(59). С. 22–31.
9. Bodnar I., Andres A., Kryzhanovskiy V., Shvets, V. The influence of sports on emotional control in cadets of the National Guard of Ukraine at the beginning of the war. *Health Problems of Civilization*. 2023. № 17(3). P. 269–276.
10. Khatsaiuk O., Medvid M., Maksymchuk B., Kurok O., Dziuba P., Tyurina V., Chervonyi P., Yevdokimova O., Levko M., Demchenko I., Maliar N., Maliar E., Maksymchuk I. Preparing Future Officers for Performing Assigned Tasks through Special Physical Training. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2021. № 13(2). P. 457–475.

References:

1. Koval'ov, I. M. (2020). *Teoretyko-metodolohichni zasady fizychnoyi pidhotovky u pravookhoronnykh orhanakh Ukrayiny* [Theoretical and methodological principles of physical training in law enforcement agencies of Ukraine]. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal*, 2, 233–236. [in Ukrainian].
2. Kozlov, V., Kozlov, Y., Moshchenko, I., & Novykova, O. (2020). *Otsinyuvannya profesiynoyi diyal'nosti spetsialista na osnovi kompetentnisnoho pidkhodu* [Assessment of the professional activity of the specialist on the basis of the competence approach]. *Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noyi akademiyi Natsional'noyi hvardiyi Ukrayiny*, 1(35), 94–101. [in Ukrainian].
3. Maksymchuk, B. A., Horpynych, H. F., Lukin, B. P., Malolyepshyy, S. B., & Byeloshenko, Yu. K. (2019). *Metodyka rozvytku funktsional'noyi hotovnosti pravookhorontsiv MVS Ukrayiny do diy u hirs'kykh umovakh zasobamy spetsial'noyi fizychnoyi pidhotovky* [Methodology for the development of functional readiness of law enforcement officers of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine for actions in mountain conditions by means of special physical training]. *Chest' i zakon*, 2(69), 40–52. [in Ukrainian].
4. Miloradova, N. E., & Shevchenko, V. V. (2021). *Analiz isnyuyuchykh pidkhodiv shchodo vyznachen-nya profesiyno-psykholohichnoyi kompetentnosti viys'kovosluzhbovtsiv Natsional'noyi hvardiyi Ukrayiny* [Analysis of existing approaches to determining the professional and psychological competence of servicemen of the National Guard of Ukraine]. *Dniprovs'kyu naukovyy chasopys publichnoho upravlinnya, psykholohiyi, prava*, 3, 48–53. [in Ukrainian].
5. Pavlova, Yu. O., Andres, A. S., Dukh, T. I., Kryzhanovs'ky, V. O., & Shvets', V. L. (2021). *Suchasnyy stan orhanizatsiyi fizychnoyi pidhotovky kursantiv zakladiv vyshchoyi osvity orhaniv vnutrishnikh sprav* [The current state of organization of physical training of cadets of institutions of higher education of internal affairs bodies]. *Naukovyy chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*, 3(133), 95–101. [in Ukrainian].
6. Sobko, I., Korobeynik, V., Bilous, S., Bezzubenko, O., & Timko, Ye. (2019). *Pidvyshchennya spetsial'noyi fizychnoyi pidhotovlenosti viys'kovosluzhbovtsiv za dopomohoyu krosfit trenuvannya* [Increasing the special physical fitness of military personnel with the help of crossfit training]. *Fizychna kul'tura, sport ta zdorov'ya natsiyi*, 8, 86–92. [in Ukrainian].
7. Khatsayuk, O. V., Lyubchych, R. S., & Olenchenko, V. P. (2019). *Udoskonalennya viys'kovo-profesi-nykh navychok viys'kovosluzhbovtsiv Natsional'noyi hvardiyi Ukrayiny v protsesi spetsial'noyi fizychnoyi pidhotovky* [Improvement of military and professional skills of servicemen of the National Guard of Ukraine in the process of special physical training]. *Novyy Kolehium*, 1, 63–68. [in Ukrainian].

8. Andres, A., Slimakovsky, O., Kryzhanovsky, V., & Krasovska, I. (2022). Vplyv pokaznykiv sprytnosti na moral'no-psykholohichni yakosti osobystosti ofitseriv natsional'noyi hvardiyi Ukrayiny [The influence of dexterity indicators on the moral and psychological qualities of the personality of officers of the National Guard of Ukraine]. *Physical education, sport and health culture in modern society*, 3(59), 22–31. [in Ukrainian].
9. Bodnar, I., Andres, A., Kryzhanovskyi, V., & Shvets, V. (2023). The influence of sports on emotional control in cadets of the National Guard of Ukraine at the beginning of the war. *Health Problems of Civilization*, 17(3), 269-276. [in Ukrainian].
10. Khatsaiuk, O., Medvid, M., Maksymchuk, B., Kurok, O., Dziuba, P., Tyurina, V., Chervonyi, P., Yevdokimova, O., Levko, M., Demchenko, I., Maliar, N., Maliar, E., & Maksymchuk, I. (2021). Preparing Future Officers for Performing Assigned Tasks through Special Physical Training. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 13(2), 457–475. [in Ukrainian].

УДК 37.01,04:535.6

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2023.6.2>**Любов ІЛЬНИЦЬКА**

кандидат філософських наук, доцент кафедри дизайну,
ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0002-2163-7751

Liubov ILNYTSKA

Candidate of Philisophical Sciences, Associate Professor at the Department of Design,
Private Joint-Stock Company «Higher education institution «Interregional Academy
of Personnel Management»,
2, Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0002-2163-7751

**ВИХОВНІ ПІДВАЛИНИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-
КОНСТАНТНОГО БАЧЕННЯ ВІЗУАЛЬНОГО РОЗУМІННЯ
ФІРМОВОГО СТИЛЮ НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ П. БЕРЕНСА****EDUCATIONAL FOUNDATIONS OF THE FORMATION
OF A COMMUNICATIVE AND CONSTANT VISION OF A VISUAL
UNDERSTANDING OF CORPORATE STYLE ON THE EXAMPLE
OF P. BEHRENS' CREATIVE ACTIVITY**

При формуванні професійних якостей майбутнього фахівця за спеціальністю «дизайн» виникає чимало базових проблемних запитань з приводу відповідального ставлення до пошуку ефективних виховних підвалин, на які слід спиратися при засадничому розкритті головних важелів «візуально-досвідного становлення» студентської молоді.

Мета статті полягає у формулюванні виховних підвалин комунікативно-константного бачення візуального розуміння фірмового стилю на прикладі творчості Петера Беренса.

Методологія дослідження спирається на ряд методів, які стали потрібним науково-теоретичним дороговказом для реалізації вказаної мети. По-перше, це загальнонауковий метод аналізу і синтезу, що дозволив оприлюднити системні виміри розгляду, слугуючи головним механізмом при проведенні педагогічного огляду теоретичних засад впровадження фірмового стилю у можливості встановлення базових спроможностей методичного обґрунтування виховних підвалин. По-друге, спеціалізований метод естетичного дослідження став у нагоді задля ефективного виокремлення необхідного взаємозв'язку естетичних значень з доцільними проявами пошуку візуального розуміння комунікативного балансу, який, корелятивно впливає на встановлення креативних чинників при аналізі творчих відкриттів фірмового стилю зроблених П. Беренсом.

Наукова новизна дослідження спрямована на виявлення науково-методичної доцільності впровадження у освітній процес комплексного підходу до кадрової підготовки майбутніх фахівців-дизайнерів на виховних підвалинах візуального розуміння комунікативних спроможностей фірмового стилю, що трансформовано вибудовується із творчих досягнень П. Беренса.

Висновки згідно із проведеним дослідженням важливо стверджувати, що представлене започаткування аналізу дизайнерської спадщини з приводу виявлення виховних підвалин щодо формування комунікативно-константного бачення стане у нагоді при впровадженні у освітній процес відповідних обґрунтувань.

Ключові слова: виховні підвалини, фірмовий стиль, візуальне розуміння, візуально-досвідне становлення, візуальні константи, комунікативне бачення.

When forming the professional qualities of a future specialist in design, many basic problematic questions arise regarding the responsible attitude to the search for effective educational foundations, which should be relied on for the fundamental disclosure of the main levers of the visual-experiential formation of student youth.

The purpose of the article is to formulate the educational foundations of a communicative-constant vision of a visual understanding of corporate style using the example of the work of Peter Behrens.

Methodology of this research is based on a number of methods, that have become the necessary scientific and methodical guide for the realization of the specified goal. First of all, it is a general scientific method of analysis and synthesis, which made it possible to publicize the systemic dimensions of the examination, serving as the main mechanism in conducting a pedagogical review of the theoretical foundations of the implementation of a corporate style in the possibility of establishing the basic capabilities of the methodological justification of educational foundations. Secondly, the specialized method of aesthetic research came in handy for effectively highlighting the necessary interrelationship of aesthetic values with appropriate manifestations of the search for visual understanding of communicative balance, which correlatively affects the establishment of creative factors in the analysis of design discoveries made by P. Behrens.

Analysis of relevant research is aimed at identifying the scientific and methodological expediency of introducing into the educational process a complex approach to the personnel training of future design specialists on the educational foundations of visual understanding of the communicative capabilities of corporate style, which was transformed and built on the creative achievements of P. Behrens.

Conclusions: according to the conducted research, it is important to state, that the presented initiation of the analysis of the design heritage in connection with the identification of educational foundations for the formation of a communicative and constant vision will be useful when introducing the relevant justifications into the educational process.

Key words: educational foundations, corporate style, visual understanding, visual and experiential development, visual constants, communicative vision.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими завданнями. Формування дизайнерських вмінь та навичок покладається на цілий ряд професійних виховних підвалин, перелік яких наразі потрібно уточнювати. Виконання типових спеціалізованих завдань по виявленню засадничої готовності до вправного синтезу теоретичних та практичних знань майбутніми фахівцями з дизайну супроводжується виокремленим баченням поставлених нормативних цілей. Ресурсна планка професійної реалізації нині спирається на конкурентну здатність кваліфікованого досвідного шляху постійного вдосконалення. Тому, при наявності таких факторів слід обмірковано ставитися на освітньому рівні до поступового доєднання європейських дизайнерських зразків, у яких візуальне розуміння константної цілісності вже пройшло перевірку часом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. При розкритті даної проблематики враховувалися суміжні предметні розвідки, в яких оприлюднюється окремі часткові параметри ускладненого підходу. Відтак, дизайнерські механізми розуміння фірмового стилю крізь константні складники ідентифікації стали основою при співвіднесенні з науковими поглядами С. Прищенко та В. Кубка [1, 2]. Встановлення педагогічних складників візуального розуміння стало можливим завдяки таким теоретичним розвідкам, як [3, 4]. Стилiстичне відкриття дизайнерських модальностей обґрунтовувалось завдяки науковим набуткам С. Квіта [5]. Виховний аспект кореляції об'єднуючого руху у змістовну канву виховних підвалин відбувся при зверненні до фахових тверджень, які наповнено представлені у наступних дослідженнях з цього приводу: [6, 7]. Окремо слід вказати, що процес комунікативно-константного бачення є продовженням авторської науково-освітньої концепції становлення професійного художнього бачення, яке висвітлювалося у попередніх наукових публікаціях [7]. Разом з тим, зарубіжні дослідження є унікальними опорними джерелами, у яких європейський досвід підготовки дизайнера на засадах та принципах

Петера Беренса розкрито у найбільшій мірі [8, 9, 10].

Формування мети статті (постановка завдання) полягає у виявленні виховних підвалин комунікативно-константного бачення, як «спонукального педагогічного механізму» для проявів спеціальних якостей професійного зростання при розгляді характерних рис фірмового стилю на прикладі дизайнерських досягнень Петера Беренса (1868–1940 рр.).

Виклад основного матеріалу дослідження. При підготовці спеціаліста фахового напрямку дизайнерського спрямування варто враховувати усталені пріоритети візуальної культури, де фірмовий стиль займає провідне місце у запитах ринкового зацікавлення. Відтак на початку дослідження слід визнати, що фірмовий стиль – це органічна складова візуальної культури споживання. Найголовнішою історичною характеристикою поступового виникнення цього потужного складника рекламного процесу є те, що повноцінне просування ринкових пріоритетів взаємопов'язане з пошуком привабливих стилістичних варіантів для конкурентного просування нових товарів та послуг з подальшою швидкою реалізацією при можливостях інформаційної доступності для широкого кола споживачів обраного виду продукції. Цей тип оформлення знакових положень зовнішнього способу привернення уваги комунікативними засобами «спонукального зацікавлення» майбутніх клієнтів став заохочувальним принципом, який пролонгував цілий стилістично-фірмовий напрям дизайнерської діяльності. Варто підкреслити, що в навчально-виховному процесі творчі завдання з цього функціонального призначення є постійним способом перевірки студентських спроможностей при пошуку візуального розуміння продуманого дизайнерського рішення.

Важливе розуміння того факту, що фірмовий стиль є набутком західно-європейської культури, також слід у виховному сенсі враховувати, адже самостійно фірмовий стиль виокремився у окрему впливову дію зразкового нарощування прибуткових потужностей закордонних підприємницьких компаній завдяки розробленим елементам демонстрації вигідних візуально-цікавих рішень, що

і досі допомагають вмотивувати масову аудиторію, ще необізнаних із виведеним товаром або послугою людей, якісно реагувати на представлену пропозицію. Доступність оформленої споживчої пропозиції певним фірмовим способом оприлюднює утворені візуальні орієнтири-маркери з приводу «пріоритетних конструктивних прийомів» привертання уваги до професійно прорекламованих об'єктів. Отже, зв'язок досліджуваного фірмового стилю з рекламною сферою вказує на конкурентоспроможність даного впливового методу демонструвати сильні сторони призначеного напрямку відібраного супроводу відразу конкретно та доречно. Тому, студентів слід налаштовувати, що фірмовий стиль ніби створює нетипову візуальну заявку на яскраве відзначення інколи технологічно притаманних властивостей, наприклад окремої товарної одиниці у хаотичному середовищі вірогідної пропозиційної групи різнобічних можливостей. При формуванні у майбутніх фахівців візуально-комунікативного способу розуміння творчого контексту варто наголосувати на мотиваційному моменті тих підвалин, коли розробка фірмового стилю комунікативно спроможна полегшувати виконання споживчого вибору на індивідуальному рівні, а на соціальному – реалізовувати також комунікативну функцію корегування та впливу на культурний простір практичних наголосів у варіативних конфігураціях ринкових пропозицій.

На професійну думку С. В. Прищенко, фірмовий стиль – це «сукупність знаків, предметів і засобів» [1], які необхідно якісно використовувати задля утворення слушного рекламного результату. Зокрема, базова сукупність знаків, навіть на рівні теоретичного пошуку виховних підвалин, має пріоритетну роль не природного, а креативного вказівника у площині направлення уваги на тих чи інших інформаційних особливостях заявленого об'єкту. Також Світлана Прищенко зазначає, що історично накопичена сукупність притаманних візуальних ресурсів спеціалізованого стилю увійшла до сполучення фірмових констант, яких усього три, а саме: фірмовий знак, фірмові кольори та фірмові шрифти. Такі константи слугують первинним матеріалом для зорового та комунікативного відкриття – спрямованого бачення однозначного стилю задля демонстрації продуктивного візуального рішення. Дійсно, одночасне вдале застосування кольору зі шрифтовим написом та зі знаковим наповненням розкривають константний підхід стилістичного відтворення фірмової інформації замовника

щодо найефективнішого представлення візуально впливового виконання завдання. Це найголовніший наголос відповідного виховного підґрунтя для зосередженого виведення з тіні пріоритетних чинників формування комунікативно-константного бачення цілісної стилістичної реалізації конкретного креативного виміру. В цьому плані, доречність витриманої візуальної логіки при обґрунтованому оформленні візуальної пропозиції, з урахуванням багатьох супутніх до вимог іміджевих факторів зв'язків із економічною реальністю дозволяє розробляти спрямовану стилістичність з обов'язковим врахуванням довгострокових якісних константних параметрів рекламного призначення. Читке наголошення на візуальній адресності дизайн-розробок фірмового стилю завжди спирається на зазначений чинник взаємного узгодження комунікативно-константних особливостей необхідних складників-інструментів відтворення мети, які при слушному дотриманні відповідної концептуальної пропозиції відповідають за влучне оприлюднення стратегічних інтересів суголосного бачення.

В рамках теоретичного підсумку з приводу формування та поширення фірмового стилю історично зафіксованим першим прикладом такого константного напрацювання є розробка візуального представлення європейської компанії AEG. Цим виконавцем нетипового нововведення був Петер Беренс (1868–1940 рр.). Кардинальні ідеї П. Беренса відразу вплинули на створення рекламного іміджу промислової компанії. У виховному плані слід звернути увагу, що найкращий варіант розповсюдження вихідних даних від виробника мав вже тоді привертати увагу «співмірністю константних елементів», тобто, не поширеним святковим орнаментним насиченням, а навпаки – лаконічним варіантом осмисленого представлення напрямку роботи, важливої для суспільства діяльності. Роль вагомого каркасу з приводу оформлення службової інформації почав відігравати графічний дизайн. Стислі підкреслення текстових похідних мінімального формулювання за рахунок підібраної лінійності й досі продовжують відображати найвищі естетичні запити досконалого осмислення, що на рівні виховних підвалин додають знаковості у сприятливі пропозиції вправного урахування спрощеності, універсальності та лаконічності при первинному налаштуванні студентів на реалізації власного задуму.

До оздоблення первинного вигляду фірмового стилю від Петера Беренса почали застосовуватися різноманітні контурні варіанти продовження знайомої шрифтової компози-

ції. Текст разом із лінійною обводкою став особливою формою лаконічної презентації головної промислово-енергетичної справи AEG. Лоск галузевого лідерства, фінансові можливості, економічна міць почали втілювати у фірмовому стилі обличчя вимог до подальшого наслідування і виконання досконалим чином пріоритетних завдань для функціонального рішення у розробці фінального оздоблення серйозної, конкурентно спроможної європейської компанії. Отже, фірмовий стиль мав остаточно відрізнити рекламний вигляд замовника від іншого ринкового гравця з подібним арсеналом фінансово-промислової діяльності.

Звісно, що відразу фірмовий стиль не утворився, але атрибутика основних частин супутніх елементів-складників константного типу візуальної інформації у розробці П. Беренса допомагають й нині на виховному способі переосмислення зрозуміти пріоритетні творчі підвалини нагальних каркасних підходів до реалізації своєрідної корпоративно-ділової лаконічності. Зрештою, фірмовий стиль вказує на успішність для задоволення іміджевих бізнес-потреб найпотужнішого впливу. Суворі лаконічність елегантності продовжує демонструвати розумний стиль ділової самопродовження репутаційних маркерів візуально-комунікативної ідентифікації. Отже, обраний вибір дотримання корпоративної етики, навіть в оформленні фірмового оздоблення, і досі слугує показником комунікативно-спільних нормативно-виховних правил ділової культури, без перебільшення у декоративній надмірності. Відтак, виховна природа співмірності відіграє особливу роль показового наслідування до вивчення самотнього досвіду П. Беренса. Таким чином, графічні засоби виразності доречно стали у нагоді при розкритті лаконічних складових іміджевої стабільності у перевагах міцної лінійності. Наприклад, для формування вимог до належного виконання графічним способом потрібного впливу були і є граційні шрифтові подачі емблематичного типу знакової фірмово-стилістичної константності, які у подальшому історично навернулися у обсяг вибіркового винайдення особливого відзначення креативної розробки корпоративного досягнення у вигляді логотипу компанії. Звідси випливає значення індивідуального дизайнерського бачення, яке слід уважно формувати на найвищих зразках стилістичної константності, адже для Петера Беренса, при утворенні рекламно-візуального рішення спеціально для компанії AEG, стало важливим загальне об'єднання максимально спрощеної доступності оглядо-

вого прочитання цілого корпусу елегантних фірмових складників при стилістичній переконливості задля новаторського як на той час рекламного проєкту. В даному разі, індивідуальна дизайнерська робота архітектора, за професією і способом мислення непересічного фахівця П. Беренса, вплинула на масово поширений конгломерат ним особисто спеціалізовано розроблених підходів до впровадження текстово-шрифтового сполучення із задумом презентації лаконічної вигадки у дотриманні стилістичної конструкції найбільш ефективного рекламного вигляду. Таку візуальну влучність і варто співвідносити із рівнем пошуку виховних підвалин при аналізі комунікативних проявів фірмового стилю.

Слід нагадати, що П. Беренс, за рахунок визнання його художніх досягнень, у 1907-му році був обраний на посаду радника до електропромислового концерну AEG, тобто роль мистецького нагляду над обранням стилістично вірного рішення, задля просування корпоративної економічної ідеології, була і залишається у колі фахового спрямування досить важливою. Професія дизайнера тільки починала складатися і, попередньо зазначені фірмові константи, такі необхідні для повноцінного сучасного рекламного представлення, тоді ще з'являлися на рівні мистецького перенесення художньо-історичного надбання, інколи орнаментального на виконання візуальних викликів того культурного часу. Проте, для теоретичної характеристики цього найпершого видатного утворення фірмового стилю, яке винайшов П. Беренс, варто наголосити на геометричних лаконічних оздобленнях у версіях спрощеного архітектурно-декоративного прийому композиційної будови для оформлення центральної частини шрифтового напису.

Насправді, Петер Беренс розробив декілька «візуальних похідних» єдиної стилістично-фірмової платформи для подальшого закріплення концептуальної, сприятливо обраної рекламної ідеї, щоб влучно представляти фірмово-константне рішення задекларованої, в даному разі комунікативної відповідальності, як фінансово-економічної надійності ідеологічного вектору промислової структури. Першопочатковий головний акцент – знаковий візуальний об'єкт – як і тоді, має креативно-промовисто відзначати корпоративний сенс закладеної думки, без зайвих слів умовляю вносити зорозво уперед найголовніший комунікативний зміст обраної практичної справи замовника та клієнта на рівні графічно-лаконічних аспектів професійно консолідованої програми. Таким акцентним

об'єктом, у рамках обговорення характерних ідентифікаційних форм розповсюджені реалізації фірмового стилю, став насамперед графічний знак, який, тим не менш, володів, як на той час, ще існуючою притаманністю до укорінених у культурно-історичні зв'язки ремеслово-цехових емблем, а також виокремлював пріоритетні властивості службового ведення корпоративно-системних інтересів фірми. Отже, фірмовий знак, як потужна «системно-інформаційна константа», зберігає своє емблемне походження із організаційним способом середньовічної ідентифікації господарів та виробників. Проте, творчий задум Петера Беренса був потенційно великим для майбутнього рекламного застосування і системно-маркетингового розповсюдження умовно розробленого знаково-графічного обличчя компанії. На теоретичну думку В. Кубко, А. Баранюка: «Першим дизайнером, який створив фірмовий стиль як систему, був Петер Беренс» [2]. Тобто, професійне дизайнерське системне мислення тяжіє до константного наголошування і «візуальної спрямованості» до єдиної лаконічної форми потрібної візуальної демонстрації лідерських ринкових досягнень. Такий акцент на системності враховує «формувальні якості» виховного відліку до оприлюднення креативних підвалин узгодженого бачення реалізованого підходу.

Зрештою, вже на початку двадцятого сторіччя промисловий замовник АЕГ намагався вийти на новий етап торгівельного збуту своїх товарів і послуг. «Беренса запросили для створення фірмового стилю, що охоплював би не тільки рекламу, а й виробничі приміщення, транспорт, одяг. Він вперше сформував поняття фірмового стилю як єдиної системи візуальної ідентифікації» [2, с. 243]. По суті, запропонована характерна риса системної візуалізації від П. Беренса у долученні до корпоративної наочності тоді історично проявила на системному рівні те, що наразі слушно оформлюється у значення «фірмового блоку», як єдиної згрупованої візуальної пропозиції зі стилістичним схопленням наріжних превалюючих інформаційно-комунікативних акцентів. Відтак, фірмовий знак, як константна складова фірмового блоку, вдало систематизує на креативному рівні потрібні іміджеві якості ексклюзивного потрапляння у службовий та сприятливий контекст компанії для подальшого проведення рекламної роботи.

При огляді характерного вигляду класичного фірмового знаку АЕГ, перш за все, звертається увага на спрямований кардинальний відхід від поширеної на той час парад-

ної ієрархічної урочистості із надскладною вигадливістю, але при цьому відхилення від історичних констант стилю засвідчувало перебільшення у застосуванні декоративних елементів в оздобленні. Для Петера Беренса, навпаки, стало важливим просування архітектурно-лінійної аскетичності, як на рівні виховних наративів особливої константної взірцевості підкресленого логічного позначення фірмовим стилем лише системно-необхідних параметрів ексклюзивної іміджевої доречності. В цьому випадку, лаконічність надає загальному оформленню знакової статусності потужних можливостей візуального впливу на конкурентів та на зміцнення виховних корелятивів креативного впливу в пролонгованій часовості.

Втім, варіативність у системному втіленні фірмового знаку, все ж таки спирається на ретельно відібраний каркасний показник сприятливої візуальності, до якої увійшли найнеобхідніші інформаційні сегменти ідентифікації. Безпосередній вимір назви компанії, у вигляді шрифтового напису, виконує завдяки фірмовому знаку об'ємну функцію презентативної оригінальності, до якої слід налаштовуватися виховним супроводом доречного спрямування на вивчення зразків задля постійного звернення за натхненням до здобутків з удосконаленою стилістичною пізнаваністю. «Фірмовий стиль забезпечує відмінність об'єкта і його візуальне виділення» [4]. Цим наведеним візуальним виділенням є індивідуально розроблені втілення назви підприємницького об'єкта. У шрифтовому рішенні, при обранні лінійного гаутунку стилістичного оформлення системної знаковості, утворюється потрібна «позитивна іміджевість». Отже, без зайвих слів, фірмовим знаком декларується стислий вигляд поваги та вишуканості до оригінальних візуальних запитів. Від погляду на титульний знак, у який входить шрифтова співмірність константного сполучення системності, має розкриватися стисла універсальність умовно спрямованої спільної зрозумілості, яку також слід виховувати. Це візуально-логічні, стилістично-знакові дизайнерсько-методичні прийоми-підвалини набутої чіткої відповідності до толерантного і водночас потужного проведення «комунікативної збалансованості» усіх константних складників.

«Фірмовий стиль включає в себе як постійні, незмінні складові іміджу, так і елементи, які можуть та повинні змінюватись. Основні константи фірмового стилю – це постійні елементи за різних умов та у будь-яких ситуаціях» [2, с. 242]. Відтак, шрифто-

вий напис назви компанії, за графічним способом демонстрації унікальної інформації, на винятковий досвід німецького архітектора Петера Беренса, мав стати беззаперечно багатofункціональним та багатоадресним спеціальним рекламno-іміджевим знаком-супроводом, зображення якого продубльовувалося на інших складових фірмового блоку. Звідси випливає підтвердження того, що фірмово-шрифтові висловлювання крізь спрощену модуляцію привносять не декоративно-художній сенс прикрашання необхідної інформації, а рекламno-службовий сенс креативного розкриття підкресленої лінійної комунікативної константи тривалої стабільності організації. Засадничий потенціал такого ставлення до розробки кожного із константних складників фірмового стилю розкриває виховне завдання формувати візуальне розуміння об'єднаної розстановки кмітливого зосередження на суцільній багатоплановості творчої розробки. Зокрема, окрім зосередження на виховному взаємозв'язку напрямку іміджевої думки зі стилістичним оформленням мінімальної інформаційної основи для утворення фірмового способу констатації службових фактів, системність візуального навантаження відзначається композиційним розміщенням необхідних елементів. Відтак, «симетрична пропорційність» усієї форматної площини шрифтової зони, із знаковим маркеруванням самотньої влучності, й досі відіграє цілеспрямовану професійну роль доцільного розуміння візуальної ідентифікації, як стилістичної єдності усіх фірмових констант залучених у виконання навчально-розробного процесу. Пропорційність реалізації знакових сполучень також співвідноситься із тим, як важливо, щоби «фірмовий стиль повинен бути масштабним» [8, с. 191] задля гарного логічного схоплення інформаційної візуалізації. Масштабність, як відповідна виховна риса завершеної результативності, при швидкому огляді ескізної візуальної пропозиції, навіть декларує системно-ціннісну шкалу знакових пріоритетів не тільки стабільності, але й співмірності до уваги на продуманому фокусуванні не на окремих деталях, а на цілісній стилістичній переконливості, де реалізація завдання рухається до проявів навчальної мети – якісно сформувати високо кваліфікованого спеціаліста.

Окремо слід додати, що шрифтова фірмова константа, наразі поширеної монограми-аббревіатури від Петера Беренса, і досі є каркасною основою для проектного втілення усього професійного віднаходження гармонійного механізму збирання деталей повноцінного

стилістичного повідомлення іміджевого старання розкрити функціональне призначення креативного процесу завдяки оформленню логотипа у відібраному та ненав'язливому місцезнаходженні, з урахуванням багатокomпонентного способу сполучення виокремлених акцентів призначення. Шрифтовий ряд у графічному рішенні – це інформаційний супровід призначення об'єктивних площин злагодженої демонстрації композиційної системності. Великі перші літери титульних слів професійного неймінгу компанії, зазвичай при проведенні ескізного пошуку фірмового складання ідейної візуальності, випростувуються у синхронний зовнішній лад функціонально-логічно підібраної літерної геометричної особливості стилістичної престижності. Словесна трьохрядковість Allgemeine Electricitaets Gesellschaft [10], у дизайнерському тлумаченні від П. Беренса, отримала окрім шрифтової виразності ще й значне, майже подібне за проектним типом архітектурної будови, контурне обведення площини сегментованої зональності стилістично фірмового рішення класичної рекламної розробки просування ідейного зовнішнього вигляду корпоративних інтересів константної монолітності. Якщо наголошувати при опануванні професійних навичок візуально-комунікативних спроможностей на перевагах ручної графіки, то закріплена подача нанесення літер в індивідуальному ключі є найхарактернішим авторським супроводом неповторної знакової перманентності при професійному опануванні дизайнерських навичок. Також, для Петера Беренса на той час було важливим візуально продумано сформулювати візуальний масштаб із традиційних упізнаваних геометричних елементів, які системно відтворювали заклик придивлятися на комунікативний посил презентації за рахунок нескладного комбінованого винайдення. Що важливо, вказані спрощені додаткові елементи, при детальному огляді теоретичних характеристик фірмового стилю, мали за естетичну мету підкреслювати розповсюджені принципи співмірності та елегантності за допомогою залучення виміру симетрії, яка визначала не випадковість місцезнаходження поруч із шрифтовим написом назви у остаточній дескрипції загального візуального визначення та сприятливого узгодження іміджевих сенсів конкурентоспроможності. Таким чином, фірмовий історичний знак компанії AEG, авторства П. Беренса видається багатофігурним конструктором односкладових шестикутних фігур, у середину щільної будови яких входить монограмне сполучення масштабно доєднаних аббревіа-

турних літер. Візуальне рішення чорно-білої графічності з дотриманням шрифтової співмірності, без звивистих та накручених додаткових вигадливих елементів декларує і досі елегантний лаконічний підхід до розкриття складної теми технологічного спрямування компанії АЕГ.

Зрештою, творчий досвід Петера Беренса переконливо засвідчує першопрохідний європейський поступ прикметного урахування усіх професійних можливостей дизайн-розробки фірмового стилю. Все ж таки, ним задекларований рекламно-презентаційний стиль константного наповнення відкриває для вивчення первинні засади виховних підвалин дизайнерських спроможностей. Інноваційне, як на той час, стилістично-знакове візуальне представлення передбачило для наступних поколінь впливовий іміджевий підхід крізь лаконічні висловлювання демонструвати

сприятливі характеристики візуальної комунікативності на довгострокове майбутнє.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підсумовуючи зроблений аналіз, слід підкреслити, що формування засад комунікативно-константного бачення при ефективній реалізації поставлених освітніх завдань щодо підготовки майбутнього фахівця-дизайнера вимагає ретельного вивчення світового візуального досвіду торування стилістичної досконалості. Це, в свою чергу, спонукає стверджувати, що необхідність встановлення творчих орієнтирів для молоді є базовим критерієм при обґрунтуванні понятійної основи виховних підвалин, як спонукального чинника для мотиваційного зосередження на такому перспективному напрямку для подальших продуктивних досліджень з цієї вагової проблематики.

Література:

1. Прищенко С. В. Дизайн і реклама: ілюстрований глосарій. Київ: «Кондор», 2020. 208 с.
2. Кубко В., Баранюк А. Фірмові константи як засоби ідентифікації корпоративного стилю організації. *Гілея*. 2016. Вип. 106. С. 242–245.
3. Алексіс Л. Візуальна культура. Київ: Art Huss, 2021. 208 с.
4. Пономаренко Н. Фірмовий стиль як система візуальної ідентифікації. Ужгород, 2007. 51 с.
5. Квіт С. Герменевтика стилю. Київ, 2011. 143 с.
6. Крижешевський М. Фірмовий стиль закладів позашкільної освіти. *Молодий вчений*. 2019. № 12(2). С. 218–220.
7. Льницька Л. Виховна комунікативність «художньої семантики» стародавньої східної культури у споконвічній творчості Івана Труша. *Перспективи та інновації науки*. № 16(34). 2023. С. 125–137.
8. Miller J. Design: The Definitive Visual Guide. London, 2023. 400 p.
9. Rain Liu Research on the Application of “Simple Aesthetics” Design Concept in Contemporary Interior Design under the Background of Eastern and Western Culture. *Journal of Building Technology*, 2(1), 2020. pp.12–19.
10. Esposito C. Visual identity and design systems. URL: <https://www.pixartprinting.co.uk/blog/visual-identity-design-systems> (Дата звернення: 18.01.24).

References:

1. Pryshchenko, S. (2020). Dyzain y reklama: hlosaryi [Design and advertising: glossary]. Kyiv, 208 p. [in Ukrainian].
2. Kubko, V. (2016). Firmovi konstantu yak zasoby identifikatsii korporatyvnoho styliu orhanizatsii [Brand constants as means of identifying the corporate style of the organization]. Gileya, no. 106, pp. 242–245. [in Ukrainian].
3. Aleksis, L. (2021). Vizualna kultura [Visual culture]. Kyiv: Art Huss, 208 p. [in Ukrainian].
4. Ponomarenko, N. (2007). Firmovyi styl yak systema vizualnoi identyfikatsii [Corporate style as a system of the visual identification]. Uzhorod, 51 p. [in Ukrainian].
5. Kvit, S. (2011). Hermenevtyka styliu [Hermeneutics of style]. Kyiv, 143 p. [in Ukrainian].
6. Kryzheshevskiy, M. (2019). Firmovyi styl zakladiv pozashkilnoi osvity [Corporate style of the out-of-school education institutions]. Molodyi vchenyi [A young scientist], no. 12(2), pp. 218–220 [in Ukrainian].
7. Ilynska, L. (2023). Vykhovna komunikatyvnist khudozhnoi semantyky starodavnoi skhidnoi kultury u spokonvichnii tvorchosti Ivana Trusha [Educational communication and artistic semantics of ancient oriental culture in the primordial works of Ivan Trusha]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky* [Perspectives and innovations of the science] no. 16(34), pp. 125–137 [in Ukrainian].
8. Miller, J. (2023). Design: The Definitive Visual Guide. London. 400 p. [in English].
9. Rain Liu (2020). Research on the Application of “Simple Aesthetics” Design Concept in Contemporary Interior Design under the Background of Eastern and Western Culture. *Journal of Building Technology*, 2(1). pp. 12–19.
10. Esposito, C. (2021). Visual identity and design systems. Retrieved from <https://www.pixartprinting.co.uk/blog/visual-identity-design-systems>.

УДК 378.016:796.012:[37.091.12:796-051

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2023.6.3>

Андрій КУЖЕЛЬНИЙ

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спорту,
факультету фізичного виховання,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка,
вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів, Україна, 14000
ORCID: 0000-0001-5938-8589

Світлана ГОЛОВІНА

старший викладач кафедри фізичної культури і спорту,
Державний торговельно-економічний університет,
вул. Кіото, 19, м. Київ, Україна, 02156
ORCID: 0000-0001-6156-5986

Вікторія ШКОНДЯ

старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету,
вул. Соборна, 87, м. Вінниця, Україна, 21000
ORCID: 0000-0003-0252-4951

Олег ДАВИДОВ

магістр фізичної культури і спорту,
факультету фізичного виховання,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка,
вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів, Україна, 14000
ORCID: 0009-0000-3071-0386

Andrii KUZHELNYI

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Sports,
Faculty of Physical Education,
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»,
53, Hetmana Polubotka str., Chernihiv, Ukraine, 14000
ORCID: 0000-0001-5938-8589

Svitlana HOLOVINA

Senior Lecturer at the Department of Physical Culture and Sports,
State University of Trade and Economics,
19, Kyoto str., Kyiv, Ukraine, 02156
ORCID: 0000-0001-6156-5986

Viktoriia SHKONDIA

Senior Lecturer at the Department of Physical Education and Sports,
Vinnytsia Institute of Trade and Economics
of State University of Trade and Economics,
87, Soborna str., Vinnytsia, Ukraine, 21000
ORCID: 0000-0003-0252-4951

Oleh DAVYDOV

Master of Physical Culture and Sports,
Faculty of Physical Education,
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»,
53, Hetmana Polubotka str., Chernihiv, Ukraine, 14000
ORCID: 0009-0000-3071-0386

НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ ДО ПРОВЕДЕННЯ ТЕСТУВАНЬ РУХОВОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTI

TEACHING OF FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS TO CONDUCTING MOBILE FITNESS TESTS

Актуальність. Підвищення раціональності сучасної гри у футболі пред'являє усе більше високі вимоги до рухової підготовленості гравців, як по її рівню, так і за якісними проявами. А також, за динамікою розвитку та підтримки окремих компонентів рухової підготовленості. Більшою мірою це стає маркером успішності у футболі.

Важливою умовою навчання майбутніх фахівців фізичної культури і спорту здатністю до проведення тестувань показників, які визначають рівень розвитку рухових якостей та визначення рівню підготовленості.

Мета роботи. Провести тестування рухової підготовленості футболістів 8–12 років, що займаються футболом у Громадській організації «Нижинський футбольний клуб «Фенікс» під час виробничої практики здобувачів II курсу спеціальності 017 Фізична культура і спорт.

Методологія. Аналіз, синтез, моделювання, математична статистика: метод середніх величин, кореляційний і регресійний аналіз.

Наукова новизна. Наукова новизна полягає у тому, що здійснено навчання здобувачів освіти II курсу спеціальності 017 Фізична культура і спорт проведенню педагогічних тестувань під час виробничої практики.

Матеріали та методи. Педагогічні тестування, що включали тести, рекомендовані навчальною програмою з футболу для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, а саме: біг 30 метрів; біг протягом 5 хвилин; біг на місті протягом 10 секунд; човниковий біг 3x10; стрибок у довжину з місця; стрибок угору з місця; стрибки з прибавками; підтягування на поперечині; кидок м'яча сидячи масою 2 кг; кистьова динамометрія (правої руки). Для обробки отриманого матеріалу застосовувались методи математичної статистики: метод середніх величин, кореляційний і регресійний аналіз.

Висновки. Результатом проведених тестувань визначено рівень рухової підготовленості футболістів 8–12 років на етапі попередньої базової підготовки констатовано, що – 78% футболістів мають середній та нижче за середній рівень рухової підготовленості. Для вивчення значущості окремих показників рухової підготовленості футболістів 8–12 років проводився кореляційний аналіз. На підставі його даних визначено найбільш тісні взаємозв'язки між досліджуваними показниками.

Також, засобом кореляційного аналізу визначено найбільш інформативні показники рухової підготовленості у загальній дисперсії, де 1 місце посів показник результату бігу на 30 метрів, 2 – результат човникового бігу, 3 – результат стрибка у довжину з місця, 4 – результат підтягувань на поперечині, 5 – результат бігу на місті протягом 10 секунд.

Перспективи подальших досліджень полягають у побудові математичного рівняння регресії, яке дозволяє оперативно контролювати показники рухової підготовленості футболістів 8–12 років.

Ключові слова: рухова підготовка, футбол, навчання майбутніх фахівців, фізична культура і спорт.

Summary. Relevance of the article. Increasing the rationality of the modern game in football makes increasingly high demands on the motor training of players, both in terms of its level and in terms of quality manifestations. And also, according to the dynamics of development and maintenance of individual components of motor readiness. To a greater extent, it becomes a marker of success in football. An important condition for the training of future specialists in physical culture and sports is the ability to conduct tests of indicators that will determine the level of development of motor qualities and determine the level of preparedness.

The goal of the work. To conduct testing of the motor readiness of football players aged 8–12 years who play football in the Public Organization «Nizhyn Football Club «Phoenix» during the production practice of the students of the II course of the specialty 017 Physical Culture and Sports.

Methodology. Analysis, synthesis, modeling, mathematical statistics: method of average values, correlation and regression analysis.

Scientific novelty. The scientific novelty consists in the fact that students of the 2nd year of the specialty 017 Physical culture and sport were trained to conduct pedagogical tests during industrial practice.

Materials and methods. Pedagogical testing, which included tests recommended by the soccer curriculum for children's and youth sports schools, namely: 30-meter run; running for 5 minutes; running in the city for 10 seconds; shuttle run 3x10; standing long jump; jumping up from a place; jumps with increments; pull-up on the crossbar; throwing a ball while sitting with a mass of 2 kg; hand dynamometry (right hand). The methods of mathematical statistics were used to process the obtained material: the method of average values, correlation and regression analysis.

Conclusions. As a result of the tests conducted, the level of motor training of football players aged 8–12 years at the stage of preliminary basic training was determined, and it was established that 78% of football players have an average or below average level of motor training. A correlation analysis was conducted to study the significance of individual indicators of motor readiness of football players aged 8–12 years. On the basis of his data, the closest interrelationships between the investigated indicators were determined. Also, correlation analysis was used to determine the most informative indicators of motor readiness in the general variance, where the 1st place was taken by the result of the 30-meter run, 2 – the result of the shuttle run, 3 – the result of the standing long jump, 4 – the result of pull-ups, 5 – the result of running in the city for 10 seconds. Prospects for further research consist in the construction of a mathematical regression equation, which allows to quickly control the indicators of motor fitness of football players aged 8–12 years.

Key words: motor training, football, training of future specialists, physical culture and sports.

Постановка проблеми. Підготовка спортсменів у сучасних умовах багато у чому обумовлена ефективністю методів організації та керування навчально-тренувальним процесом з використанням контролю та врахуванням індивідуальних, вікових, морфофункціональних особливостей спортсменів, а також застосуванням раціональних педагогічних технологій [2; 5–6; 9].

Підготовка футболістів, спрямована на урахування індивідуальних і вікових особливостей дозволяє не тільки теоретично, але й практично виконувати диференційований підхід до вибору засобів тренування, їх об'єму та інтенсивності, форм і методів педагогічного впливу та контролю рівню рухової підготовленості [8–9; 11].

Підвищення раціональності сучасної гри у футболі пред'являє усе більше високі вимоги до рухової підготовленості гравців, як по її рівню, так і за якісними проявами. А також, за динамікою розвитку та підтримки окремих компонентів рухової підготовленості. Більшою мірою це стає маркером успішності у футболі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями дослідження рухових якостей спортсменів у різних видах спорту, у тому числі у футболі та тестуванням їхнього рівню розвитку займалися багато авторів [4; 9; 11], які підтверджують той факт, що при спеціалізованій підготовці немає необхідності різнобічного розвитку всіх якостей, а тільки тих, які відіграють провідну роль у вирішенні специфічних завдань спортивної техніки. З даного положення формується гіпотеза про необхідність диференціації розвитку рухових якостей притаманних футболу та їх актуальному контролю.

Керування тренувальною та змагальною діяльністю у сучасних умовах розвитку футболу неможливо назвати досконалим. Однак, у ряді робіт зроблена вдала спроба сформулювати основні напрямлення удосконалення технології управління на основі об'єктивізації засобів і методів контролю рухової підготовленості та ігрової діяльності [2; 10]. Для оцінки рухової підготовленості фахівцями футболу розроблялись різні вправи для тестувань, що дозволяло ефективно контролювати навчально-тренувальний процес і рівень підготовленості спортсменів [2; 6]. Також, навчання майбутніх фахівців фізичної культури і спорту проведення тестувань у навчально-тренувальному процесі у спорті, зокрема футболі [4; 10].

Отже, дослідження цього питання є актуальним на сучасному етапі розвитку футболу.

Адже, підвищення рухової підготовленості футболістів може значною мірою сприяти росту їхньої спортивно-технічної майстерності та у кінці кінців за їх досягненнями визначатимуть майстерність тренера. Відтак, важливою задачею у професійній підготовці майбутніх фахівців фізичної культури і спорту є формування навичок до проведення тестувань рухової підготовленості у фізичній культурі і спорті, зокрема у футболі.

Мета роботи. Провести тестування рухової підготовленості футболістів 8–12 років, що займаються футболу у Громадській організації «Ніжинський футбольний клуб «Фенікс» під час виробничої практики здобувачів II курсу спеціальності 017 Фізична культура і спорт.

Методологія. Аналіз, синтез, моделювання, математична статистика: метод середніх величин, кореляційний і регресійний аналіз.

Наукова новизна. Наукова новизна полягає у тому, що здійснено навчання здобувачів освіти II курсу спеціальності 017 Фізична культура і спорт проведенню педагогічних тестувань під час виробничої практики.

Матеріали та методи. Педагогічні тестування включали тести, рекомендовані навчальною програмою з футболу для дитячо-юнацьких спортивних шкіл. Виміри у кожному руховому тесті проводилися з трьох спроб і для наступних розрахунків брався кращий результат, що виключало можливість впливу стомлення, між вимірами дався інтервал відпочинку, достатній для відновлення та готовності до повторного виконання.

Для обробки отриманого матеріалу застосовувались методи математичної статистики: метод середніх величин, кореляційний і регресійний аналіз, які обчислювались за допомогою програми Excel.

Результати дослідження. Серед рухових якостей, які є специфічними та провідними у футболі, варто відмітити швидкісно-силові [11]. Саме розвиток їх рекомендовано у шкільному віці. Крім того, у футболі дуже важливим є своєчасне становлення технічної підготовленості, а також, виконання різних технічних елементів під час змагальної діяльності, яка здійснюється на високих швидкостях при силовому протиставленні суперників [3; 5–6].

Педагогічне тестування проведено під час виробничої практики здобувачів освіти II курсу спеціальності 017 Фізична культура і спорт. Створено модельні умови для навчання студентів-практикантів здійснення тестування рухової підготовленості футбо-

лістів 8–12 років на етапі попередньої базової підготовки у підготовчому періоді.

Педагогічні тестування включали тести, рекомендовані навчальною програмою з футболу для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, а саме: біг 30 метрів; біг протягом 5 хвилин; біг на місті протягом 10 секунд; човниковий біг 3x10; стрибок у довжину з місця; стрибок угору з місця; стрибки з прибавками; підтягування на поперечині; кидок м'яча сидячи масою 2 кг; кистьова динамометрія (правої руки).

Виміри у кожному руховому тесті проводилися з трьох спроб і для наступних розрахунків брався кращий результат, що виключало можливість впливу стомлення, між вимірами дався інтервал відпочинку, достатній для відновлення та готовності до повторного виконання. Здобувачі освіти виконували заміри і розрахунки разом з керівником.

Для обробки отриманого матеріалу застосовувались методи математичної статистики: метод середніх величин, кореляційний і регресійний, обчислювалися наступними показниками:

– середнє арифметичне значення (\bar{x}) по формулі:

$$\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^n \bar{x}_i}{n}$$

де \bar{x} – значення варіант ряду;

n – обсяг сукупності; i – номер варіанта;

– середнє квадратичне відхилення (S) по формулі: $S = \sqrt{S^2}$;

– коефіцієнт варіації (V) по формулі:

$$V = \frac{S}{\bar{x}} \cdot 100\%;$$

– помилки репрезентативності (m) по формулі: $m = \frac{S}{\sqrt{n}}$, якщо $n > 30$

$$m = \frac{S}{\sqrt{n-1}}, \text{ якщо } n \leq 30;$$

Парний коефіцієнт кореляції Пірсона (r) розраховувався по формулі:

$$r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}}$$

де r_{xy} – коефіцієнт кореляційних ознак x і y ; n – об'єм вибірки; x_i, y_i – значення ознак; \bar{x}, \bar{y} – середнє арифметичне обох ознак.

За результатами педагогічних тестувань було визначено, те, що – 78% футболістів мають середній та нижче за середній рівень рухової підготовленості. На нашу думку та думку тренерів низький рівень рухової підготовленості футболістів 8–12 років обумовлений тим, що, критерії вище згадуваної програми завищені, даний факт був проложений у основу розробки нових більш об'єктивних оціночних шкал рухової підготовленості.

На даному етапі дослідження вивчалися показники рухової підготовленості футболістів з метою подальшої розробки критеріїв їхньої оцінки та побудови математичних рівнянь регресії (табл. 1).

Для вивчення значущості окремих показників рухової підготовленості футболістів 8–12 років проведено кореляційний аналіз, на підставі даних якого були визначені найбільш тісні взаємозв'язки між досліджуваними показниками та виявлені найбільш інформативні з них. Інформативність показників рухової підготовленості визначалася за допомогою сумачії абсолютних значень коефіцієнтів парної кореляції з результатом

Таблиця 1

Показники загальної рухової підготовленості футболістів 8–12 років ($n = 32$)

Показники загальної рухової підготовленості	Статистичні показники			
	\bar{x}	m	S	V
біг 30 метрів	5,1	0,1	0,55	9,3
біг протягом 5 хвилин	1265,7	17,65	99,8	7,9
біг на місті протягом 10 с	50,1	1,12	5,33	10,6
човниковий біг 3x10	8,1	0,07	0,42	5,2
стрибок у довжину з місця	216,8	3,33	18,81	9,6
стрибок угору з місця	40,8	0,91	4,13	10,1
стрибки з прибавками	8,8	0,45	2,54	28,9
підтягування на поперечині	7,4	0,61	3,47	46,9
кидок м'яча сидячи масою 2 кг	3,82	0,11	0,67	17,5
динамометрія	38,9	0,75	3,23	8,3

Позначення: \bar{x} – середнє арифметичне; m – стандартна помилка; S – стандартне відхилення; V – коефіцієнт варіації

Таблиця 2

Кореляційна матриця взаємозв'язків показників загальної рухової підготовленості футболістів 8–12 років

№	Показники загальної рухової підготовленості	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	біг 30 метрів											
2	біг протягом 5 хвилин	0,22										
3	біг на місті протягом 10 с	0,89	0,4									
4	човниковий біг 3x10	0,85	0,33	0,68								
5	стрибок у довжину з місця	0,65	0,47	0,2	0,3							
6	стрибок угору з місця	0,71	0,10	0,18	0,6	0,76						
7	стрибки з прибавками	0,66	0,30	0,5	0,25	0,31	0,15					
8	підтягування на поперечині	0,25	0,14	0,19	0,62	0,25	0,53	0,15				
9	кидок м'яча сидячи масою 2 кг	0,18	0,22	0,22	0,27	0,41	0,34	0,1	0,24			
10	динамометрія	0,15	0,11	0,12	0,19	0,09	0,31	0,17	0,3	0,6		
	сума r	4,26	2,29	3,08	3,79	3,48	3,04	2,08	3,18	2,58	2,14	29,9
	%	14,2	7,7	10,3	12,7	11,6	10,2	7	10,6	8,6	7,2	100
	ранг	1		5	2	3			4			

рухового тестування. Були визначені п'ять найбільш інформативних показників рухової підготовленості, які мали найбільший внесок в загальну дисперсію.

Загальна сума коефіцієнтів кореляції показників рухової підготовленості футболістів склала ($r = 29,9$) (табл. 2).

Найбільш тісні взаємозв'язки між досліджуваними показниками були виявлені в показнику бігу 30 м з показниками: бігу на місті протягом 10 с ($r = 0,89$) та показником човникового бігу 3 x 10 ($r = 0,85$). Також були визначені середні взаємозв'язки між показниками човникового бігу 3 x 10 та бігу на місті протягом 10 с ($r = 0,68$); стрибка угору з місця з стрибком у довжину з місця ($r = 0,76$); бігу 30 м. з показниками: стрибка угору з місця ($r = 0,65$); стрибка у довжину з місця ($r = 0,71$); стрибка з прибавками ($r = 0,66$).

Ранговий розподіл найбільш інформативних показників рухової підготовленості в загальній дисперсії був наступним: 1 місце зайняв показник результату бігу 30 метрів – 14,2%; 2 – результат човникового бігу 3 x 10 – 12,7%; 3 – результат стрибка у довжину з місця – 11,6%; 4 – результат підтягувань на поперечині – 10,6%; 5 – результат бігу на місті протягом 10 с – 10,3%.

Загальний внесок найбільш інформативних показників рухової підготовленості у загальну дисперсію становив – 62,4%.

Висновки. Результатом проведених тестувань визначено рівень рухової підготовле-

ності футболістів 8–12 років на етапі попередньої базової підготовки констатовано, що – 78% футболістів мають середній та нижче за середній рівень рухової підготовленості. Для вивчення значущості окремих показників рухової підготовленості футболістів 8–12 років проводився кореляційний аналіз. На підставі його даних визначено найбільш тісні взаємозв'язки між досліджуваними показниками були виявлені у показнику бігу 30 м з показниками бігу на місті протягом 10 с ($r = 0,89$) та показником човникового бігу 3 x 10 ($r = 0,85$). Також були визначені середні взаємозв'язки між показниками човникового бігу 3 x 10 та бігу на місті протягом 10 с ($r = 0,68$). стрибка угору з місця з стрибком у довжину з місця ($r = 0,76$), бігу 30 м з показниками: стрибка угору з місця ($r = 0,65$); стрибка у довжину з місця ($r = 0,71$), стрибка з прибавками ($r = 0,66$).

Засобом кореляційного аналізу визначено найбільш інформативні показники рухової підготовленості у загальній дисперсії, де 1 місце посів показник результату бігу на 30 метрів, 2 – результат човникового бігу, 3 – результат стрибка у довжину з місця, 4 – результат підтягувань на поперечині, 5 – результат бігу на місті протягом 10 секунд.

Перспективами подальших досліджень полягають у побудові математичного рівняння регресії, яке дозволяє оперативно контролювати показники рухової підготовленості футболістів 8–12 років.

Література:

1. Васьков Ю. В., Пашков І. М. Уроки футболу в загальноосвітній школі. Харків : Торсінг, 2003. 224 с.
2. Віхров К.Л. Футбол у школі : навч.-метод. посіб. Київ : Комбі ЛТД, 2004. 255 с.

3. Войцеховський В.В. Урок фізичної культури з елементами футболу для учнів 10 класі. Фізичне виховання в рідній школі. № 3(104). 2016. С. 22–25.

4. Давидов О.О. Організаційні вимоги до навчально-тренувального процесу футболістів на етапі попередньої базової підготовки. Наукові дискусії кафедри педагогіки, психології та методики фізичного виховання. тези доповідей. Чернігів: НУ«ЧК» імені Т. Г. Шевченка, 2023. С. 28–29.

5. Дулібський А. В. Моделювання тактичних дій у процесі підготовки юнацьких команд з футболу: Методичний посібник. К., Науково-методичний комітет Федерації футболу України, 2001. 130 с.

6. Костюкевич В.М. Побудова тренувальних занять у футболі. Планер, 2003. 194 с.

7. Михно Л. Урок фізичної культури з елементами футболу для учнів 7 класу. Фізичне виховання в школі. № 1. 2011. С. 21–23.

8. Перцухов А. А. Порівняльний аналіз індивідуальних техніко-тактичних дій футболістів різної кваліфікації. Молода спортивна наука України. Т.1. 2009. С. 226–231.

9. Ріпак І. М. Футбол : навч. посіб. Львів : Ліга-Прес, 2010. 224 с.

10. Тимошенко О. В., Мішаровський Р. М., Махов В. Я. Основи теорії та методики викладання спортивних і рухливих ігор. К. : Освіта, 2006. 212 с.

11. Чорнобай І. М. Розвиток швидкісних якостей юних футболістів : навч.-метод. реком. Львів : Українські технології, 2007. 60 с.

12. Kolumbet A., Babyna N., Natroshvili S., Maximovich N. Express control of aerobic and anaerobic metabolism of athletes in cyclic sports events. Physical Education and Sport ® (JPES), Vol. 22 (issue 5), Art 149, pp., May 2022 Journal of P1190-1196.

References:

1. Vaskov Yu. V., Pashkov I. M. (2003). Uroky futbolu v zahalnoosvitnii shkoli [Football lessons in a secondary school]. Kharkiv : Torsinh, 2003. 224 s.

2. Vikhrov K. L. (2004). Futbol u shkoli [Football at school] : navch.-metod. posib. Kyiv : Kombi LTD, 2004. 255 s.

3. Voitsekhovskiy V. V. (2016). Urok fizychnoi kultury z elementamy futbolu dlia uchniv 10 klasi [Physical education lesson with football elements for 10th grade students]. Fizychno vykhovannia v ridnii shkoli. № 3(104). 2016. S. 22–25.

4. Davydov O.O. (2023). Orhanizatsiini vymohy do navchalno-trenavalnoho protsesu futbolistiv na etapi poperednoi bazovoi pidhotovky [Organizational requirements for the educational and training process of football players at the stage of preliminary basic training]. Naukovi diskusii kafedry pedahohiky, psykhologhii ta metodyky fizychnohoho vykhovannia. tezy dopovidei. Chernihiv: NU«ChK» imeni T. H. Shevchenka, S. 28–29.

5. Dulibskiy A.V. (2001). Modeliuvannia taktychnykh dii u protsesi pidhotovky yunatskykh komand z futbolu [Modeling of tactical actions in the process of training youth football teams] : Metodychnyi posibnyk. K., Naukovo-metodychnyi komitet Federatsii futbolu Ukrainy, 130 s.

6. Kostiukevych V.M. (2003). Pobudova trenuvalnykh zaniat u futbolu [Construction of football training sessions]. Planer, 194 s.

7. Mykhno L. (2011). Urok fizychnoi kultury z elementamy futbolu dlia uchniv 7 klasu [Physical education lesson with football elements for 7th grade students]. Fizychno vykhovannia v shkoli. № 1. S. 21–23.

8. Pertsukhov A.A. (2009). Porivnialnyi analiz indyvidualnykh tekhniko-taktychnykh dii futbolistiv riznoi kvalifikatsii [Comparative analysis of individual technical and tactical actions of football players of different qualifications]. Moloda sportyvna nauka Ukrainy. T. 1. S. 226–231.

9. Ripak I. M. (2010). Futbol [Football]: navch. posib. Lviv : Liha-Pres, 224 s.

10. Tymoshenko O.V., Misharovskiy R.M., Makhov V.Ya. (2006). Osnovy teorii ta metodyky vykladannia sportyvnykh i rukhlyvykh ihor [Basics of the theory and methods of teaching sports and movement games]. K. : Osvita, 212 s.

11. Chornobai I. M. (2007). Rozvytok shvydkisnykh yakosteiy yunych futbolistiv [Development of speed qualities of young football players]: navch.-metod. rekom. Lviv : Ukrainski tekhnologhii, 60 s.

12. Kolumbet A., Babyna N., Natroshvili S., Maximovich N. (2022). Express control of aerobic and anaerobic metabolism of athletes in cyclic sports events. Physical Education and Sport ® (JPES), Vol. 22 (issue 5), Art 149, pp., May 2022 Journal of P1190-1196.

УДК 796.894.000.57:796.015.1

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2023.6.4>**Юрій МАРТИНЮК**

викладач кафедри атлетизму та силових видів спорту,
Харківська державна академія фізичної культури,
вул. Клочківська, 99, м. Харків, Україна, 61000
orcid: 0009-0006-6873-6083

Віктор ДЖИМ

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
професор кафедри атлетизму та силових видів спорту,
Харківська державна академія фізичної культури,
вул. Клочківська, 99, м. Харків, Україна, 61000
orcid: 0000-0002-4869-4844

Yuri MARTYNIUK

Lecturer at the Department of Athletics and Strength Sports,
Kharkiv State Academy of Physical Culture,
99, Klochkivska str., Kharkiv, Ukraine, 61000
orcid: 0009-0006-6873-6083

Viktor DZHYM

Candidate of Science of Physical Education and Sport, Associate Professor,
Professor at the Department of Athletics and Strength Sports,
Kharkiv State Academy of Physical Culture,
99, Klochkivska str., Kharkiv, Ukraine, 61000
orcid: 0000-0002-4869-4844

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗІОЛОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ У КВАЛІФІКОВАНИХ БОКСЕРІВ РІЗНИХ ТИПІВ МАНЕР ВЕДЕННЯ ПОЄДИНКУ ПІД ВПЛИВОМ ЗАНЯТЬ БОКСОМ

PECULIARITIES OF PHYSIOLOGICAL INDICATORS IN QUALIFIED BOXERS OF DIFFERENT TYPES OF FIGHTING MANNERS UNDER THE INFLUENCE OF BOXING CLASSES

Мета статті полягала у особливостях порівнянні фізіологічних показників у кваліфікованих боксерів різних типів манер ведення поєдинку під впливом занять боксом. Дослідження проводився у 2-х ДЮСШ у місті Харкові ДЮСШ № 9 та у місці Полтава ДЮСШ №2 у ньому брали участь 25 кваліфікованих спортсмени, які займаються боксом у віці 17–19 років різних типів манер ведення поєдинку. За для розподілення спортсменів по типам манер ведення поєдинку, а саме: (Ігровик; Темповик; Силовик). Для визначення фізіологічних показників використовувався функціональні методи, що включав у себе: Для оцінки рівня стану функціональних систем використовується РВС170 за стандартною методикою. Максимальне поглинання кисню (МПК) вираховується за методикою В.Л. Карпмана, З.Б. Белоцерковського та І.А. Гудкова. Резерв ССС. Досліджувався за допомогою методу Карвонена, та вираховувався за формулою: $PC = ЧСС_{\max} - ЧСС_{\text{спокій}}$. Індекс Руфьє. Допомогає визначити реактивні властивості ССС у спортсменів. Проба Штанге. Полягає у вимірюванні часу затримки дихання на вдиху боксерів. Проба Генчі. Полягає у вимірюванні часу затримки дихання на видиху. Отже нами було проаналізовано та виявлено наступні фізіологічні показники. У дослідженні тесту на відносне МПК достовірність була виявлена в групі Силовиків та Темповиків на ($t=2,70$; $p<0,05$). Статистично значущі відмінності у показнику резерву ССС, $уд\cdot хв-1$ спостерігалися лише між групами Силовиків та Темповиків на ($t=2,33$; $p<0,05$). У показник Індексу Руфьє достовірність відбулась між групами Ігровиків та Силовиків ($t=3,80$; $p<0,001$), а також між показниками Силовиків та Темповиків ($t=2,48$; $p<0,05$). Між групами Ігровика та Силовика та Ігровика та Темповика достовірних відмінностей не виявлено. Спортсмени групи Темповиків (з яких складалася третя група) зазвичай показують добрі результати під час виконання даної проби, що було підтверджено під час нашого дослідження. Зазначене стосується і проби Генчі достовірність відбулась між групами Силовиків та Темповиків ($t=2,17$; $p<0,05$), а також між групами Ігровиків та Темповиків ($t=3,10$; $p<0,01$). Отримавши результати нашого дослідження можна стверджувати, що при плануванні тренувального процесу та планування річного макроциклу необхідно враховувати всі фізіологічні показники у кваліфікованих боксерів різні типи манер ведення поєдинку.

Ключові слова: кваліфіковані спортсмени, боксери Ігровики, боксери Силовики, боксери Темповики, фізіологічні показники.

The purpose of the article was to compare the physiological parameters of qualified boxers of different types of fighting manners under the influence of boxing. The research was carried out in 2 youth sports schools in the city of Kharkiv, sports school No. 9 and Poltava sports school No. 2. 25 qualified athletes engaged in boxing at the age of 17–19 years of various types of fighting styles participated in it. For the distribution of athletes according to the types of manners of conducting the match, namely: (Player; Tempovik; Forceful). To determine physiological indicators, functional methods were used, which included: To assess the state of functional systems, PWC170 is used according to standard methods. The maximum absorption of oxygen (MPK) is calculated according to the method of V.L. Karpman, Z.B. Belotserkovskiy and I.A. Gudkova SSS reserve. It was studied using the Karvonen method, and calculated according to the formula: $RS = HR_{max} - HR$ at rest. Ruffier index. It helps to determine the reactive properties of the cardiovascular system in athletes. Barbell test. It consists in measuring the breath retention time during inhalation of boxers. Genchi's test. It consists in measuring the time of breath retention on exhalation. Therefore, we analyzed and identified the following physiological indicators. In the study of the test for relative BMD, the reliability was found in the group of Siloviks and Tempoviks at ($t=2.70$; $p<0.05$). Statistically significant differences in the index of SCC reserve, ud_{min-1} were observed only between the groups of Siloviks and Tempoviks at ($t=2.33$; $p<0.05$). In terms of the Ruffier Index, reliability was found between the groups of Players and Powers ($t=3.80$; $p<0.001$), as well as between the Powers and Tempers ($t=2.48$; $p<0.05$). No significant differences were found between the groups of Igrovik and Silovik and Igrovik and Tempovik. Athletes of the Tempovik group (which made up the third group) usually show good results when performing this test, which was confirmed during our study. The above also applies to Gencha's sample, the reliability was between the groups of Silovyky and Tempovyky ($t=2.17$; $p<0.05$), as well as between the groups of Ihrovyky and Tempovyky ($t=3.10$; $p<0.01$). Having received the results of our research, it can be stated that when planning the training process and planning the annual macrocycle, it is necessary to take into account all the physiological indicators of qualified boxers and different types of fighting manners.

Key words: qualified sportsmen, boxers Players, boxers Strengths, boxers Tempoviks, physiological indicators.

Постановка проблеми. Розвиток сучасного боксу характеризується значним ростом обсягу і інтенсивності тренувальних та змагальних навантажень, збільшенням кількості занять і змагань [7, с. 184; 12, с. 46; 21, с. 445]. Таким чином, подальший розвиток майстерності боксерів буде залежати від підвищення якості тренувального процесу, що відповідає спрямованості різних етапів багаторічної підготовки, в процесі яких формується і удосконалюється техніка та здійснюється розвиток рухових якостей [1, с. 120; 8, с. 51; 9, с. 152; 10, с. 148; 11, с. 135]. Важливим результатом підвищення ефективності тренування боксерів на різних етапах багаторічної підготовки є вивчення та детальний аналіз окремих складових тренувального процесу та функціональних показників різних типів манер ведення поєдинку [1, с. 120; 2, с. 29; 3, с. 86; 4, с. 79; 5, с. 138; 6, с. 95;].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Бокс є олімпійським видом спорту та одним з найбільш складних видів єдиноборств, що пред'являє надзвичайно високі вимоги до технічної підготовки, а також фізичних якостей та пов'язаний з ними фізіологічного стану, особливо кваліфікованих боксерів на стадії формування фізіологічних показників боксерів. Аналіз науково-педагогічних джерел [2, с. 29; 3, с. 86; 15, с. 838; 16, с. 309; 19; 20, с. 49] свідчать про те, що у віці від 17-19 років не досить багато проведено досліджень з фізіологічних показників де ураховувалися індивідуальні типи манер ведення поєдинку кваліфікованих боксерів. Водночас науковці здебільшого збігаються на думці про те, що фізіологічні показники не є головним фактором перемоги у боксі [18, с. 352; 21, с. 445; 22, с. 1–7]. Поряд з цим існує думка про те, що за умови урахування

фізіологічних показників боксерів та їх індивідуальних манер ведення поєдинку можна правильно підібрати методіку тренувального процесу [7, с. 184; 9, с. 152; 10, с. 148; 12, с. 46]. У зв'язку з чим метою роботи є проведення порівняльного аналізу фізіологічних показників у кваліфікованих боксерів різних типів манер ведення двобою під час занять боксом.

Зв'язок з науковими програмами і темами. Проведення дослідження заплановано відповідно з науковими напрямками кафедри атлетизму та силових видів спорту: «Шляхи удосконалення тренувального процесу у силових видах спорту, боксі та кікбоксингу» (номер 0121U109184) на 2024 та 2028 рр.

Формулювання мети статті – особливості фізіологічних показників у кваліфікованих боксерів різних типів манер ведення поєдинку під впливом занять боксом.

Виклад основного матеріалу досліджень.

Дослідження проводився у 2-х ДЮСШ у місті Харкові ДЮСШ № 9 та у місці Полтава ДЮСШ №2 у ньому брали участь 25 кваліфікованих спортсмени, які займаються боксом у віці 17–19 років різних типів манер ведення поєдинку.

Було розподілено спортсменів по типам манер ведення поєдинку, а саме: (Ігровик – 7 боксерів; Темповик – 12 боксерів; Силовик – 6 боксерів).

Для визначення фізіологічних показників використовувався функціональні методи, що включав у себе: Для оцінки рівня стану функціональних систем використовується PWC170 за стандартною методикою. Максимальне поглинання кисню (МПК) вираховується за методикою В.Л. Карпмана, З.Б. Белоцерковського та І.А. Гудкова. Резерв ССС. Досліджувався за допомогою методу Карвонена, та

вираховувався за формулою : $PC = ЧСС_{\text{макс}} - ЧСС_{\text{спокою}}$. Індекс Руф'є. Допомогає визначити реактивні властивості ССС у спортсменів. Проба Штанге. Полягає у вимірюванні часу затримки дихання на вдиху боксерів. Проба Генчі. Полягає у вимірюванні часу затримки дихання на видиху.

Отримані результати підлягали використанню методів математичної статистики (X, t, p за критерієм Стюдента) <https://www.scribbr.com/statistics/t-test/>; <https://www.psychol-ok.ru/lib/statistics.html>; https://plex.page/Shapiro%E2%80%93wilk_Test; <https://sphweb.bumc.bu.edu/otlt/>.

Специфікою у боксі є те, що під час поєдинку боксер повинен швидко реагувати на ситуацію, змінювати тактику обирати іншу стратегію під час поєдинку. Тривалість одного раунду у боксерів займає 3 хвилини, але під час спарингу на вирішення негайного рішення рухових реакцій боксеру потрібно менше 1 секунди [1, с. 120].

Максимальне поглинання кисню (МПК) у кваліфікованих спортсменів відноситься до максимального об'єму кисню, де може спортсмен використати за одиницю часу під час фізичного навантаження. Це є ключовим показником фізичної підготовленості кваліфікованих боксерів, оскільки МПК дозволяє оцінити максимальний кількісний об'єм кисню, яку боксери може використати дуже великих навантажень під час тренувань та змагань [2, с. 29].

МПК максимального поглинання кисню може бути корисним для кваліфікованих

спортсменів, які займаються боксом, оскільки вони постійно знаходяться у дуже високій щільності під час тренувань з аеробним характером тренувань.

Для більшості кваліфікованих боксерів важливими є якість техніки та висока реакція на дії супротивника. Таким чином, довготривала витривалість та енергія на високому рівні можуть також бути важливими, особливо для боксерів які займаються професійною діяльністю [3, с. 86].

Як було раніше зазначено, тест МПК може використовуватись для оцінки рівня фізичної підготовки кваліфікованих боксерів різних типів манер ведення поєдинку та для планування їх тренувальних програм. Цей тест може допомогти тренерам та боксерам у розробці програм, спрямованих на підвищення їх рівня аеробної витривалості та забезпечення більш успішних результатів у змаганнях, (табл. 1).

Слід зазначити, що прояв показників тестування залежить від багатьох факторів, а головне від різних типів манер ведення поєдинку кваліфікованих боксерів.

У проведеному дослідженні використовувалася тест на відносне МПК, що враховує масу тіла спортсмена. Так, група Ігровиків показала у даному тесті результат $45,1 \pm 1,8$ мл кг^{-1} , група Силовиків – $41,0 \pm 1,7$ мл кг^{-1} , група Темповиків – $47,3 \pm 1,6$ мл кг^{-1} . Достовірні відмінності спостерігалися лише між групами Силовиків та Темповиків на ($t=2,70$; $p<0,05$) (табл. 2).

Таблиця 1

Порівняння фізіологічних показників кваліфікованих боксерів різних типів манер ведення поєдинку вагової категорії до 75 кг (n = 25)

№	Показники	Типи манер ведення двобою		
		Ігровик 7 осіб	Силовик 6 осіб	Темповик 12 осіб
		$\bar{x}_1 \pm m_1$	$\bar{x}_2 \pm m_2$	$\bar{x}_3 \pm m_3$
1	МПК/кг, мл кг^{-1}	$45,1 \pm 1,8$	$41,0 \pm 1,7$	$47,3 \pm 1,6$
2	Резерв ССС, уд·хв-1	$18,1 \pm 1,3$	$16,2 \pm 1,1$	$20,0 \pm 1,2$
3	Індекс Руф'є, ум.од	$3,3 \pm 0,3$	$5,2 \pm 0,4$	$3,8 \pm 0,4$
4	PWC/кг, $\text{кгм} \cdot \text{хв}^{-1} \cdot \text{кг}^{-1}$	$1415,4 \pm 45,6$	$1312,3 \pm 29,7$	$1452,5 \pm 33,4$
5	Проба Штанге, с	$47,4 \pm 0,7$	$46,1 \pm 0,6$	$49,2 \pm 0,9$
6	Проба Генчі, с	$33,1 \pm 0,8$	$34,2 \pm 0,7$	$36,2 \pm 0,6$

Таблиця 2

Матриця вірогідності різниці результатів «МПК/кг, мл кг^{-1} » та «Резерв ССС, уд·хв⁻¹» у кваліфікованих боксерів різних типів манер ведення двобою вагової категорії до 75 кг ($n_1=7$; $n_2=6$; $n_3=12$)

Типи манер ведення двобою	«Силовик» ($n_2=6$)	«Темповик» ($n_3=12$)
«Ігровик» ($n_1=7$)	$t=1,66$; $p>0,05$ $t=1,12$; $p>0,05$	$t=0,91$; $p>0,05$ $t=1,07$; $p>0,05$
«Силовик» ($n_2=6$)	–	$t=2,70$; $p<0,05$ $t=2,33$; $p<0,05$

У чисельнику – МПК/кг, мл кг^{-1} ; у знаменнику – резерв ССС, уд·хв-1

Метод визначення індивідуальної зони серцевої активності визначають за формулою Карвонена на основі максимального пульсу та серцевої активності під час відпочинку. Формулу Марком Карвоненом у 1957 році було розроблено фінським фізіологом.

За допомогою формули Карвонена можна визначити індивідуальні зони серцевої активності для кожного типу манер ведення поєдинку кваліфікованих боксерів, враховуючи його фізичну форму та рівень тренування. Для цього необхідно знати максимальний пульс (МП) та відпочинкову серцеву активність (ВСА) боксера. Під час нашого експерименту спортсмени Ігровики показали результат резерву у тесті Карвонена $18,1 \pm 1,3$ уд·хв⁻¹, Силовики – $16,2 \pm 1,1$ уд·хв⁻¹, Темповики – $20,0 \pm 1,2$ уд·хв⁻¹. Достовірні відмінності спостерігалися лише між групами Силовиків та Темповиків на ($t=2,33$; $p<0,05$) (табл. 2).

Для визначення числових показників використовується індекс Руфьє, який використовується для оцінки фізичної форми спортсмена та прогнозування ризику розвитку серцево-судинних захворювань. Індекс Руфьє враховує вік, стать, вагу та тривалість фізичного навантаження під час тестування на біговій доріжці з нахилом під кутом 10 градусів зі швидкістю 3,3 м/с протягом 3 хвилин. Також індекс Руфьє може бути розрахований для оцінки рівня загальної фізичної підготовки. У нашому дослідженні індекс Руфьє використовувався для розрахунку рекомендованої серцевої активності та складання індивідуальних тренувальних програм для різних типів манер ведення поєдинку кваліфікованих боксерів.

За результатами нашого проведеного експерименту спортсмени Ігровики показали результат $3,3 \pm 0,3$ ум.од., спортсмени Силовики – $5,2 \pm 0,4$ ум.од, Темповики – $3,8 \pm 0,4$ ум.од. Достовірні відмінності спостерігалися між показниками Ігровиків та Силовиків ($t=3,80$; $p<0,001$), а також між показниками Силовиків та Темповиків ($t=2,48$; $p<0,05$), (табл. 3).

Під час проведеного експерименту спортсмени Ігровики показали результат $1415,4 \pm 45,6$, спортсмени Силовики – $1312,3 \pm 29,7$, спортсмени третьої групи Темповики – $1452,5 \pm 33,4$. Статистично значимі відмінності були виявлені лише між групами Силовика та Темповика ($t=3,14$; $p<0,01$), (табл. 3). Таким чином, спостерігається перевага у боксерів Темповиків над Силовиками та Ігровиками.

У показнику проби Штанге спортсмени Ігровики показали результат $47,4 \pm 0,7$ с, Силовиків – $46,1 \pm 0,6$ с, Темповиків – $49,2 \pm 0,9$ с. Спортсмени третьої групи Темповики показали достовірно кращий результат у порівнянні зі спортсменами інших типів. Так, за показником t-критерію Стьюдента достовірність відмінностей між Темповиками та Силовиками дорівнювала ($t=2,87$; $p<0,05$). Між групами Ігровика та Силовика та Ігровика та Темповика достовірних відмінностей не виявлено. Спортсмени групи Темповиків (з яких складалася третя група) зазвичай показують добрі результати під час виконання даної проби, що було підтверджено під час нашого дослідження, (табл. 4).

Зазначене стосується і проби Генчі, у якій показник групи Ігровиків склав – $33,1 \pm 0,8$ с, Силовиків – $34,2 \pm 0,7$, с Темповиків –

Таблиця 3

Матриця вірогідності різниці результатів «Індекс Руфьє, ум.од» та «PWC/кг, кгм·хв⁻¹·кг⁻¹» у кваліфікованих боксерів різних типів манер ведення двоюбою вагової категорії до 75 кг ($n_1=7$; $n_2=6$; $n_3=12$)

Типи манер ведення двоюбою	«Силовик» ($n_2=6$)	«Темповик» ($n_3=12$)
«Ігровик» ($n_1=7$)	$t=3,80$; $p<0,001$ $t=1,89$; $p>0,05$	$t=1,00$; $p>0,05$ $t=0,66$; $p>0,05$
«Силовик» ($n_2=6$)	–	$t=2,48$; $p<0,05$ $t=3,14$; $p<0,01$

У чисельнику – Індекс Руфьє, ум.од; у знаменнику – PWC/кг, кгм·хв⁻¹·кг⁻¹

Таблиця 4

Матриця вірогідності різниці результатів «Проба Штанге, с» та «Проба Генчі, с» у кваліфікованих боксерів різних типів манер ведення двоюбою вагової категорії до 75 кг ($n_1=7$; $n_2=6$; $n_3=12$)

Типи манер ведення двоюбою	«Силовик» ($n_2=6$)	«Темповик» ($n_3=12$)
«Ігровик» ($n_1=7$)	$t=1,41$; $p>0,05$ $t=1,04$; $p>0,05$	$t=1,58$; $p>0,05$ $t=3,10$; $p<0,01$
«Силовик» ($n_2=6$)	–	$t=2,87$; $p<0,05$ $t=2,17$; $p<0,05$

У чисельнику – Проблема Штанге, с; у знаменнику – Проблема Генчі, с

36,2±0,6 с. Достовірна відмінність спостерігалася між групами Силовиків та Темповиків ($t=2,17$; $p<0,05$), а також між групами Ігровиків та Темповиків ($t=3,10$; $p<0,01$). Між іншими групами достовірних відмінностей виявлено не було, (табл. 4).

Тож можна стверджувати, що кожний тип має свій характер фізіологічних показників, але їх потрібно постійно удосконалювати використовуючи різні методи підготовки тренування інших типів манер ведення поєдинку кваліфікованих боксерів.

Висновки. Проведений аналіз наукової літератури [2, с. 14; 3, с. 42; 15, с. 838; 16, с. 309; 19; 20, с. 49] показав, що у підготовці та результативності змагальної діяльності спортсменів одним із головних факторів є фізіологічні показники. Але у сучасному спорті спортивні фахівці не завжди ураховують різні фізіологічні показники здоров'я боксерів різних типів манер ведення поєдинку.

Отже нами було проаналізовано та виявлено наступні фізіологічні показники. У дослідженні тесту на відносне МПК достовірність була виявлена в групі Силовиків та Темповиків на ($t=2,70$; $p<0,05$). Статистично значущі відмінності у показнику резерву ССС, $уд\cdot хв^{-1}$ спостерігалися лише між групами Силовиків та Темповиків на ($t=2,33$; $p<0,05$). У показник Індексу Руфьє достовірність відбулась

між групами Ігровиків та Силовиків ($t=3,80$; $p<0,001$), а також між показниками Силовиків та Темповиків ($t=2,48$; $p<0,05$). Статистично значимі відмінності були виявлені у показнику PWC/kg , $кгм\cdot хв^{-1}\cdot кг^{-1}$ у групах Силовика та Темповика ($t=3,14$; $p<0,01$) на користь групи Темповиків. У показнику проби Штанге результат склав між групами Темповиками та Силовиками дорівнювала ($t=2,87$; $p<0,05$). Між групами Ігровика та Силовика та Ігровика та Темповика достовірних відмінностей не виявлено. Спортсмени групи Темповиків (з яких складалася третя група) зазвичай показують добрі результати під час виконання даної проби, що було підтверджено під час нашого дослідження. Зазначене стосується і проби Генчі достовірність відбулась між групами Силовиків та Темповиків ($t=2,17$; $p<0,05$), а також між групами Ігровиків та Темповиків ($t=3,10$; $p<0,01$).

Отже отримавши результати нашого дослідження можна стверджувати, що при плануванні тренувального процесу та планування річного макроциклу необхідно ураховувати всі фізіологічні показники у кваліфікованих боксерів різні типи манер ведення поєдинку.

Перспектива наступних наукових пошуків визначення впливу занять боксом на психологічні показники кваліфікованих боксерів протягом річного макроциклу.

Література:

1. Бокс. Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності. Державна. Київ 2004, 120 с.
2. Пономарьов В., Ананченко К. Порівняння психологічних тестів на життєстійкість та за методикою «САН» для визначення ступеню готовності єдиноборців до змагань. Збірник статей XVII наукової конференції «Проблеми і перспективи розвитку спортивних ігор та єдиноборств у закладах вищої освіти». Х.: ХГАФК, 2021. С. 29–32.
3. Пономарьов В.О., Корчагін М.В., Ананченко К.В. Аналіз теоретико-методологічних засад сучасної системи підготовки спортсменів з рукопашного бою. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 15 Науковопедагогічні проблеми фізичної культури*. Вип. 4 (192), 2022. С. 86–92.
4. Мартинюк, Ю.Є., Джим, В.Ю. Порівняльний аналіз показників загальної фізичної підготовленості кваліфікованих боксерів різних типів манер ведення двоюбою. *Єдиноборства*. 4 (30) 2023 С. 79–88.
5. Мартинюк, Ю.Є., Джим, В.Ю.. Порівняння серії бокових ударів руками (хук) у кваліфікованих боксерів різних типів манер ведення двоюбою. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім.Тараса Шевченка*, №16, 2023, 138–144. URL: <https://doi.org/10.32782/2410-2075-2023-16.18>
6. Мартинюк, Ю.Є., Джим, В.Ю., & Гребньова І.В.. Порівняльний аналіз силових поодиноких ударів руками у кваліфікованих боксерів різних типів манер ведення двоюбою. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*, 5 (164) 2023, 95–100.
7. Мулик, В.В., Шестак, Ю.С., & Окунь, Д.О. Використання спеціальних боксерських споряджень у загальній фізичній підготовці юних боксерів 15–16 років. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*, 11 (119) 2019, 184–189.
8. Півень, О.Б., Джим В.Ю. «Дослідження рівня спеціальної підготовки юних важкоатлетів в підготовчому періоді загально-підготовчому етапі з використанням різних методів швидко-силової підготовки», *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, № 9, 2015 С. 51–56.
9. Приймак, С.Г., Савчин, М.П., Власенко, С.О., Заворотинський, А.В., Федорченко, О.С., Федорченко, Т.М., & Мошко, Л.В.. Особливості нейродинаміки, психодинаміки та спеціальної фізичної

працездатності боксерів і кікбоксерів. Вісник Запорізького національного університету, № 2, 2015, 152–166.

10. Савчин, М.П., Вачев, С.М. Хронодинамометрія як метод наукових досліджень працездатності спортсменів в ударних одноборствах. Слобожанський науково-спортивний вісник, 8, 2005 148–149.

11. Фаворитов, В.М., Дьомін, О.М., Желенков, С.В., & Сідоренко, О.А. Експериментальне обґрунтування методики швидкісно-силової підготовки юних боксерів. Вісник Запорізького національного університету, 2, 2013, 135–140.

12. Шестак, Ю., Мулик, В., & Окунь Д. Вплив використання спеціальних вправ на психофізіологічні показники юних боксерів, Слобожанський науково-спортивний вісник, №6 (80), 2020, 46–51. doi: 10.15391/snsv.2020-6.007

13. Alcaraz, P.E., Romero-Arenas, S., Vila, H., & Ferragut, C. Power-load curve in trained sprinters. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 25, 3045–3050. 2011, doi: 10.1519/JSC.0b013e318212e1fa An introduction to t-tests – [document on the Internet]. URL: <https://www.scribbr.com/statistics/t-test/> (date of application: 20.09.2022).

14. Bartlett, R. *Introduction to sports biomechanics: analysing human movement patterns* (4th Edition). UK: Routledge. Oxon. 2014

15. Bauer, P., Uebellackera, F., Mittera, B., Aignera, A.J., Hasenoehrlb, T., & Ristl, R. et al. Combining higher-load and lower-load resistance training exercises: A systematic review and meta-analysis of findings from complex training studies. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 22, 2019, 838–851. doi: 10.1016/j.jsams.2019.01.006.

16. Guidetti, L., Musulin, F., & Baldari, C. Physiological factors in middleweight boxing performance. *Journal of Sports Medicine and Physical Fitness*, 42(3), 2002, 309–314.

17. Kamaev, O., Mulyk, V., Kotliar, S., Mulyk, K., Utkina, O., Nesterenko, A., Sidorova, T., Toporkov, A., & Grynova, T. Optimization of the functional and speed-strength training of qualified skiers-racers during the preparatory period. *Journal of Physical Education and Sport*, 20 (1), 17, 131–137. doi: 10.7752/jpes.2020.01017.

18. L'uboslav, Š., Andrej, H., Peter, K., & Jaroslav, B. Development of specific training load in boxing. *Journal of Physical Education and Sport*, 20 (5), 352, 2580–2585. doi: 10.7752/jpes.2020.05352

19. Mathematical methods of data processing – [document on the Internet]. URL: <https://www.psychol-ok.ru/lib/statistics.html>. (date of application: 20.09.2022).

20. Nykytenko, A., Nikitenko, S., Busol, V., Nykytenko, A., Velychkovych, M., & Martciv, V. Intercommunications of indexes of speed and power qualities of sportsmen single combat on the stage of the specialized base preparation. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*, 2013, 17(1):49-5.

21. Smith, M.S., Dyson, R.J., Hale, T., & Janaway, L. Development of a boxing dynamometer and its punch force discrimination efficacy. *Journal of Sports Sciences*, 18(6), 2000, 445–450. doi: 10.1080/02640410050074377

22. Volodchenko, O.A., Podrigalo, L.V., Iermakov, S.S., Zychowska, M.T., & Jagiello, W. The Usefulness of Performing Biochemical Tests in the Saliva of Kickboxing Athletes in the Dynamic of Training. *BioMedResearch International*, 2019, 1–7. <https://doi.org/10.1155/2019/2014347>

References:

1. Boks. Navchal'na programa dlja dytjacho-junac'kyh sportyvnyh shkil, specializovanyh dytjacho-junac'kyh sportyvnyh shkil olimpijs'kogo rezervu, shkil vyshhoi' sportyvnoi' majsternosti. [Curriculum for children's and youth sports schools, specialized children's and youth sports schools of the Olympic reserve, schools of higher sports skills]. Derzhavna. Kyi'v 2004, 120 s. [in Ukrainian].

2. Ponomarov V., Ananchenko K. (2021), Porivnianniya psykholohichnykh testiv na zhyttiistiikist ta za metodykoiu «SAN» dliya vyznachenniya stupeniu hotovnosti yedynobortsiv do zmahan. [Comparison of psychological tests for vitality and according to the «SAN» method for determining the degree of readiness of martial artists for competitions]. *Zbirnyk statei XVII naukovoï konferentsii «Problemy i perspektyvy rozvytku sportyvnykh ihor ta odnborstv u zakladakh vyshchoi osvity»*. Kh.: KhDAFK. P. 29–32. [in Ukrainian].

3. Ponomarov V.O., Korchahin M.V., Ananchenko K.V. (2022), Analiz teoretyko-metodolohichnykh zasad suchasnoi systemy pidhotovky sportsmeniv z rukopashnoho boiu. [Analysis of the theoretical and methodological foundations of the modern system of training athletes in hand-to-hand combat]. *Naukovyi chasopys NPU im. M.P. Drahomanova. Seriya 15 Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury*. Vip. 4 (192). P. 86–92. [in Ukrainian].

4. Martyniuk, Y.E., Dzhym, V.Y. (2023). Porivnyal'nyy analiz pokaznykiv zahal'noyi fizychnoyi pidhotovlenosti kvalifikovanykh bokseriv riznykh typiv maner vedennya dvoboyu. [Comparative analysis of indicators of general physical fitness of qualified boxers of different types of fighting styles]. *Yedynoborstva*. 4 (30) C. 79–88. [in Ukrainian].

5. Martyniuk, Y.E., Dzhym, V.Y., & Grebnyova, I.V. (2023). Porivnyal'nyy analiz sylovykh poodynokykh udariv rukamy u kvalifikovanykh bokseriv riznykh typiv maner vedennya dvoboyu. [Comparison of a series of side punches (hooks) in skilled boxers of different types of fighting styles]. *Scientific journal of the NPU named after M.P. Drahomanova*, 5 (164) 2023, 95–100. [in Ukrainian].

6. Martyniuk, Y.E., Dzhym, V.Y. (2023). Porivnyannya seriyi bokovykh udariv rukamy (khuk) u kvalifikovanykh bokseriv riznykh typiv maner vedennya dvoboyu. [Comparative analysis of power single punches of qualified boxers of different types of fighting styles]. *Scientific Bulletin of the Taras Shevchenko Kremenets Regional Humanitarian and Pedagogical Academy*, No. 16, 2023, 138–144. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/2410-2075-2023-16.18> [in Ukrainian].
7. Mulyk, V.V., Shestak, Ju.S., & Okun', D.O. (2019). Vykorystannja special'nyh bokseriv'kyh sporjadzhen' u zagal'nij fizychnij pidgotovci junyh bokseriv 15–16 rokiv. [The use of special boxing equipment in the general physical training of young boxers aged 15–16]. *Naukovyj chasopys NPU imeni M.P. Dragomanova*, 11 (119) 19, 184–189. [in Ukrainian].
8. Piven, O.B., Dzhym V. Y. (2015), «Investigation of the level of special training of young weightlifters in the preparatory period at the general preparation stage using various methods of speed training». [Study of the level of special training of young weightlifters in the preparatory period of the general preparatory stage using various methods of speed and strength training]. *Pedahohika, psykhohohiia ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*, No. 9, pp. 51–56. [in Ukrainian].
9. Pryjmak, S.G., Savchyn, M.P., Vlasenko, S.O., Zavorotyns'kyj, A.V., Fedorchenko, O.S., Fedorchenko, T.M., Moshko, L.V. (2015). Osoblyvosti nejrodynamiky, psyhdynamiky ta special'noi' fizychnoi' pracezdatnosti bokseriv i kikkboxeriv. «[Features of neurodynamics, psychodynamics and special physical performance of boxers and kickboxers]. *Visnyk Zaporiz'kogo nacional'nogo universytetu*, № 2, 152–166. [in Ukrainian].
10. Savchyn, M.P., & Vachev, S.M. (2005). Hronodynamometrija jak metod naukovyh doslidzhen' pracezdatnosti sportsmeniv v udarnyh odnobarstvah. [Chronodynamometry as a method of scientific studies of the working capacity of athletes in combat single combat]. *Slobozhans'kyj nauково-sportyvnyj visnyk*, 8, 148–149. [in Ukrainian].
11. Favorytov, V.M., D'omin, O.M., Zheljenkov, S.V., & Sidorenko, O.A. (2013). Eksperymental'ne obg'runtuvannja metodyky shvydkisno-sylovoi' pidgotovky junyh bokseriv. [Experimental substantiation of the technique of speed-strength training of young boxers]. *Visnyk Zaporiz'kogo nacional'nogo universytetu*, 2, 135–140. [in Ukrainian].
12. Shestak, Ju., Mulyk, V., & Okun' D. (2020). Vplyv vykorystannja special'nyh vprav na psyhofizyologichni pokaznyky junyh bokseriv. [The influence of the use of special exercises on the psychophysiological indicators of young boxers]. *Slobozhans'kyj nauково-sportyvnyj visnyk*, No6 (80), 46–51. doi: 10.15391/snsv.2020-6.007 [in Ukrainian].
13. Alcaraz, P.E., Romero-Arenas, S., Vila, H., & Ferragut, C. (2011). Power-load curve in trained sprinters. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 25, 3045–3050. doi: 10.1519/JSC.0b013e318212e1fa An introduction to t-tests [document on the Internet]. Retrieved from <https://www.scribbr.com/statistics/t-test/> (accessed date: 20.09.2022).
14. Bartlett, R. (2014). *Introduction to sports biomechanics: analysing human movement patterns* (4th Edition). UK: Routledge. Oxon.
15. Bauer, P., Uebellackera, F., Mittera, B., Aignera, A.J., Hasenoehrlb, T., & Ristl, R. et al. (2019). Combining higher-load and lower-load resistance training exercises: A systematic review and meta-analysis of findings from complex training studies. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 22, 838–851. doi: 10.1016/j.jsams.2019.01.006.
16. Guidetti, L., Musulin, F., & Baldari, C. (2002). Physiological factors in middleweight boxing performance. *Journal of Sports Medicine and Physical Fitness*, 42(3), 309–314.
17. Kamaev, O., Mulyk, V., Kotliar, S., Mulyk, K., Utkina, O., Nesterenko, A., Sidorova, T., Toporkov, A., & Grynova, T. (2020). Optimization of the functional and speed-strength training of qualified skiers-racers during the preparatory period. *Journal of Physical Education and Sport*, 20 (1), 17, 131–137. doi: 10.7752/jpes.2020.01017.
18. L'uboslav, Š., Andrej, H., Peter, K., & Jaroslav, B. (2020). Development of specific training load in boxing. *Journal of Physical Education and Sport*, 20 (5), 352, 2580–2585. doi: 10.7752/jpes.2020.05352
19. Mathematical methods of data processing – [document on the Internet]. Retrieved from <https://www.psychol-ok.ru/lib/statistics.html>. (accessed date: 20.09.2022).
20. Nykytenko, A., Nikitenko, S., Busol, V., Nykytenko, A., Velychkovych, M., & Martciiv, V. (2013). Intercommunications of indexes of speed and power qualities of sportsmen single combat on the stage of the specialized base preparation. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*, 17(1):49-5.
21. Smith, M.S., Dyson, R.J., Hale, T., & Janaway, L. (2000). Development of a boxing dynamometer and its punch force discrimination efficacy. *Journal of Sports Sciences*, 18(6), 445–450. doi: 10.1080/02640410050074377
22. Volodchenko, O.A., Podrigalo, L.V., Iermakov, S.S., Zychowska, M.T., & Jagiello, W. (2019). The Usefulness of Performing Biochemical Tests in the Saliva of Kickboxing Athletes in the Dynamic of Training. *BioMedResearch International*, 1–7. <https://doi.org/10.1155/2019/2014347>

UDC 371

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.32689/MAUP.PED.2023.6.5](https://doi.org/10.32689/maup.ped.2023.6.5)**Gunel Emil NAZAROVA**

Postdoctoral Student,
Baku Slavic University,
33, Suleyman Rustam str., Azerbaijan, Baku, AZ1014
orcid: 0009-0007-7639-771X

Гюнель Еміль НАЗАРОВА

докторант,
Бакинський слов'янський університет,
вул. Сулеймана Рустама, 33, Азербайджан, Баку, AZ1014
orcid: 0009-0007-7639-771X

STUDYING THE EXPERIENCE OF WORK ON THE FORMATION OF THE POLITICAL CULTURE OF SENIOR STUDENTS IN MODERN SCHOOLS

ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ У СУЧАСНИХ ШКОЛАХ

The article examines the formation of the political culture of senior students in secondary school as the most important component of the political life of society. The content and essence of the concept, the history of the formation of this branch of culture, its research and development, including the importance of raising the level of political culture of senior students as a citizen for the progressive development of society, are considered in detail. The article covers the state of work on the formation of the political culture of senior students in modern secondary school, its features, problems and development prospects. Political culture, being an integral part of the culture of society, combines a system of human relations. Secondary school students are subjects and carriers of the political culture of society, which is formed through civic upbringing, political socialization, socio-political activity and other processes. The article used pedagogical observation, pedagogical interview, study of documents, mathematical and statistical methods, methods of pedagogical experiment. Political culture combines, first of all, humanistic components – an orientation towards universal human values, the affirmation of human kindness as a criterion for assessing social relations, the development of general cultural components, and discussion of geopolitical problems. The main applied aspect is the formation of personality as a comprehensively developed personality, unlocking the potential of each student. The essence, content, and components of the education of political culture are determined; on the basis of advanced school and pedagogical experience, and research results, the ways, forms and means of its implementation are determined. Creating a model of work to educate students' political culture in high school and implementing work according to this model can ensure further deepening of the content of upbringing in this direction.

Key words: school, political culture, political experience of society, political values, norms of behavior, structure of political culture, political consciousness.

У статті аналізується формування політичної культури старшокласників у середній школі як найважливіший компонент політичного життя суспільства. Докладно розглянуто зміст та сутність поняття, історія становлення, дослідження та розвитку даної сфери культури, у тому числі значення підвищення рівня політичної культури старшокласників як громадянина для прогресивного розвитку суспільства. У статті висвітлено стан роботи з формування політичної культури старшокласників у сучасній загальноосвітній школі, її особливості, проблеми та перспективи розвитку. Політична культура, будучи невід'ємною частиною культури суспільства, поєднує в собі систему людських відносин. Учні загальноосвітньої школи є суб'єктами та носіями політичної культури суспільства, яка формується через громадянське виховання, політичну соціалізацію, громадсько-політичну діяльність та інші процеси. У статті використано педагогічне спостереження, педагогічну бесіду, вивчення документів, математичні та статистичні методи, методи педагогічного експерименту. Політична культура поєднує в собі насамперед гуманістичні компоненти – орієнтацію на загальнолюдські цінності, утвердження людської доброти як критерію оцінки суспільних відносин, розвиток загальнокультурних компонентів, обговорення геополітичних проблем. Основним прикладним аспектом є формування особистості як всебічно розвинутої особистості, розкриття потенціалу кожного учня. Визначено сутність, зміст та компоненти виховання політичної культури; на основі передового шкільного і педагогічного досвіду, результатів досліджень визначено шляхи, форми і засоби її реалізації. Створення моделі роботи з виховання політичної культури учнів старшої школи та впровадження роботи за цією моделлю може забезпечити подальше поглиблення змісту виховання в цьому напрямі.

Ключові слова: школа, політична культура, політичний досвід суспільства, політичні цінності, норми поведінки, структура політичної культури, політична свідомість.

Formulation of the problem. The comprehensive and harmonious development of the personality, its preparation for social activity

and life, the formation of positive moral qualities in it, as at all times, is one of the most topical issues of society today. In a democratic society, all

citizens must have a minimum political culture. Hence, from school age, there is a need to form a political culture among citizens. Speaking about the formation of their political culture in citizens, the well-known political scientist M. Efendiyeu writes: "The development of deep political processes, as well as the concrete manifestation of political life, depends on the political culture of society" [2, p. 307]. The author notes that "the mutual conditioning of the political system and political culture is completely natural and legitimate" [1, p. 412]. The concept of political culture has attracted the attention of both foreign and Azerbaijani researchers.

The purpose of the work is the analysis of the formation of political culture in secondary students, to show formation of the political culture of senior students as the most important component of the political life of society.

Methodology. Pedagogical observation, pedagogical interview, study of documents, mathematical-statistical methods, pedagogical experiment methods were used in the research.

The scientific novelty. The work carried out in the process of teaching ethical standards, rules of conduct, cultural customs and positive moral qualities of high school students in various lessons, in particular, in the education of political culture, can have effective and complete results in the system outlined in our study.

Presentation of the main material. The study of the formation of political culture issues in Azerbaijan was also reflected in the content of the subject of political science taught in the 1990s. And abroad, the study of political culture dates back to the XVIII century. In the XX century, the followers of this work were G. Almond and S. Verba. G. Almond and S. Verba in their book "Civic culture" considered 3 types of political culture based on the analysis of the main components and forms of activity of political systems of different countries (GFR, Italy, USA and Mexico)" [7, p. 376]. On the problem, professor M. Amirov's dissertation "The system of work on the formation of political culture in students in the teaching of history", consisting of 4 chapters, reflects the purpose, subject, forms and methods, pedagogical, psychological and philosophical foundations of the formation of political culture in students in the learning process. The situation of the formation of political culture at school was investigated, examples of the formation of political culture in history lessons and extracurricular activities were given [3, p. 12]. One of those who touched upon the topic of political culture is Kh. Ibrahimli. As a result of the study, the author concluded that "political culture contributes to the correct

perception of the essence of political processes and the realization of their rights and freedoms in a specific political system" [4, p. 175].

A. Rajabova touched upon the topic of political culture in her monograph "The factor of political culture in the democratization of society". In this monograph the concept of political culture, its essence structure and functions were reflected, the problems of the influence of democratization of society on political culture, and the influence of political culture on democratic society, the culture of political activity, the problems of protection of human rights as an important condition of political culture have been clarified. In this regard, the author notes that "In the process of democratization, new political values become the main factor in the development of political culture. With the help of political culture, values are passed on to the new generation. As a result of the development of political culture and democratic values, the people, realizing themselves, create a new state and strengthen it" [5, p. 3].

So, the general development of mankind, the process of the emergence of various nations, states, the formation of a man as a personality is closely related to the factor of political culture. In our opinion, political culture is also considered one of the important conditions in protecting human rights in a democratic society. Because it is citizens with a high political culture who are more aware of their rights and obligations to both the state and other persons.

Professor H. Shiraliyev is one of those who conducted research on political culture in Azerbaijan and gave information about its essence, content, structure, functions and types. According to him, "Political culture plays an important role in the political life of society. It has a certain impact on political processes and institutions. Thanks to him, traditional organizational forms of political life are preserved. The protective function of political culture protects society from political upheavals and cataclysms" [6, p. 268]. In prof. K. Mammadov's research this topic has been studied both historically, theoretically and methodologically, and starting from secondary school, the importance of a broad study of the methodological foundations of instilling culture and upbringing to students has been emphasized. Based on the opinion of foreign and Azerbaijani researchers on political culture in general, we can conclude that political culture manifests itself in all spheres of human activity. Thanks to it, a person acquires the ability to defend his rights and interests, is able to become a social factor of society. As an adaptation to a changing environment, he demonstrates personal position.

At the expense of political culture, various political systems, parties are created and operate within a certain political framework. Mutual relations arise between the state and citizens. Conditions are created for the preservation of the integrity of the state and democratic values in it. Citizens with a high political culture are more aware of their rights and freedoms.

From the early 1960s to 1990, the school was the last link in the political upbringing of students. At that time, it was the “Social Sciences” course in force in the country’s schools. From the moment the course was introduced into mass practice, it was supposed to contribute to the ideological and political upbringing of students, their understanding of the foundations of Marxist-Leninist theory and party policy, the desire to actively implement it. Since the theoretical basis of social science was Marxism-Leninism, for more than thirty years the main spectrum of problems considered in the course remained unchanged. These included: dialectical and historical materialism – the philosophical basis of the scientific worldview; the economic structure of capitalism and the revolutionary nature of the transition from capitalism to socialism; socialism and communism are two stages of the Communist formation; the Communist Party of the Soviet Union as the leading and guiding force of Soviet society [7].

Regarding this period, K.Mammadov writes: “the economic, socio-political changes in society in recent years require the formation of a new attitude to the upbringing of political culture. And this is not accidental. Because during the Soviet Union (1917–1992), political education was not aimed at studying universal political knowledge, but only at promoting communist ideology. As we mentioned above, it was valued as a new component of upbringing. The communist authorities pursued an authoritarian policy, trying to instill their ideology in the younger generation. Educational institutions, upbringing and educational centers have also become a place of ideological struggles. For this reason, a negative attitude towards this problem has been formed in modern times, and it went unnoticed during the period of independence.

The upbringing of political culture in scientific research, textbooks and teaching aids has remained in the shadows. However, life shows that this problem remains topical to this day. Political knowledge reflecting universal human values can play an invaluable role in the upbringing of future political scientists if we instill them in the younger generation” [6, p. 38]. The scientist rightly says that “the upbringing of political culture, showing that it remains an

urgent problem even today, needs its broad interpretation in the pedagogical literature” [7, p. 39].

It is one of the main requirements of our time to pay special attention to the improvement of its content, forms, methods and means, using the opportunities created by scientific and technological progress. The main goal of the current political culture upbringing is to educate the young generation with ideas that serve the interests of the motherland and the people, armed with universal political knowledge and patriotic and committed to the ideas of multiculturalism.

The following issues are included in its content:

– to instill in each student political knowledge based on universal and progressive, national values; – to respect the types of labor aimed at the needs of society and to be ready for any labor activity; – to be ready to protect the happiness and freedom of the native land, the people, the sovereignty and territorial integrity of; – to educate children in the spirit of being a supporter of the system of just ideas, as well as adhering to these ideas; – to increase awareness, civic feelings and social activity in children; – to be uncompromising against negative facts and events; – to preserve and develop combat and labor traditions; – to use effective forms and methods to increase the social activity of students, etc. [6, p. 39–40].

Taking into account the accumulation of pedagogical experience, the enrichment of scientific theory, the “social order”, the school embodied the goals of social science and the educational tasks of its political component, in the content of educational material. The political system of society has changed the essence of promoting political culture at school. This is reflected, first of all, in the curricula of the course “social science” or in thematic plans that perform a curricular function, in textbooks, partly in methodological letters explaining the adaptation of tasks and new content components.

New tasks and principles for choosing the content of educational material on the political system in modern conditions social transformations designed to ensure the freedom and dignity of the individual in Azerbaijan create the prerequisites for self-realization in all spheres of life, including in the political sphere. Active adaptation to the increasingly complex political life and political self-awareness of a citizen implies not only the presence of favorable social conditions, but also the self-improvement of a person. The development of certain properties and abilities of the personality in order to independently analyze and evaluate

the surrounding reality, realize their interests and political preferences, creatively implement them allows a person to self-determine, become an independent and responsible subject of politics and will contribute to the democratization of public relations.

Today, the pedagogical model of the formation of the political culture of students in schools is built on the basis of the following approaches:

- Based on a system-oriented approach that considers political upbringing as a system and subsystem in a higher-level structure – high school;

- According to a constructive and formative approach, which assumes a comprehensive impact on the personality and high quality of the final result;

- Adequacy of knowledge, skills and values.

In the curriculum approach, which represents a functional-structural paradigm, the following components have become the main elements: goal setting, content, pedagogical technologies, technologies for evaluating and implementing opinion. Based on these approaches, a number of the most important subsystems of the pedagogical process of political upbringing of high school students can be distinguished.

The first subsystem is represented by a paradigm of external, primarily pedagogical influences on the personality of the student in order to determine the guiding conditions for the natural and purposefully organized process of educating political culture. The second subsystem refers to the paradigm of perception by school students of impulses of pedagogical influence on their consciousness, emotional structure and rational abilities. Here we are talking about the mechanisms and factors of development or rejection of the proposed political information and the ways of its explanation. The third subsystem is connected with the paradigm of analysis of the opposite characteristics of the personality. Obviously, the reflexive abilities of senior students largely depend on the psychotype of the personality and, as a result, on the ways of its inclusion in the system of social connections and social orientation. The fourth subsystem is determined by the paradigm of individual transformation of pedagogical actions, transformation of knowledge, skills, value relations in accordance with the level of development or other personal characteristics of the cognitive forces of a senior student. The fifth subsystem is a teleologically grounded paradigm of the totality of pedagogical influences on the process of forming the political culture of senior students, which makes it possible to realize the potential

of the personality in an active or passive mode. The material foundations of the presented subsystems predetermine the system of principles on which the model of the formation of the political culture of senior students is built:

- The principle of personality-oriented education, i.e. recognition of the student as an object and subject of the educational process;

- The principle of the realization of individual freedoms and rights to receive appropriate political education;

- The principle of cooperation and participation of students in planning the goals of political education and ways to achieve them;

- The principle of consciousness and recognition of universal political values;

- The principle of individualization and differentiation of the educational process;

- The principle of synchronization and integration of knowledge, skills and value relations in the context of political education;

- The principle of the complexity of pedagogical influence on the formation of political culture of high school students.

In pedagogy, three levels of goals are usually determined: the ideal of education, goals and objectives. In the context of the problem under study, we offer the following classification of the goals of forming the political culture of senior students: general goals; main goals; operational goals;

The development of a model for the formation of the political culture of senior students based on goal setting has a number of advantages:

- Goals become the main conditions for assessing the results of education and the implementation of feedback;

- Goals become the main provisions of the analysis of individual and group achievements;

- Goals predetermine the strategy and tactics of forming the political culture of students;

- Goals act as regulators of the dosage of the content of education of the political culture of students;

- The principle of developing goals for the education of political culture of senior students:

- The principle of compliance with the dynamics and needs of personality and society;

- The principle of compliance with the predicted final results;

- The principle of compliance with progressive traditions and national education;

- The principle of compliance with world trends in the formation of the political culture of students;

- The principle of taxation of educational goals in accordance with a certain taxonomy [6, p. 5].

A number of mistakes were made in the development of the concept of political culture during the period of independence. The wrong approaches and shortcomings of national pedagogy, mental upbringing, situational, priyom and so on were reflected in monographs and dissertations. While moral upbringing is one of the significant components of spirituality, in a number of teaching aids it was renamed as "spiritual upbringing". The methodology of systematicity was not followed in the published textbooks and manuals. In such studies, the conditions for studying problems in a logical sequence are not created. This also hinders the perception of the science of pedagogy in the form of a system. The internal links of the studied issues are broken, which negatively affects the acquisition and memorization of systemic knowledge.

Conclusion. The formation of students' political culture is a purposeful educational process, including the assimilation by students of political experience formed as a result of the historical experience of mankind, the development of political consciousness corresponding to

the standards of a modern democratic society, the process of transformation of the student's personality as a subject and object of political relations in accordance with traditional behavior adequate to political reality. In this regard, we have identified diagnostic criteria that allow us to judge the effectiveness of the educational process. Observation of political reality, perception of political events, actions of politicians is one of the means of studying the content. The purpose of the observation is to collect initial ideas about political reality. It provides for the ability to group events and phenomena, notice their similarities and differences, and determine the dependence of the political process on certain conditions. At this time, not only perception takes place, but also information processing. The facts of political history are compared, the components of the processes are analyzed and considered, the studied elements are combined into a single system, new scientific concepts are generalized. This, on the one hand, serves to form vital political ideas, and on the other hand, contributes to the assimilation of new knowledge.

Bibliography:

1. Əfəndiyev, M. Politologiya. Bakı: Elm, 2011.
2. Əfəndiyev, M. Siyasi elmin problemləri. Bakı: Siyasət, 1998.
3. Əmirov, M. Tarixin tədrisində şagirdlərdə siyasi mədəniyyətin formalaşdırılması üzrə işinsistemi: ped.e.d-ru al. dər. a. üçün təq. ed. dis. Azərb. Resp. Təhsil Nazirliyi, Azərb. Resp. Təhsil Problemləri İn-tu. 2008.
4. İbrahimli, X. Politologiya. Bakı, 2012.
5. Rəcəbova, A. Cəmiyyətin demokratikləşməsində siyasi mədəniyyət amili. Bakı, 2008.
6. Şirəliyev, H., Əhmədov, Ə. Politologiya. Bakı: Apastroff, 2014.
7. Gabriel A. Almond, Verba, S. The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations. Sage, California, 1989, 379 p.
8. Məmmədov, K. Müstəqillik dövrümüzün pedaqoji problemləri. Bakı, 2020, 105 s.
9. Məmmədov, K. Türk xalqlarının pedaqoji fikir tarixindən nümunələr. Mütərcim, 2017, 187 s.
10. Sidika Oktay Ayişe. Kınalızade Ali Efendi. Çatalçeşme sokagı, № 27/2. A.S. Oktay. İstanbul: Türkiye, 2011.

References:

1. Efendiyev, M. (2011). Political science. Baku: Science.
2. Efendiyev, M. (1998). Problems of political science. Baku: Politics.
3. Amirov, M. (2008). The system of work on the formation of political culture in students in the teaching of history: Dissertation on Pedagogical Sciences. Azerb. Resp. Institute of Educational Problems. 286 p.
4. Ibrahimli, X. (2012). Political science. Baku.
5. Rajabova, A. (2008). The factor of political culture in the democratization of society. Baku.
6. Shiraliyev, H., Ahmadov, A. (2014). Political science. Baku: Apostrophe.
7. Gabriel A. Almond, Verba, S. (1989). The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations. Sage, California, 379 p.
8. Mammadov, K. (2020). Pedagogical problems of our period of independence. Baku, 105 p.
9. Mammadov, K. (2017). Examples from the history of pedagogical ideas of the Turkic peoples. Baku, Mutarjim, 187 p.
10. Sidika Oktay Ayishe. (2011). Kinalizade Ali Efendi. Çatalçeşme street, № 27/2. A.S. Oktay. İstanbul: Türkiye.

УДК 378.016:793.3:[37.091.12.011.2–051:796.035

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2023.6.6>

Юлія ПАРИШКУРА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної культури і спорту,
Державний торговельно-економічний університет,
вул. Кіото, 19, м. Київ, Україна, 02156
ORCID: 0000-0002-8777-1726

Ірина ТКАЧЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри хореографії та музичного мистецтва,
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка,
вул. Роменська, 87, м. Суми, 40000
ORCID: 0000-0002-7612-1082

Ірина ЯНЧЕНКО

старший викладач кафедри фізичної культури і спорту,
Державний торговельно-економічний університет,
вул. Кіото, 19, м. Київ, Україна, 02156
ORCID: 0000-0002-8614-4800

Yuliia PARYSHKURA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Physical Culture and Sports,
State University of Trade and Economics,
19, Kyoto str., Kyiv, Ukraine, 02156
ORCID: 0000-0002-8777-1726

Iryna TKACHENKO

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Choreography and Musical Art,
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko,
87, Romenska str., Sumy, Ukraine, 40000
ORCID: 0000-0002-7612-1082

Iryna YANCHENKO

Senior Lecturer at the Department of Physical Culture and Sports,
State University of Trade and Economics,
19, Kyoto str., Kyiv, Ukraine, 02156
ORCID: 0000-0002-8614-4800

ОБГУНТУВАННЯ ВИМОГ ТА ЕТАПІВ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ФІТНЕСІ

FOUNDATION OF THE STAGES OF CHOREOGRAPHIC TRAINING IN THE FITNESS

***Актуальність статті.** Відмінна виконавська майстерність поєднує хореографічне мистецтво та фітнес, особливо у тих його видах, де основним засобом виступають танцювальні рухи, з яких складаються композиції та комплекси. Педагог виступає не тільки як методист, а і як рольова модель. Отже, важливою умовою у підготовці майбутніх фахівців спеціальності 017 Фізична культура і спорт є формування хореографічної підготовленості у процесі здобуття освіти, тих освітніх компонентів, що включають фітнес.*

***Мета роботи.** Здійснити аналіз хореографічної підготовки у техніко-естетичних видах спорту та обґрунтувати вимоги до хореографічної підготовленості майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, визначити етапи процесу хореографічної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту під час навчання у закладі вищої освіти.*

***Методологія.** Аналіз, порівняння, зіставлення, обґрунтування вимог та етапів хореографічної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, бесіди з фітнес-тренерами (n=32,) та метод експертної оцінки.*

Наукова новизна. Наукова новизна полягає у тому, що здійснено виокремлення актуальних сторін хореографічної підготовки техніко-естетичних видах спорту та з'явлено із її актуальністю у фітнесі, особливо у тих його видах, де основним засобом виступають танцювальні рухи.

Висновки. У спорті хореографічна підготовка має багатоаспектний характер і є складовою фізичного та естетичного виховання спортсменів, що сприяє розвитку творчих здібностей, виразності та артистичності, створенню естетично-художніх композицій, формування культури рухів у професійній діяльності, що відповідає завданням фізичної культури та спорту.

Результатом аналізу хореографічної підготовки спортсменів у техніко-естетичних видах спорту визначено вимоги до хореографічної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту.

За методом комісії групою експертів проведено дискусії для вироблення загальної думки щодо майбутньої поведінки прогнозованих об'єктів. Результатом роботи виділено етапи хореографічної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, які розподілено по етапам навчання.

Ключові слова: здобувачі освіти, хореографічна підготовка, майбутні фахівці, фізична культура, спорт, фітнес.

Summary. Excellent performing skill combines choreographic art and fitness, especially in those types where the main means are dance movements, which are composed of compositions and complexes. A fitness trainer acts not only as a methodologist, but also as a role model. Therefore, an important condition in the training of future specialists in the specialty 017 Physical culture and sports is the formation of choreographic readiness during education.

In sports, choreographic training has a multifaceted nature and is a component of the physical and aesthetic education of athletes, which contributes to the development of their creative abilities, the development of leading movement qualities, which corresponds to the tasks of physical culture and sports. On the basis of the analysis, it is noted that the importance of choreographic training of fitness trainers is increased, the purpose of which is the development of expressiveness and artistry, the creation of aesthetic and artistic compositions, the formation of a culture of movements in professional activity.

Research methods: to substantiate and describe the stages of choreographic training in the process of training fitness of future physical culture and sports specialists, interviews were conducted with fitness trainers (n=32) and expert evaluation methods were used: the commission method.

Work results. According to the commission method, a group of experts held discussions to develop a general opinion on the future behavior of the projected objects. As a result of the work, the stages of choreographic training of future fitness trainers are highlighted, which are divided into stages of training.

By means of the Delphi method of collective assessment, important aspects of choreographic art, which take place in the training of future fitness trainers, were highlighted. The processing of the results indicates a wide range of criteria chosen by the experts.

Conclusions. As a result of the analysis of the choreographic training of athletes in technical and aesthetic sports, the requirements for the choreographic training of fitness trainers were determined and the criteria were specified. The learning process and the place of activity are described.

Key words: education seekers, choreographic training, future professionals, physical culture, sport, fitness.

Постановка проблеми. Однією з особливостей діяльності фахівця фізичної культури і спорту у видах фітнесу де основним засобом виступають танцювальні рухи, з яких складаються композиції та комплекси є виконавська майстерність і вміння здійснювати відмінний показ. Адже у цих видах фітнесу, педагог – це рольова модель [4, 6]. Тож, важливою умовою у підготовці майбутніх фахівців спеціальності 017 Фізична культура і спорт є формування хореографічної підготовленості у процесі здобуття освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналізуючи техніко-естетичні види спорту, з'ясовано, що у підготовці спортсменів до них висувається низка певних вимог, а саме це стосується збільшення ролі естетичного компоненту, видовищності у змагальних вправах [3, 10]. Це значно підвищує значення хореографічної підготовки, метою якої є розвиток виразності та артистичності, створення естетично-художніх композицій, формування культури рухів [1, 8]. У спорті хореографічна підготовка має багатоаспектний характер і є складовою фізичного та естетичного виховання спортсменів, що сприяє розвитку

їх творчих здібностей, підвищення функціональних можливостей, розвитку провідних рухових якостей, що відповідає завданням фізичної культури і спорту [10].

Мета роботи. Здійснити аналіз хореографічної підготовки у техніко-естетичних видах спорту та обґрунтувати вимоги до хореографічної підготовленості майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, визначити етапи процесу їх хореографічної підготовки під час навчання у закладі вищої освіти.

Методологія. Аналіз, порівняння, зіставлення, обґрунтування вимог та етапів хореографічної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, бесіди та метод експертної оцінки.

Наукова новизна. Наукова новизна полягає у тому, що здійснено виокремлення актуальних сторін хореографічної підготовки техніко-естетичних видах спорту та з'явлено із її актуальністю у фітнесі, особливо у тих його видах, де основним засобом виступають танцювальні рухи.

Матеріали та методи. Для обґрунтування та опису етапів хореографічної підготовки у процесі навчання фітнесу майбутніх фахівців фізичної культури і спорту проводились

бесіди з фітнес-тренерами (n=32) та метод комісії.

Результати дослідження. До забезпечення підготовки спортсменів у техніко-естетичних видах спорту віднесено навчальні програми з видів спорту у яких визначено обсяг компетентностей з виконання рухових дій, що підлягають засвоєнню протягом навчання та сприяють розвитку спортсмена відповідно до державних вимог у галузі та безпосередньо у відповідному виду спорту [5, 7]. Аналізуючи діючі програми виявлено напрями підготовки спортсменів на весь навчально-тренувальний процес, від початкового навчання до спортивного удосконалення, містить відповідні об'єми та зміст хореографічної підготовки, зокрема [2–3, 5. 9–10]. У змістах програм з техніко-естетичних видів спорту, відзначається, що разом зі завданнями, що розв'язуються у процесі спеціальної підготовки, значне місце відведено вирішенню специфічних завдань посідає хореографічна підготовка [3, 10], яка має різний відсоток у частці всієї підготовки взятої за 100 % на таких рівнях, як: початкова, попередньо базова, спеціалізована базова та підготовка до вищих досягнень.

Прикладом у художній гімнастиці від 27,2–33,3% на етапі 1–2 років навчання під час початкової підготовки до 12,7% у процесі підготовки до вищих досягнень, у спортивній акробатиці від 16,3–17, 3% до 8,1%, у стриб-

ках на батуті від 16,7–19,3 до 11,4%, у фігурному катанні на ковзанах від 16,6–22,2% до 10%, у стрибках у воду з 2,4 до 1,8%, тощо [5, 7, 9–10] (табл. 1).

У програмах вказується, що класичний екзерсис с початку виконується біля опори, а згодом, у міру опанування, на середині зали. Звертається увага на те, що прості рухи починаються з I–III позиції ніг, а вибір музичних творів для занять хореографією має відповідати віковим особливостям. Від етапу до етапу підготовки вимоги до виконання вправ підвищується. Перспективними вважаються спортсменки, які мають високий рівень фізичної, технічної, хореографічної та предметної підготовленості [2–3, 5].

Розділ хореографічної підготовки здебільшого має ідентичний зміст у програмах з різних видів спорту але не враховує змісту та методичних особливостей проведення хореографічної підготовки за статевою диференціацією та особливостей діяльності спортсменів у конкретному виді.

Слід враховувати, що на рівень підготовленості має вплив: вік, в якому почалося спеціалізоване тренування; середній стаж регулярного тренування, необхідного для досягнення вищої спортивної майстерності; вік у якому зазвичай досягають найвищих спортивних результатів; рівень підготовленості й природної обдарованості спортсмена [2–3, 10].

Таблиця 1

Приклади завдань хореографічної підготовки згідно навчальних програм з техніко-естетичних видів спорту (Тодорова В.Г. 2018)

Види спорту	Етапи підготовки			
	Початковий	Попередньої базової	Спеціалізованої базової	До вищих досягнень
1	2	3	4	5
Художня гімнастика	Опанування найпростіших елементів класичного історико-побутового та народного танців	Опанування елементів у з'єднаннях формування правильної постави та «школи» вправ	Удосконалення хореографічної підготовленості творчих здібностей, пошук індивідуального стилю	Подальше удосконалення хореографічної підготовленості
Спортивна акробатика	Вивчення елементів «школи», музично-ритмічне виховання	Формування вміння розуміти музику, знати засоби музичної виразності та узгоджувати свої рухи з музикою	Удосконалення індивідуальної хореографічної, музичної підготовленості, пошук індивідуального стилю, розвиток творчих здібностей	Максимальне розкриття індивідуальних можливостей, досягнення високого рівня виконавчої майстерності, артистизму
Стрибки на батуті	Вивчення позицій ніг та рук, вправ біля станка, найпростіших рухів з популярних бальних танців	Повторення вправ, але з більшою кількістю рухів, нескладних комбінацій	Удосконалення вправ на середині, елементів танців у поєднаннях у комбінаціях	Повторення раніш пройденного матеріалу

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
Фігурне кагання на ковзанках	Навчання найпростіших елементів класичного, історико-побутового, та народного танців, виховання правильної постави	Оволодіння хореографією на льоді, надання елементам пластичної завершеності	Удосконалення різних видів стрибків на середині залу	Подальше удосконалення індивідуальної хореографічної підготовленості; Досягнення високої виконавчої майстерності
Стрибки у воду	Вивчення позицій ніг та рук, вправ біля станка, найпростіших рухів, елементів класичного танцю, також прості стрибки-підскоки	Повторення вправ, але з більшою кількістю рухів, нескладних комбінацій	Удосконалення легкості, чистоти та витонченності виконання усіх стрибків індивідуальної програми	Подальше удосконалення індивідуальної хореографічної підготовленості; Досягнення високої майстерності
Спортивна аеробіка	Оволодіння найпростішими елементами класичного, характерного і народного танцю	Освоєння елементів різних танцювальних форм в найпростіших з'єднаннях; формування умінь сприймати характер, темп та ритм музичного твору	Виконання танцювальних елементів в складних умовах	Пошук та освоєння нових оригінальних елементів та композицій
Спортивна гімнастика	Оволодіння початковою хореографією; музична рухова підготовка	Формування правильної постави та гімнастичного стилю («школи вправ»)	Завдання ХП на цьому етапі не визначено	Максимальне розкриття індивідуальних можливостей, досягнення високого рівня виконавчої майстерності, артистизму

Хореографічна підготовленість і техніка виконання елементів у техніко-естетичних видах спорту як комплексна характеристика виконавської майстерності грають значну роль у якості виконання змагальної програми.

Хореографічна підготовленість і техніка виконання елементів у техніко-естетичних видах спорту, як комплексна характеристика виконавської майстерності грають значну роль у якості виконання змагальної програми. При складанні нормативної документації у основу створення критеріїв хореографічної підготовленості покладені дані науково-методичної і спеціальної літератури, а також правила змагань щодо способів оцінювання естетичних показників спортивно-технічної майстерності [10]. Комплекс критеріїв даного виду підготовленості обумовлений особливостями техніки виконання вправ у техніко-естетичних видах спорту, що полягає у відповідності форми, характеру рухів, сформованим традиціям хореографії та гімнастики, біомеханічною доцільністю, вимогам стилю обраного виду спорту [3, 10].

Обґрунтовуючи етапи хореографічної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту засобом аналізу змісту та вимог до хореографічної підготовленості у техніко-

естетичних видах спорту отримані результати дозволили визначити слабкі місця підготовки.

Для визначення етапів формування хореографічної підготовленості у майбутніх фахівців фізичної культури і спорту до використання засобів хореографічного мистецтва у професійній діяльності взято основи даної підготовки з програм навчання у техніко-естетичних видах спорту та проведено опитування 32 респондентів (n=32), з числа фітнес-тренерів, які працюють у танцювальних видах фітнесу, таких як: аеробіка (n=8), Zumba® (n=7), Kangoo Jumps® (n=9), інші види танцювальні фітнесу (n=8).

Вони увійшли до групи експертів за методом комісії, що передбачає проведення групою експертів дискусії для вироблення загальної думки щодо майбутньої поведінки прогнозованих об'єктів. Результатом роботи виділено етапи хореографічної підготовки у майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, які розподілено по етапам навчання (табл. 2).

Дані етапи включено у робочу програму таких освітніх компонентів (ОК) Київському національному університеті технологій та дизайну (КНУТД), кафедра фізичного виховання та здоров'я у рамках спеціальності 017 Фізична культура і спорт освітньо-професійна програма «Фітнес та рекреація»:

Таблиця 2

Етапи хореографічної підготовки майбутніх фітнес-тренерів

Етап	Процес навчання	Рівні підготовленості	Місце здійснення формування компетентностей
1	1) оволодіння початковою хореографією; 2) формування вміння розуміти музику, знати засоби музичної виразності та узгоджувати свої рухи з музикою; освоєння елементів різних танцювальних форм в найпростіших з'єднаннях;	високий	КНУТД – ОК «Фітнес технології» теми: «Аеробний фітнес та методика його викладання», «Аква-фітнес та методика його викладання», «Фітнес та методика його викладання для різних груп населення», – ОК: «Навчальна практика» та «Виробнича практика» (практика роботи фітнес-тренера на базі практики);
2	1) формування умінь сприймати характер, темп та ритм музичного твору; повторення вправ, але з більшою кількістю рухів, нескладних комбінацій; 2) музична рухова підготовка; музично-ритмічне виховання; 3) опанування найпростіших елементів класичного, історико-побутового та народного танців;	достатній	– Практикум студії фітнесу та студентського наукового гуртка «Фітнес на благо здоров'я» – Дисципліна вільного вибору студента «Основи формування гармонійної власної фігури» тема: «Здоровий спосіб життя», «Спорт, здоров'я, фітнес»
		середній	ДТЕУ – ОК: «Фізична культура та види спорту» за темами: «Аеробний фітнес та методика його викладання», «Фітнес та методика його викладання для різних груп населення», «Фітнес як метод загальної-фізичної підготовки у спорті»;
3	1) опанування мови жестів, розвиток мімічної та пантомімічної виразності; 2) удосконалення хореографічної підготовленості, творчих здібностей, пошук індивідуального стилю; 3) максимальне розкриття індивідуальних можливостей, досягнення високого рівню виконавчої майстерності, артистизму.	низький	– ОК: «Виробнича практика» II–III курсах; – Практикум у студії фітнесу та студентського наукового гуртка «Фітнес на благо здоров'я» (педагогічне удосконалення) на I–IV курсах.

– «Фітнес технології» за темами: «Аеробний фітнес та методика його викладання», «Аква-фітнес та методика його викладання», «Фітнес та методика його викладання для різних груп населення»; «Фітнес як метод загальної-фізичної підготовки у спорті»;

– практикум у студії фітнесу та студентського наукового гуртка «Фітнес на благо здоров'я» (педагогічне удосконалення) I–IV курс;

– ОК: «Навчальна практика» I курс;

– ОК: «Виробнича практика» II–IV курс;

– дисципліна вільного вибору студента: «Основи формування гармонійної власної фігури» III курс.

У Державного торгівельно-економічного університету (ДТЕУ), кафедра фізичної культури та спорту за цієї ж спеціальності за ОПП «Спортивний менеджмент» за ОК:

– «Фізична культура та види спорту» за темами: «Аеробний фітнес та методика його викладання», «Фітнес та методика його викладання для різних груп населення»,

«Фітнес як метод загальної-фізичної підготовки у спорті»;

– ОК: «Виробнича практика» II–III курсах,

– практикум у студії фітнесу та студентського наукового гуртка «Фітнес на благо здоров'я» (педагогічне удосконалення) на I–IV курсах.

Висновки. Здійснено аналіз хореографічної підготовки спортсменів у техніко-естетичних видах спорту, визначено вимоги та критерії до хореографічної підготовленості майбутніх фахівців фізичної культури і спорту. Здійснено обґрунтування шляхів покращення підготовки до використання засобів хореографічного мистецтва у професійній діяльності, що має значний вплив на формування готовності до професійної діяльності у фітнесі.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у висвітленні результатів дельфійського методу експертної оцінки з обґрунтування аспектів хореографічного мистецтва, що мають місце у підготовці майбутніх фахівців фізичної культури і спорту.

Література:

1. Борщов С. Ефективність застосування компонентів артистизму засобами хореографії у процесі занять спортивно-педагогічним удосконаленням зі студентами. Теорія та методика навчання (з галузей знань), 2020. Випуск 25. Т. 1. С. 49–53.
2. Габрильчук І, Передерій А. Структура і зміст тактичної підготовки у художній гімнастиці, постановка проблеми. Молода спортивна наука України. Зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання і спорту. Львів. 2016. 36–41.
3. Дмитренко Ю. В, Гавриш В. П, Литовченко Г. О. Формування методології в техніко-естетичних видах спорту. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Наук. моногр. Харків: ХДАДМ (ХХІІІ). 2006. С. 20–22.
4. Дутчак М. В., Василенко М.М. Теоретичне обґрунтування кваліфікаційної характеристики фітнес-тренера. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2013. № 2. С. 17–21.
5. Медведєва І. М. Теоретико-методичні засади підготовки фахівців з складно-координаційних видів спорту: монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова; 2008. 381 с.
6. Паришкура (Козерук) Ю. В., Красілов А. Д., Максименко А. І., Литвин-Жмурко Т. С., Омеляненко К. А., Основи гімнастичної та хореографічної термінології для майбутнього фітнес-тренера: методичний аспект. Олімпійський та паралімпійський спорт. Суми, № 3. 2023. С. 55–59. DOI 10.32782/olimpstu/2023.3.11
7. Петренко Г. Аналіз програм підготовки ювеналів і юніорів у спортивних танцях. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Наук. моногр. Харків; 2018. С. 140–143.
8. Плішова А. Артистизм у підготовці майбутніх фахівців хореографії. Мистецькі пошуки, Випуск 1 (15). 2022. С. 103–107.
9. Сениця А. І., Сениця М. М, Передерій А. В. Спортивна акробатика. Навч. прог. для дитячо-юнацьких спортивних шкіл. Вінниця; 2010. 92 с.
10. Тодорова В. Г. Хореографічна підготовка в техніко-естетичних видах спорту: монографія. Львів: ЛДУФК; 2018. 252 с.

References:

1. Borshchov S. Efektyvnist zastosuvannya komponentiv artystyzmu zasobamy khoreohrafi u protsesi zaniat sportyvno-pedahohichnym udoskonalenniam zi studentamy [The effectiveness of applying the components of artistry by means of choreography in the process of sports and pedagogical improvement classes with students]. Teoriia ta metodyka navchannia (z haluzei znan). 2020. Vypusk 25. T. 1. S. 49–53.
2. Habrylchuk I, Perederii A. (2016). Struktura i zmist taktychnoi pidhotovky u khudozhnii himnastytsi, postanovka problem [Structure and content of tactical training in rhythmic gymnastics, statement of the problem]. V: Prystupa Ye, redaktor. Moloda sportyvna nauka Ukrainy. Zb. nauk. pr. z haluzi fiz. vykhovannia i sportu. Lviv. 36–41.
3. Dmytrenko Yu. V, Havrysh V. P, Lytovchenko H. O. (2006). Formuvannia metodolohii v tekhniko-estetychnykh vydakh sportu [Formation of methodology in technical and aesthetic sports]. Pedahohika, psykhohohiia ta medyko-biolo-hichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu. Nauk. monohr. Kharkiv: KhDADM (KhKhPI). S. 20–22.
4. Dutchak M. V., Vasylenko M. M. (2013). Teoretychne obgruntuvannia kvalifikatsiinoi kharakterystyky fitnes-trenera [Theoretical substantiation of the qualification characteristics of a fitness trainer]. Pedahohika, psykhohohiia ta medyko-biolo-hichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu. № 2. S. 17–21.
5. Medvedieva I. M. (2008). Teoretyko-metodychni zasady pidhotovky fakhivtsiv z skladnokoordynatsiinykh vydiv sportu [Theoretical and methodological principles of training specialists in complex coordination sports]: monohrafiia. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova; 381 s.
6. Paryshkura (Kozeruk) Yu. V., Krasilov A. D., Maksymenko A. I., Lytvyn-Zhmurko T. S., Omelianenko K. A., Osnovy himnastychnoi ta khoreohrafichnoi terminolohii dlia maibutnoho fitnes-trenera: metodychnyi aspekt [Basics of gymnastic and choreographic terminology for the future fitness trainer]. Olimpiiskyi ta paralimpiiskyi sport. № 3. 2023 Sumy. S. 55–59. DOI 10.32782/olimpstu/2023.3.11
7. Petrenko H. (2018). Analiz prohram pidhotovky yuvenaliv i yunioriv u sportyvnykh tantsiakh [Analysis of training programs for juveniles and juniors in sports dances]. Pedahohika, psykhohohiia ta medyko-biolo-hichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu. Nauk. monohr. Kharkiv; S. 140–143.
8. Plishyva A. (2022). Artystyzm u pidhotovtsi maibutnikh fakhivtsiv khoreohrafi [Artistry in training future choreography specialists]. Mystetski poshuky, Vypusk 1 (15). S. 103–107.
9. Senytsia A. I, Senytsia M. M, Perederii A. V. (2010). Sportyvna akrobatyka [Sports acrobatics]. Navch. proh. dla dytiacho-yunatskykh sportyvnykh shkil. Vinnytsia; 92 s.
10. Todorova V. H. (2018). Khoreohrafichna pidhotovka v tekhniko-estetychnykh vydakh sportu [Choreographic training in technical and aesthetic sports]: monohrafiia. Lviv: LDUFK; 252 s.

УДК 376-056.36:37.02(043.3)

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2023.6.7>**Юлія ТУБИЧКО**

старший викладач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна, 65020
ORCID: 0000-0002-6569-8564

Yulia TUBYSCHKO

Senior Lecturer at the Department of Family and Special Pedagogy and Psychology, The state institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky», 26, Staroportofrankivska str., Odesa, Ukraine, 65020
ORCID: 0000-0002-6569-8564

ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ**DETERMINATION OF THE FEATURES OF COMMUNICATIVE ACTIVITY IN CHILDREN OF EARLY AGE WITH INTELLECTUAL DISABILITIES**

У статті розкрито проблему визначення особливостей комунікативної діяльності в дітей раннього віку з інтелектуальними порушеннями.

***Мета статті** – визначити особливості, критерії і рівні сформованості комунікативної діяльності в дітей раннього віку з інтелектуальними порушеннями.*

***Методологія** дослідження заснована на концепції вікового розвитку дитини; провідної ролі дорослого у розвитку комунікації дитини раннього віку, відповідності змісту комунікації рівню розвитку комунікативної потреби дитини; в ході дослідження використано загальнонаукові методи аналізу і синтезу, систематизації та теоретичного узагальнення досліджень психологів і корекційних педагогів; спостереження; бесіди; вивчення історій розвитку дітей; анкетування; ігрові та практичні методи; кількісний та якісний аналіз результатів дослідження.*

***Наукова новизна** дослідження полягає в розробці та апробації методики вивчення процесу комунікативної діяльності дітей раннього віку з порушеннями інтелектуального розвитку; визначені критеріїв ефективності та особливостей процесу комунікативної діяльності дітей даної категорії.*

***Висновки.** Результати дослідження довели, що в дітей з інтелектуальними порушеннями не сформована потреба у комунікативній діяльності (відсутність інтересу до нового дорослого чи однолітка, відсутність інтересу до спільних предметно-ігрових дій і, як наслідок, несформованість комунікативних умінь). Для цих дітей процес комунікації з дорослими і однолітками не стає психологічним новоутворенням – формою вираження потреби у спілкуванні, як це спостерігається у дітей з нормо-типовим розвитком. Вище зазначене свідчить про те, що для формування комунікативної діяльності у дітей раннього віку з порушеннями інтелектуального розвитку необхідне створення спеціальних умов, розробка змісту та методів корекційно-педагогічної роботи.*

***Ключові слова:** комунікативна діяльність, комунікація, мотив комунікації, взаємодія, діти раннього віку з інтелектуальними порушеннями.*

The article discusses the problem of determining the characteristics of communicative activity in young children with intellectual disabilities.

***The purpose of the article** is to determine the features, criteria and levels of formation of communicative activity in young children with disorders of intellectual development.*

*The research **methodology** is based on the concept of the child's age-related development; the leading role of an adult in the development of communication of a young child, the correspondence of the content of communication to the level of development of the child's communicative needs; in the course of the research, general scientific methods of analysis and synthesis, systematization and theoretical generalization of the researches of psychologists and correctional teachers were used; observation; conversations; studying stories of children's development; survey; game and practical methods; quantitative and qualitative analysis of research results.*

***The scientific novelty** of the study consists in the development and approval of the methodology for studying the process of communicative activity of young children with intellectual development disorders; determined criteria of effectiveness and features of the process of communicative activity of children of this category.*

***Conclusions.** The results of the study proved that children with intellectual disabilities do not have a need for communicative activity (lack of interest in a new adult or peer, lack of interest in joint subject-game activities and, as a result, lack of communication skills). For these children, the process of communication with adults and peers does not become a psychological neoplasm – a form of expression of the need for communication – as is observed in children with normal development. The above indicates that the creation of special conditions, the development of the content and methods of*

corrective and pedagogical work is necessary for the formation of communicative activity in young children with intellectual disabilities.

Key words: *communicative activity, communication, motive of communication, interaction, young children with intellectual disabilities.*

Постановка проблеми. Дитина від народження включена в різнобічну систему соціальних зв'язків. З погляду педагогічної науки, соціалізація розглядається як процес і результат формування у дітей уявлень про різноманіття навколишнього світу, прояви відношення до навколишніх та поведінки, що відповідає загальноприйнятим нормам соціуму [7, с. 81]. Однією із проблем виховання дітей раннього віку з порушеннями інтелектуального розвитку є особливості їхньої поведінки, комунікації та адаптації в дитячому колективі («польова поведінка», недотримання режимних вимог закладу дошкільної освіти, відсутність інтересу до дорослих та однолітків, прояви негативізму і агресії тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У психології (Л. Виготський, Т. Дуткевич, Р. Павелків, Н. Пахомова, О. Цигипало та ін.) визначено основні психологічні досягнення у дітей до кінця третього року життя – це стійкий інтерес до однолітка та до спільних дій з ним [5, с. 242]; орієнтовно-пошукові дії, комунікація та поява фразового мовлення, які формуються у процесі взаємодії дітей з дорослими та однолітками [2, с. 186]; формування комунікативної діяльності засновано на своєрідних, специфічних відносинах між дитиною та соціальним середовищем, тобто залежать від соціальної ситуації розвитку [9, с. 166]. Разом з тим (О. Гаврилов, О. Ільченко, С. Конопляста, Т. Піроженко, В. Синьов, В. Тарасова, С. Трикоз та ін.), у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку відзначається несформованість потреби у комунікації з дорослими та однолітками; що негативно позначається на становленні психологічних досягнень, відповідних вікових норм поведінки.

У спеціальній психології та корекційній педагогіці є дослідження про особливості поведінки, засвоєння моральних норм, спілкування, налагодження контакту, взаємодії з однолітками у дітей дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку (Г. Блеч, О. Гаврилов, М. Матвєєва, С. Миронова, Т. Піроженко, С. Трикоз та ін.). Дослідники відзначають, що поведінка, вчинки дітей з інтелектуальними порушеннями бувають імпульсивними, необдуманими або ж диктуються безпосереднім бажанням отримати для себе той чи інший предмет, іграшку, не зважаючи на інших дітей [13, с. 107–108]. У дітей з відхиленнями в інтелектуальному розвитку спостерігаються порушення емоційно-вольо-

вої сфери, недорозвинення мови і мовлення, і, як наслідок цього, – труднощі в розумінні, осмисленні подій, що відбуваються, невміння стати на місце партнера зі спілкування, поспівчувати йому [3, с. 170–171].

Саме тому, перед фахівцями стоїть завдання пошуку дієвих методів та прийомів організації процесу комунікативної діяльності дітей з інтелектуальними порушеннями з метою їхнього соціального розвитку. Вирішення цього завдання вимагає аналізу сучасних методів навчання та виховання, а також науково-обґрунтованого підходу до визначення особливостей комунікативної діяльності, її критеріїв і рівнів сформованості в дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

Мета статті – визначити особливості, критерії і рівні сформованості комунікативної діяльності в дітей раннього віку з інтелектуальними порушеннями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комунікація визначається як процес безпосередньої чи опосередкованої взаємодії людей, у якому чітко виділено три взаємопов'язані компоненти – психічне відображення учасниками спілкування один з одним, ставлення їх один до одного та поведінка їх один з одним (О. Денисенко) [4, с. 11]. Комунікація дітей раннього віку тісно переплетена з грою, предметною та продуктивною діяльністю та перемишується з ними (Т. Піроженко) [10, с. 82].

Діяльність, за В. Тарасовою, – це зовнішня та внутрішня активність людини, регульована усвідомленою метою. Діяльності притаманна спрямованість на об'єкт (продукт, результат) [12, с. 399]. Структурними компонентами комунікативної діяльності є: предмет комунікації, потреба у комунікації, основні мотиви комунікації [10, с. 84].

Предмет комунікації – це інша людина, партнер зі спілкування (суб'єкт). Потреба у комунікації реалізується в прагненні людини до пізнання та оцінки інших людей, а через них – до самопізнання і самооцінки [1, с. 54].

Мотивом комунікації слугує інша людина, партнер спілкування, при комунікаціях з однолітком мотивом спілкування служить інша дитина. При комунікації з дорослою людиною мотивом спілкування, що спонукає дитину звернутися до неї – є доросла людина. Мотиви, що спонукають дитину до комунікативної діяльності з дорослими, пов'язані з її основними потребами, це: 1) потреба

у враженнях (пізнавальний мотив); 2) потреба в активній діяльності (діловий мотив); 3) потреба у визнанні (особистісний мотив) [9, с. 169].

Важливим для нашого дослідження є виділення функцій комунікативної діяльності: 1) організація спільної діяльності людей (узгодження та об'єднання зусиль задля досягнення загального результату); 2) формування та розвиток міжособистісних відносин (взаємодія з метою налагодження відносин); 3) пізнання людьми один одного [3, с. 171]. Зокрема, нас цікавить питання формування та розвитку взаємодії, тобто діяльності з метою комунікації, оскільки це необхідна умова формування особистості, її свідомості та самосвідомості [8, с. 284].

У рамках проведеного дослідження ми спирались на психологічну класифікацію засобів комунікації, що використовуються дітьми для досягнення цілей спілкування з довколишніми (дорослими і дітьми):

– експресивно-мімічні (усмішка, погляд, міміка, виразні рухи рук і тіла, виразні вокалізації). Ці елементи невербальної поведінки особистості виникають в онтогенезі першими, а для досліджуваного нами віку та категорії дітей є часом єдиним засобом комунікації;

– предметно-дієві засоби комунікації (локомоторні та предметні рухи) – їх основне призначення висловити готовність дитини до взаємодії з дорослим та у своєрідній формі показати, до якої співпраці вона запрошує дорослого. У ранньому дитинстві предметно-дієві засоби комунікації відрізняються емоційністю і поєднуються із закличками, наказовими вокалізаціями;

– мовні засоби комунікації (вербальні). Вони з'являються в онтогенезі найпізніше, після того, як експресивно-мімічні та предметно-дієві засоби спілкування вже досягли високого рівня розвитку і складності. Виникають в ранньому дитинстві і вдосконалюються в дошкільному віці, їхня поява і темпи розвитку залежать від того, як розвивалась комунікативна діяльність на попередніх довербальних рівнях [5, с. 245–246].

В ході аналізу логопедичної (С. Конопляста) [6, с. 127], психологічної (В. Синьов) [11, с. 163] і спеціальної педагогічної літератури (О. Гаврилов, С. Миронова) [7, с. 91], було виділено три типи комунікації в дітей раннього віку з інтелектуальними порушеннями:

1) характеризує комунікацію і поведінку, що найбільш сприятливо впливає на стосунки з довколишніми: спокійні діти, досить активні, ласкаві, приязні до однолітків; рідко

збудливі, їх вдається легко заспокоїти у конфліктній ситуації за допомогою позитивного ставлення з боку дорослих; на заняттях відволікаються, але їх легко залучити до роботи привабливими посібниками, завданнями;

2) ставлення до навколишніх менш позитивне – ці діти афективні, збудливі, часто конфліктують з однолітками та дорослими, іноді навіть агресивні; вони не завжди дотримуються вимог дорослих. Прагнення інших дітей до контакту з такою дитиною може викликати в неї різку реакцію (вона може відштовхнути дитину, посваритися через іграшку);

3) до третього типу належать мляві, пасивні, неконтактні діти; вони недостатньо зосереджені, часто відволікаються, швидко втомлюються, граються на самоті, маніпулюючи іграшками, не беруть участь у спільних іграх.

Нами було організовано констатувальний етап експерименту, який мав на меті вивчення особливостей процесу взаємодії дітей раннього віку з порушеннями інтелектуального розвитку, визначення критеріїв та рівнів сформованості комунікативної діяльності в дітей даної категорії.

В експерименті взяли участь діти 2,5–3 років з вираженою затримкою психомоторного розвитку внаслідок органічного ураження ЦНС, зумовленою різними причинами перинатального та постнатального генезу, з низьким темпом психічного розвитку (4 дитини) та діти з затримкою психічного та мовного розвитку внаслідок органічного ураження ЦНС, із середнім темпом психічного розвитку (6 дітей). Ці діти (10 осіб) ввійшли до експериментальної групи (далі – ЕГ). Для порівняння аналогічне дослідження проводилось з групою з 10 дітей такого ж віку з нормо-типовим розвитком – контрольна група (далі – КГ). Експеримент проходив в спеціалізованому закладі дошкільної освіти № 235 компенсуючого типу та ЗДО № 175, м. Одеси.

Методами дослідження було обрано: вивчення медичних документів та клініко-психолого-педагогічної характеристики дітей; анкетування; бесіди з батьками та вихователями; спостереження за дітьми під час ігор, занять, режимних моментів; проведення спеціально створених ігрових завдань.

Виділено основні критерії сформованості комунікативної діяльності в дітей раннього віку з новим дорослим та однолітком: 1) інтерес до нового дорослого та ігрового завдання; 2) спосіб спільного виконання ігрового завдання; 3) наявність орієнтування на оцінку своїх дій дорослим; 4) засоби комуні-

кації; 5) інтерес до однолітка, спільних дій та комунікації з ним.

З дітьми проводили ігрові завдання за двома напрямками:

1) ігри дорослого з дитиною («Мильні бульбашки», «Бі-ба-бо», «Пливить качечки!») – спрямовані на виявлення у дитини інтересу до комунікації та ігрових дій з новим дорослим у процесі предметно-ігрової діяльності; наслідувальних можливостей; використання дитиною комунікативних засобів; наявності орієнтування дитини на оцінку своїх дій з боку дорослого;

2) ігри з однолітком («Хто там сховався?», «Покатаємо м'яч», «Побудуємо будинок разом») – спрямовані на виявлення готовності дитини до комунікації з однолітком у ситуації, організованій дорослим; проявів інтересу до однолітка та спільних дій з ним; використання характерних засобів комунікації; наслідувальних здібностей та комунікативних умінь при взаємодії з однолітком (ініціативні дії, запрошення до гри, звернення по допомогу, вміння діяти по черзі, поступатися іншій дитині, передавати та обмінювати іграшки тощо); використання мовних засобів комунікації, звернених на однолітка.

Результати спостережень за виконанням завдань та попередньо зібрані дані дали змогу визначити рівні сформованості комунікативної діяльності у дітей раннього віку з інтелектуальними порушеннями: високий, достатній, задовільний, низький.

Високий рівень комунікативної діяльності (перший тип комунікації) характеризувався наявністю в дітей стійкого інтересу до ігрової діяльності з іншими дітьми з новим дорослим та виконання ігрових завдань. Це проявлялось в зоровому контакті «очі в очі», розумінні жестів та міміки, використанні мовних висловлювань, самостійному виконанні завдань. Діти цього рівня орієнтовані на оцінку своїх дій дорослим, в них наявні орієнтовно-дослідні дії, як із партнером з комунікації, так із суб'єктом діяльності. Їх комунікативна діяльність мала характер емоційно-практичної взаємодії. Діти відзначалися адекватною соціальною поведінкою, вмінням діяти з однолітком у ситуації, організованій дорослим. У процесі комунікації вони застосовували невербальні, предметно-практичні і вербальні засоби комунікації, активно користувалися вербальними засобами (двох-, трьох-, чотирьохсловними фразами), які вимовляли, відповідно до вікових характеристик, з певними фонетичними і граматичними помилками.

Достатній рівень комунікативної діяльності (другий тип комунікації) визначено

в дітей яким потрібен певний час, щоб звикнути до нової обстановки, нової людини, іграшки, завдання. Діти були орієнтовані на оцінку своїх дій дорослим, виявляли інтерес до однолітків після періоду звикання і спонукання з боку педагога, при виконанні завдань їм була потрібна незначна допомога, відзначалися такі труднощі в комунікації, як: сором'язливість, млявість, занепокоєння, недостатність сформованості зорового контакту, обмеженість мовних засобів комунікації. При взаємодії з однолітками діти не виявляли позитивних навичок соціальної поведінки. Іноді в конфліктній ситуації проявляли агресію, часто скаржилися або зверталися по допомогу до близьких дорослих чи педагога; активно і доречно користувалися невербальними засобами комунікації, доповнювали їх звуконаслідуванням та окремими словами.

Для задовільного рівня сформованості комунікативної діяльності (третій тип комунікації) була характерна відсутність стійкого інтересу до нового дорослого та однолітків. Діти достатньо адекватно і емоційно реагували на дорослого, іграшку, іншу дитину (фіксували погляд, усміхалися) але інтерес швидко згасав. Вони відмовлялися від комунікації, проявляли неадекватну поведінку (бігали, притискалися до матері, починали капризувати). Комунікативні завдання не виконували, при цьому вони самостійно діяли з іграшкою, при значній допомозі виконували ігрове завдання спільно з дорослим. Для них було характерним знижене розуміння міміки і жестів, мовної інструкції. Діти не були орієнтовані на оцінку своїх дій з боку дорослого. Вони використовували окремі невербальні засоби спілкування, а мовленнєві висловлювання в них – відсутні.

Низький рівень (третій тип комунікації) – відзначався у дітей, з якими було дуже важко налагодити спільну діяльність, діти капризували, кричали, тікали, проявляли агресію і занепокоєння, відмовлялись від ігор і спілкування, не йшли на емоційний контакт. Ці діти не виявляли інтересу до нового дорослого та однолітків, не сприймали завдання та не виявляли бажання до комунікативної діяльності. Спостереження показали, що у спілкуванні з близьким дорослим ці діти користувалися обмеженим запасом невербальних засобів спілкування (жести, міміка), в звичних умовах одноосібно маніпулювали іграшками.

Результати проведеного дослідження свідчать, що високий рівень сформованості комунікативної діяльності був характерний для дітей з нормо-типовим розвитком –

40% (4 дитини КГ), діти з інтелектуальними порушеннями (ЕГ) цього рівня не досягли. Достатній рівень зафіксовано у переважній більшості дітей КГ – 60% (6 дітей) і в 10% ЕГ (1 дитина). Зазначимо, що в цієї дитини з ЕГ діагностовано синдром Дауна, проте вона отримувала адекватну корекційну підтримку. Соціальна ситуація її розвитку у сім'ї була сприятливою для формування вікових психологічних досягнень та спілкування з дітьми (широке соціальне коло спілкування; у сім'ї була старша сестра), а також виявлено активну позицію батьків у корекційно-виховному процесі.

Задовільний і низький рівень комунікативної діяльності притаманний тільки дітям з інтелектуальними порушеннями. Задовільний визначено у 50% обстежених (5 дітей). Ці діти або не виявляли інтересу до однолітка, або виявляли нетривалий інтерес (погляд, наближення), іноді намагалися вступити у комунікацію, але використовували при цьому часто неадекватні засоби (смикали за волосся, торкалися обличчя, штовхалися, відбирали, розкидали іграшки, могли кинути ними в дитину). Демонстрували невміння взаємодіяти з однолітком у ситуації, організованій дорослим. При спробах налагодження комунікації з однолітком, діти були готові чекати, діяти по черзі, але, навіть за активної участі педагога, така взаємодія була короткотривалою і частіше закінчувалася відмовою від комунікації одного з дітей чи суперечкою, агресивними спалахами з боку одного або обох учасників гри. У процесі виконання ігрових завдань у цих дітей фіксувався бідний репертуар невербальних засобів спілкування.

Низький рівень – 40% досліджуваних ЕГ (4 дитини) характеризувався відмовою від комунікативної діяльності, діти капризували, не розуміли і не виконували інструкції, навіть при значній участі педагога. При вивченні попередньо зібраних даних, розмов з батьками та спостережень за взаємодією батьків з дитиною було виявлено, що ці діти виховувалися в сім'ї, в якій дитина була одна, батьки через різні причини (неадекватну поведінку дитини, зайнятість близьких дорослих тощо) обмежували її контакти з іншими дітьми. У дорослих відзначалася неадекватна позиція стосовно дитини, невпевнений стиль виховання, невміння створити ситуацію спільної діяльності, вибір іграшки, що не відповідає рівню розвитку дитини, несформованість

потреби у спілкуванні, чутливості до дитини, неемоційна взаємодія з нею.

Висновки. В ході проведеного констатувального етапу експерименту доведено, що всі діти, що з нормо-типовим розвитком (КГ), прийняли пред'явлені завдання, вони виявляли до них інтерес і вступали в активну комунікацію як з дорослим, так і з однолітками; всі діти виконували ігрові завдання самостійно, що говорить про те, що запропоновані завдання доступні і зрозумілі дітям з нормо-типовим інтелектуальним розвитком. Більшість дітей КГ показали готовність до комунікативної діяльності з дорослими і однолітками, продемонстрували потребу в емоційно-практичній взаємодії з однолітками. Більшість з них виявляли позитивні вміння взаємодіяти з однолітком, ініціативні дії, вміння діяти за соціальними правилами, відзначалися випадки прояву чутливості до поведінки партнера; вони використовували всі засоби комунікації, активно користувалися експресивно-мімічними, предметними, мовними засобами спілкуванні (фрази, слова, звуконаслідування).

У дітей з інтелектуальними порушеннями (ЕГ) спостерігався короткочасний, формальний інтерес до нового дорослого та спільних предметно-ігрових дій, а у деякої частини дітей він був відсутній зовсім; для більшості дітей з інтелектуальними порушеннями оцінка своїх дій із боку дорослого була значущою; у них не сформована потреба у комунікативній діяльності (відсутність інтересу до однолітка, відсутність інтересу до спільних предметно-ігрових дій і, як наслідок, несформованість комунікативної діяльності). Визначено, що для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку процес взаємодії з однолітками не стає психологічним новоутворенням – формою вираження потреби у спілкуванні, як це спостерігається у дітей з нормо-типовим розвитком.

Отже, незавершеність процесу емоційної, ситуативно-ділової комунікації з дорослим призводить до затримки формування потреби у комунікації з однолітками і викликає великі труднощі під час включення дитини до дитячого колективу з метою надання їй своєчасної корекційно-педагогічної допомоги. Вище зазначене свідчить про те, що для формування комунікативної діяльності у дітей раннього віку з інтелектуальними порушеннями потрібно створити спеціальні умови, розробити зміст та методи корекційно-педагогічної роботи.

Література:

1. Белова О. Мовлення дітей шести років з логопатологією: Особливості та стан розвитку. *Psycholing*. Переяслав, 2023, №34, С. 50–84 (Scopus). URL: https://www.researchgate.net/publication/375919045_Movlenna_ditej_sesti_rokiv_z_logopatologieu_Osoblivosti_ta_stan_rozvitku (дата звернення: 08.01.2024).
2. Виготський Л. Мислення і мовлення. 2-ге вид. Київ : Лабіринт, 2011. 368 с.
3. Гаврилов О.В. Особливості комунікації дітей з тяжкими порушеннями інтелектуального розвитку. *Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України «Проблеми сучасної психології»*. Київ, 2012. Вип. 18. С. 168–179.
4. Денисенко О.І. Розвиток навичок комунікабельності у дітей дошкільного віку. Черкаси : ЧОІ-ПОПП ЧОР, 2012. 32 с.
5. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 424 с.
6. Конопляста С. Ю. Логопсихологія : навчальний посібник. Київ : Знання, 2020. 293 с.
7. Миронова С. П., Гаврилов О. В., Матвєєва М. П. Основи корекційної педагогіки : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : К-ПНУ імені І. Огієнка, 2010. 264 с.
8. Павелків Р. В., Цигипало О.П. Дитяча психологія. 2-ге вид. Київ : Академ-видав, 2021. 432 с.
9. Пахомова Н.Г. Нейропсихолінгвістика. Полтава : АСМІ, 2013. 268 с.
10. Піроженко Т. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 152 с.
11. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2021. 224 с.
12. Тарасова В. В., Ільченко О.В. Формування комунікативної діяльності в дітей із затримкою психічного розвитку. *Збірник наук. праць «Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах»*. Запоріжжя, 2015. Вип. 43 (96). С. 397–402.
13. Трикоз С.В., Блеч Г.О. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку. Харків : ТОВ «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 212 с.

References:

1. Byelova, O. (2023). Movlennya ditey shesty rokiv z lohopatohiyeyu: Osoblyvosti ta stan rozvytku [Speech of six-year-old children with speech pathology: Features and state of development]. *Psycholing*. № 34. S. 50–84 (Scopus). Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/375919045_Movlenna_ditej_sesti_rokiv_z_logopatologieu_Osoblivosti_ta_stan_rozvitku (accessed date: 08.01.2024) [in Ukrainian].
2. Vyhots'kyu, L. (2011). Myslennya i movlennya [Thinking and speech]. 2-he vyd. Kyiv : Labirynt. 368 s. [in Ukrainian].
3. Havrylov, O.V. (2012). Osoblyvosti komunikatsiyi ditey z tyazhkymy porushennyamy intelektual'noho rozvytku [Peculiarities of communication of children with severe disorders of intellectual development]. *Zbirnyk naukovykh prats' KPNU imeni Ivana Ohiyenka, Instytutu psykholohiyi im. H.S. Kostyuka NAPN Ukrayiny «Problemy suchasnoyi psykholohiyi»*. Vyp. 18. S. 168–179 [in Ukrainian].
4. Denysenko, O.I. (2012). Rozvytok navychok komunikabel'nosti u ditey doshkil'noho viku [Development of communication skills in preschool children]. Cherkasy: CHOIPOP CHOR. 32 s. [in Ukrainian].
5. Dutkevych, T. V. (2022). Dytyacha psykholohiya [Children's psychology]. Kyiv : Tsentr uchbovoyi literatury. 424 s. [in Ukrainian].
6. Konoplyasta, S. YU. (2020). Lohopsykhohohiya [Logopsychology]: navchal'nyy posibnyk. Kyiv : Znannya. 293 s. [in Ukrainian].
7. Myronova, S. P., Havrylov, O. V., Matvyejeva, M. P. (2010). Osnovy korektsiyanoi pedahohiky [Fundamentals of correctional pedagogy]: navchal'nyy posibnyk. Kam'yanets'-Podil's'ky: K-PNU imeni I. Ohiyenka. 264 s. [in Ukrainian].
8. Pavelkiv, R. V., Tsyhypalo, O.P. (2021). Dytyacha psykholohiya [Child psychology]. 2-he vyd. Kyiv: Akadem-vydav. 432 s. [in Ukrainian].
9. Pakhomova, N.H. (2013). Neyropsykhohohivystyka [Neuropsycholinguistics]. Poltava: ASMI. 268 s. [in Ukrainian].
10. Pirozhenko, T. (2010). Komunikatyvno-movlenniyevyy rozvytok doshkil'nyka [Communicative and speech development of a preschooler]. Ternopil': Mandrivets'. 152 s. [in Ukrainian].
11. Syn'ov, V.M. (2021). Korektsiyana psykhopedahohika [Correctional psychopedagogy]. Kyiv : Vyd-vo NPU im. M.P. Drahomanova. 224 s. [in Ukrainian].
12. Tarasova, V. V., Il'chenko, O.V. (2015). Formuvannya komunikatyvnoyi diyal'nosti v ditey iz zatrymkoyu psykhichnoho rozvytku [Formation of communicative activity in children with mental retardation]. *Zbirnyk nauk. prats' «Pedahohika formuvannya tvorchoyi osobystosti u vyshchii i zahal'noosvitniy shkolakh»*. Zaporizhzhya. Vyp. 43 (96). S. 397–402. [in Ukrainian].
13. Trykoz, S.V., Blech, H.O. (2018). Dytyna z porushennyamy intelektual'noho rozvytku [A child with intellectual disabilities]. Kharkiv: TOV «Ranok», VH «Kenhuru». 212 s. [in Ukrainian].

УДК 373.3.016:811.161

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2023.6.8>

Тамара ШЕВЧУК

кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії і методик початкової освіти,
Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. С. Бандери, 12, м. Рівне, Україна, 33028
ORCID: 0000-0003-4094-7744

Тетяна КОСТОЛОВИЧ

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методик початкової освіти,
Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. С. Бандери, 12, м. Рівне, Україна, 33028
ORCID: 0000-0001-5284-0296

Ольга ТКАЧУК

старший викладач кафедри теорії і методик початкової освіти,
Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. С. Бандери, 12, м. Рівне, Україна, 33028
ORCID: 0000-0002-2391-5102

Tamara SHEVCHUK

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
at the Department of Theory and Methods of Primary Education,
Rivne State University of Humanities,
12, S. Bandery str., Rivne, Ukraine, 33028
ORCID: 0000-0003-4094-7744

Tatiana KOSTOLOVYCH

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
at the Department of Theory and Methods of Primary Education,
Rivne State University of Humanities,
12, S. Bandery str., Rivne, Ukraine, 33028
ORCID: 0000-0001-5284-0296

Olga TKACHUK

Senior Lecturer at the Department of Theory and Methods of Primary Education,
Rivne State University of Humanities,
12, S. Bandery str., Rivne, Ukraine, 33028
ORCID: 0000-0002-2391-5102

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ МОВНО-МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ УЧНІВ 1–4 КЛАСІВ МЕТОДОМ ЕТИМОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

METHODOLOGICAL PROVISION OF THE FORMATION OF LANGUAGE AND SPEECH SKILLS OF STUDENTS OF GRADES 1–4 BY THE METHOD OF ETYMOLOGICAL ANALYSIS

У статті висвітлено питання методичного забезпечення формування мовно-мовленнєвих умінь учнів 1–4 класів методом етимологічного аналізу. Охарактеризовано Типові освітні програми (мовно-літературна освітня галузь), чинні підручники «Українська мова та читання» для учнів 4-го класу, етимологічні та тлумачні словники, призначені для молодших школярів тощо. Методичне забезпечення описано для двох видів умінь – мовних та мовленнєвих, оскільки ці уміння взаємопов'язані, взаємозалежні й знаходяться в постійних і системних взаємозв'язках. Неможливо сформуванати мовленнєві вміння у школярів, якщо вони не засвоїли фонетичного, лексичного, граматичного матеріалу на уроках української мови та читання. І навпаки – знання мовного матеріалу не гарантує формування мовленнєвих умінь, ще треба оволодіти й навичками у процесі вивчення цього матеріалу. Поєднано роботу над розвитком мовно-

мовленнєвих умінь із етимологізацією слів, що ефективно для удосконалення вміння точного, правильного цілеспрямованого використання мовних засобів у мовленнєвій діяльності, збагачення словникового запасу учнів, засвоєння норм української літературної мови.

Мета статті: проаналізувати методичне забезпечення формування мовно-мовленнєвих умінь здобувачів початкової освіти методом етимологічного аналізу.

Методологія статті полягає у системному аналізі методичного забезпечення формування мовно-мовленнєвих умінь учнів методом етимологічного аналізу.

Наукова новизна дослідження – з'ясування методичного забезпечення формування мовно-мовленнєвих умінь учнів початкової школи етимологічним методом орієнтованим на мотивований творчий освітній процес, під час якого розвивається пізнавальний інтерес школярів, на дослідження учнями лексичного значення слова, походження окремих слів (запозичення з іншої мови, словотворення), використання лексичного багатства української мови у власному мовленні.

У висновках узагальнено схарактеризовано основні аспекти методичного забезпечення процесу формування мовно-мовленнєвих умінь молодших школярів методом етимологічного аналізу, які і визначають одну із стратегій реалізації освітніх цілей мовно-літературної галузі у початковій школі.

Ключові слова: методичне забезпечення, мовно-мовленнєві вміння етимологічний аналіз, мовно літературна освітня галузь, освітній процес.

The article highlights the issue of methodological support for the formation of language and speech skills of students of grades 1–4 by the method of etymological analysis. Typical educational programs (linguistic and literary educational field), current textbooks “Ukrainian language and reading” for 4th grade students, etymological and explanatory dictionaries intended for younger schoolchildren, etc. are characterized. Methodological support is described for two types of skills – language and speech, since these skills are interconnected, interdependent and are in constant and systemic relationships. It is impossible to develop speaking skills in schoolchildren if they have not mastered phonetic, lexical, and grammatical material in Ukrainian language and reading lessons. And vice versa – knowledge of the language material does not guarantee the formation of speaking skills, it is still necessary to master the skills in the process of studying this material. The work on the development of speech and language skills is combined with the etymology of words, which is effective for improving the ability to accurately, correctly and purposefully use language tools in speech activity, enriching the vocabulary of students, and mastering the norms of the Ukrainian literary language.

The purpose of the article: to analyze the methodological support of the formation of language and speech skills of students of primary education by the method of etymological analysis.

The methodology of the article consists in a systematic analysis of methodical support for the formation of language and speech skills of students by the method of etymological analysis.

The scientific novelty of the research is the clarification of methodological support for the formation of language and speech skills of primary school students by the etymological method oriented to a motivated creative educational process, during which the cognitive interest of schoolchildren develops, to the study by students of the lexical meaning of a word, the origin of individual words (borrowing from another language, word formation), using the lexical richness of the Ukrainian language in one's own speech.

In the conclusions, the main aspects of methodical support of the process of formation of language and speech skills of younger schoolchildren by the method of etymological analysis are characterized in a general way, which determine one of the strategies for realizing the educational goals of the language and literature field in primary school.

Key words: methodical support, language and speech skills, etymological analysis, linguistic and literary field of education, educational process.

Постановка проблеми. Проблема створення методичного забезпечення освітнього процесу початкової школи не нова. У різні історичні періоди її вирішували, ураховуючи ті завдання, які були поставлені перед освітньою галуззю, але завжди одним із шляхів ефективного освітнього процесу вважалося його якісне методичне забезпечення. В останні роки воно зазнало значних змін та трансформацій. Це пов'язано з варіативністю типових освітніх програм (1–2 та 3–4 класи) НУШ, що були затверджені Міністерством освіти і науки України у 2018 році (створені під керівництвом Р. Шияна та О. Савченко). За кожною із програм для будь-якої дисципліни початкової школи учителям запропоновано вибрати для навчання учнів підручник. Наприклад, для учнів 4 класу підручників «Українська мова та читання» передбачено 10. Учитель успішно буде працювати за програмою і підручником лише тоді, коли його й автор-

ські ціннісні установки та погляди збігатимуться, коли буде вибір використання вправ і завдань, створення мовно-мовленнєвих ситуацій, що стимулюватимуть вільне висловлювання молодших школярів, забезпечуватимуть природну комунікативність їх мовлення та умінь спілкування, тобто підручники «Українська мова та читання», довідники, додаткові зошити із вправами будуть дієвими тоді, коли у них передбачений не тільки актуальний зміст, а на основі цього змісту учитель зможе формувати компетентності свідомого застосування набутих знань в типових обставинах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти формування мовно-мовленнєвих умінь учнів початкової школи – предмет наукових розвідок багатьох науковців (Н. Бібік, М. Вашуленко, О. Вашуленко, О. Дубіна, Н. Коваль, С. Коробко, О. Петрук, О. Проскура, К. Пономарьова, С. Стеблюк, О. Хома, Л. Шпачук), які акцентують увагу на осно-

вній освітній меті вчителя – сформувати мовно-мовленнєві уміння та навички учня для того, щоб він міг вільно себе почувати під час спілкування в будь-яких умовах та будь з ким. Водночас вчені наголошують, що мовно-мовленнєвому розвитку учнів сприятиме ефективно дібране методичне забезпечення уроків української мови та читання.

Т. Шевчук та О. Ткачук описали методичне забезпечення розвитку діалогічного мовлення учнів початкової школи засобами інтерактивних технологій [9]. У монографії «Формування предметних компетентностей учнів початкової школи» (автори Н. Бібік, М. Вашуленко, В. Мартиненко та ін.) [8] схарактеризовано дидактико-методичне забезпечення формування у молодших школярів предметних компетентностей у процесі навчання української мови, літературного читання. О. Гаяш обґрунтувала застосування методичного забезпечення навчання грамоти першокласників з вадами інтелекту [1] тощо. На жаль, у методичній літературі відсутній аналіз методичного забезпечення щодо предметів мовно-літературної галузі, пов'язаний з варіативністю як чинних освітніх програм, так і підручників НУШ.

Мета статті: проаналізувати методичне забезпечення формування мовно-мовленнєвих умінь здобувачів початкової освіти методом етимологічного аналізу слова.

Виклад основного матеріалу дослідження. До методичного забезпечення освітнього процесу в початковій школі, зокрема формування мовно-мовленнєвих умінь учнів методом етимологічного аналізу на уроках української мови (4 клас), належать типові освітні програми (мовно-літературна освітня галузь), чинні підручники «Українська мова та читання», методичні розробки певних тем до уроків, друковані зошити зі спеціальними вправами та завданнями, тестами й спеціальні словники, призначені для учнів початкової школи (етимологічний, тлумачний та ін.). Межі цієї статті не дозволяють проаналізувати усе методичне забезпечення формування мовно-мовленнєвих умінь здобувачів початкової освіти методом етимологічного аналізу слова, тому ми акцентуємо увагу на освітніх програмах та чинних підручниках «Українська мова та читання».

Перелік мовно-мовленнєвих умінь здобувачів початкової освіти на уроках української мови в початковій школі визначено Типовою освітньою програмою НУШ (1–2 та 3–4 класи). Проаналізуємо досліджуване питання у вказаних програмах, розроблених під керівництвом О. Савченко [6].

У змісті очікуваних результатів навчання, окреслених чинними програмами для усіх класів початкової освіти, всіх змістових ліній («Взаємодіємо усно», «Взаємодіємо письмово», «Читаємо», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовні явища») акцентовано увагу на роботі зі словом, а саме: лексичним значенням слова, використанням лексичного багатства української мови у власному мовленні, тобто підкреслено значення слова у мові та мовленні школярів, які вивчають його на лексичному (це значення слова) та граматичному рівнях (його словозміна). Загальновідомо, що слово має ті ж самі функції, що і мова (номінативну, когнітивну, культуроносну, естетичну, емотивну, волюнтаривну тощо). У ньому фіксується інформація картини світу: наші традиції, віра, мораль, історичні події та соціальні процеси, культура, побут тощо).

У процесі комунікації ми, безперечно, застосовуємо речення, а не слова; слова не мають комунікативної функції, але користуються визначеними правилами словозміни та видозмін структури слів та їх сполучення у реченнях, що є комунікативними одиницями. Отже, саме слово – це некомунікативна одиниця, але у складі речення використовуємо слова для процесу спілкування. Усі властивості слова як лексичні, так і граматичні, і функціональні визначаються у реченні (слово може бути багатозначним, з прямим і переносним значенням, виступати різними членами речення, виконувати різну стилістичну функцію), тому лексема як структурна одиниця мови виконує номінативну функцію і одночасно, як елемент речення – мовленнєву. Це наше пояснення обґрунтовує значимість слова у процесі формування мовно-мовленнєвих умінь учнів, тобто сформованості уміння спілкування, ефективність якого залежатиме від того, наскільки глибоко школяр розуміє семантику вживаних ним слів і буде вільно використовувати українську мову в процесі спілкування.

В освітній Типовій програмі підкреслено усвідомлене, мотивоване оволодіння учнями матеріалу під час «спостереження за мовними одиницями і явищами, їх аналіз, порівняння, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між ними» [6, с. 19]. Наприклад, у змістовій лінії «Досліджуємо мовні явища» від 2 до 4 класу підкреслено дослідження як лексичного значення іменника, прикметника, дієслова, так і спостереження за роллю їх у мовленні та використанні у власних висловлюваннях, а *серед обов'язкових результатів навчання*, вказаних у цій змістовій лінії, такі:

аналіз значення слів з урахуванням контексту, будови слова, перевірка власного розуміння значення слова за словниками; використання у своєму мовленні слів, що мають не тільки пряме значення, але й переносне, вживання синонімів й антонімів, фразеологізмів; правильне застосування граматичних форм усіх частин мови; правильне оформлення розповідних, питальних, спонукальних, також окличних та неокличних речень за метою висловлювання.

Результати навчання передбачають уміння з'ясувати структуру слова; утворювати нові слова, пояснювати значення усіх складових одиниць слова (закінчень, префіксів і суфіксів) з метою граматично правильного вживання його (такого, що відповідає літературним нормам) в усному і в писемному мовленні; перевіряти важкі для написання місця у словах за орфографічним словником або змінити слово так, щоб незрозуміле для написання місце в слові стало зрозумілим, або дібрати однокореневі слова, щоб легко пояснити свій вибір і перевірити орфограму; працювати над вимовою звуків, звукосполучень, слів; уміти будувати речення, поширювати їх, враховуючи комунікативну мету; щоб грамотно письмово оформити створений текст учні повинні вміти обґрунтувати знаки пунктуації (безумовно, тільки ті, що були вивчені на уроках української мови в початкових класах). Досягненню вказаних результатів навчання буде сприяти застосування на уроках української мови методу етимологічного аналізу.

Етимологізація слова – це вид лінгвістичного аналізу, який і буде під час дослідницької роботи над походженням слів сприяти усвідомленому вивченню мовного матеріалу, розумінню причинно-наслідкових взаємозв'язків між словами, розвиватиме уміння спостерігати, аналізувати текст щодо вживання слів, формуватиме критичне мовлення, збуджуватиме інтерес і фантазію дітей, мотивуватиме школярів вживати досліджені слова у мовленні, тобто цей метод дозволить сформулювати мовно-мовленнєві уміння учнів [4; 7].

Вимоги проаналізованої нами типової освітньої програми реалізуються у сучасних підручниках «Українська мова та читання» для здобувачів початкової освіти. З метою виявлення можливостей формування мовно-мовленнєвих умінь учнів методом етимологічного аналізу охарактеризуємо змістовий матеріал підручника для 4 класу «Українська мова та читання» (автори К. Пономарьова та Л. Гайова) [3]. Цей підручник створено відповідно до Типової освітньої програми колек-

тиву авторів під керівництвом О. Савченко. Для аналізу вибрали саме цей підручник через те, що ілюстрацією фонетико-граматичного матеріалу є вправи та завдання, побудовані на текстах, що висвітлюють традиції, культуру, побут тощо жителів інших країн (Франції, Німеччини, Польщі, Угорщини, Італії, Іспанії, Японії тощо). Виконуючи ці вправи, учні одночасно збагачують словниковий запас і навчаються вживати іншомовні слова у мовленні. Водночас автори до деяких іншомовних слів пропонують українські відповідники, як правило до слів ввічливості. Такі вправи цінні тим, що викликають потребу в школярів вивчити, вміти пояснити, дібрати синонім чи відповідник у рідній мові й тих слів, які не подані у виконуваний учнями вправі, того чи іншого слова, що зацікавило, і загалом подібні завдання і вправи мотивують учнів, викликають не тільки інтерес, а й бажання працювати на уроці. На нашу думку, недоліком вправ є те, що автори пропонують «готовий» матеріал, указуючи, які слова, належать до тієї чи іншої мови. Завдання для проведення етимологічного аналізу (безумовно, спрощеного) відсутні, хоча є потенційний матеріал для цього, він надзвичайно цікавий і багатий. Наприклад, у вправі 2 (стр. 97) можна запропонувати четвертокласникам визначити походження слів, що закінчуються голосним (*суші, карате, кімоно, цунамі, сакура*). Така структура слова характерна для Японії. З метою розвитку мовлення у цій же вправі подано достатньо завдань, а саме: поєднай вказані слова з дієсловами; із утвореними словосполученнями склади речення.

Викликають питання вправи, у яких автори перераховують слова, що запозичені українською мовою з інших мов, учні їх сприймають, як українські, бо вживають у повсякденному житті, але пояснень, чому той чи інший предмет чи поняття так називається немає. Наприклад, такі польські слова: *олівець, будинок, ковдра, простирadlo, хлопець* тощо (впр. 5, стр. 5) або завдання формулюються так: прочитай слова, які однаково звучать і мають однакові значення в українській і польській мовах. Випиши слова з орфограмами. Підкресли орфограми. Подані слова *врода, дах, листопад, фарба, цибуля* (Вправа 1, стр. 6). Аналогічне завдання: найбільшу популярність Франції принесли мода, парфумерія, мистецтво й кухня. Прочитайте, які слова із вказаних сфер українська мова запозичила з французької (*рояль, костюмер, ескіз, соус, репертуар, актор, майонез, балет, афіша, желе, маринад, пальто, блуза, котлета, парфуми, кутюр'є, ательє, макіяж*).

Як бачимо, у завданнях до таких вправ тільки «прочитай», «впиши», «підкресли». Дієвими були б завдання сформульовані так: дослідити, чому *парфуми* називаються саме так (латинське – *fumo* (диміти, обкурювати). У нас слово «парфумерія» з'явилося на початку XVIII ст. «Парфум» – в дослівному перекладі означає «через дим» – це пахощі, які використовували під час обкурювання приміщень для того, щоб позбавити їх злих духів) [7]. Переконані, що саме таке і подібні пояснення значень указаних слів будуть викликати інтерес до вивчення мови, формуватимуть мовно-мовленнєві уміння в учнів, потребу розуміти та пізнавати значення слів, усвідомлено застосовувати у власному мовленні.

Для учнів слова не повинні бути абстрактними поняттями, які треба навчитися вимовляти, читати, писати, ділити на частини за будовою, підкреслювати орфограми тощо. Хоча ми не заперечуємо й такої роботи на уроці. Вона необхідна і важлива, але переконані, четвертокласники повинні знати, що кожне слово колись з'явилося у мові як нове, воно «народилося», розвивалося, може, пройшло й не одне століття, поки стало таким, яким ми його знаємо сьогодні і первісне значення у нього було зовсім іншим, воно відрізнялося від сучасного. Учні у початковій школі мають відкрити для себе, що слова мають історію, тому етимологічний аналіз повинен бути на уроці української мови та читання.

В аналізованому підручнику є вправи, у яких подано пояснення походження слова. У результаті їх виконання молодші школярі ознайомлюються із найпростішою інформацією з історії лексики української мови. Охарактеризуємо ці вправи. Їх 15. Значення слова у цих вправах роз'яснено наступним текстом, тобто описово, наприклад: «в Італії росте сосна *пінія*. Саме з поліна пінії був зроблений *Піноккіо*» (впр. 7, стр. 62), «назва столиці *Будапешт* виникла з назви двох міст – *Буда і Пешт*, які розкинулися на протилежних берегах Дунаю» (впр. 3, стр. 40); «Японію називають країною сонця. Вона розташована на крайньому сході й першою зустрічає сонце, тому назва країни, перекладається як «сонце» (впр. 4, стр. 97). Аналогічно дано пояснення слів «Польща» (впр. 5, стр. 5), «Чехія» (впр. 7, стр. 16), «Олімпійські ігри» (впр. 6, стр. 75), грецький горіх (впр. 8, стр. 75), соняшник (впр. 1, стр. 146), парасолька (впр. 7, стр. 107) тощо. Таким способом з'ясовано більшість власних назв.

У змісті вправи 3 (стр. 76) використано пряме тлумачення, без поширеного опису, українських імен, запозичених з грецької

мови (Андрій, Антон, Василь, Євген, Тарас, Григорій тощо). Вправа 5 (стр. 77) є продовженням попередньої. Її завдання таке: «Що ти знаєш про походження і значення свого імені. Напиши текст».

У підручнику тільки дві вправи, у яких треба пояснити слова, що мають прозору етимологію. У першій (впр. 3, стр. 30) – завдання таке: площа при вокзалі – *привокзальна*, сад при школі – *пришкільний*, бульвар при морі – *приморський*. У другій (впр. 1, стр. 114) – акцентується увага на дієсловах: *умиваєшся* – умиваєш себе, *одягаєшся* – одягаєш себе. Хоча лексичного матеріалу з прозорою етимологією у змісті вправ досить багато (*блискавка*, бо блискає; *киayani*, бо живуть у Києві; *воротар*, бо стоїть на воротах тощо).

Незважаючи на те, що у Типовій освітній програмі питання етимології майже відсутні, в аналізованому підручнику потенціал лексичного матеріалу у текстах вправ досить багатий. Прокоментуємо. Розповідаючи про ту чи іншу країну автори підручника обов'язково вказують ввічливі слова, що вживають жителі у своєму мовленні, й, як переклад, подають українські відповідники, що повторюються майже в кожній вправі, але етимологічного тлумачення таких слів як *дякую*, *добрий день*, *привіт*, *ввічливий*, *чемний*, *чесний*, *привітний*, *вірний*, *приятний*, *скромний*, *совісний*, *делікатний* немає в жодній вправі та завданнях. Немає й етимологізації повторюваних на сторінках підручника цілих тематичних груп слів – назв тварин, рослин, видів спорту, транспорту тощо. Ми переконані в тому, що учням треба пояснювати і походження термінів, наприклад, частин мови (іменника, прикметника, числівника, дієслова). Тим більше, що їхня етимологія – прозора. Засвоєння граматичних понять у процесі уроків української мови – це складна логічна робота мислення. Щоб граматичні терміни були усвідомлені учнями, необхідна розумова діяльність, у результаті якої за допомогою етимологічних довідок, школярі зможуть виявляти, вичленовувати і об'єднувати істотні ознаки, що вивчаються. Вважаємо, що такі вправи у підручнику повинні бути.

Школярі, як правило, люблять читати вірші, відгадувати загадки. Застосування фольклорних та поетичних творів у процесі вивчення граматичного матеріалу сприяє кращому його засвоєнню. У підручнику тільки дві таких вправи з поясненням слів методом етимологічного аналізу. У вправі 8 (стр. 89) використано загадки, а у вправі 3 (стр. 158) – вірш «Канікули» Анатолія Костецького.

Вправи, побудовані на текстах, зміст яких дозволяє пояснити походження слів, сприяють розвитку мислення школярів – виконання їх відбувається через певні розумові операції: аналіз і синтез абстрагування порівняння тощо. У таблиці 1 представимо кількісний аналіз вправ, через зміст яких відбувається пізнання учнями походження слів; у процесі такої діяльності вони виконують певні типи розумових операцій.

Дані таблиці засвідчують, що вправи, у змісті яких є пояснення походження слів, допоможуть вчителю розвивати мислення учнів у процесі активної розумової діяльності, пізнавати явища, предмети реального світу, пояснюючи етимологію слів, у їх взаємозв'язках, розкриваючи їхні властивості.

Вивчення лексики різної за походженням, яка передбачена аналізованими вправами, дозволяє донести до учнів, що в словниковому складі української мови, як в дзеркалі, відображається життя людей, оскільки слова реагують на будь-які зміни: з'являються нові предмети – з'являються і нові назви для них, їхні ознаки, дії тощо. Особливо цей процес характерний для нашого сьогодення (пандемія, війна), коли українці вимушені виїжджати зі своєї країни, а повертаючись привозять нові слова. Цьому сприяє і розвиток економіки країни, дипломатичні, культурні політичні відносини з іншими державами. Іншомовні слова адаптуються в українській мові, підкоряючись її законам – словозміні, словотворенню, вимові тощо. Вони, ніби «розмиваються» у нашій мові. Все це допоможе сформулювати думку в школярів, що інші мови впливають на словниковий склад української мови (вони його поповнюють, витісняють застарілі слова, що перестають вживатися носіями мови, хоча є слова, що тільки недавно виникли, але вони не загальноживані і швидко зникають з ужитку), але наша мова зберігає свій генетичний фонд. Здобувачі початкової освіти переконуються в тому, що у словниковому складі української мови основне місце відведено споконвічній лексиці. Саме на цих твердженнях і формується в учнів почуття гордості за свою мову, народ. У результаті учні поглиблюють свої знання про мову, розвивають вміння складати лек-

сичні та лексико-граматичні асоціації, користуватися словом, а також аналізувати текст з точки зору вживання слів.

Ми переконані у важливості значення аналізованих вправ для розвитку мовно-мовленевих умінь, а саме: розуміння тексту (знання значень слів допомагає учням зрозуміти текст, який вони читають, бо якщо школярі не знають значення слова, це може ускладнювати і розуміння змісту); складання власних текстів (для того, щоб написати хороший текст, учням потрібно вміти вибирати та використовувати різні слова з відповідними значеннями); володіння словниковим запасом (знання значень слів розширює словниковий запас учнів та допомагає їм бути більш виразними у мовленні і використовувати різноманітні слова для передачі своїх думок); розвиток мовленевих навичок (знання значень слів допомагає учням точно та адекватно виражати свої думки і почуття, формулювати запитання і просити про допомогу. Безумовно, основна мета вивчення значень слів полягає у розвитку комунікативних навичок учнів, володінні мовою та формуванні здатності адекватно сприймати і передавати інформацію.

Для розвитку лексичного запасу мовлення молодших школярів необхідно під час уроків української мови та читання застосовувати словники синонімів та антонімів. Наприклад, чітко структурований, зручний для користування «Словник учня початкових класів. Синоніми. Антоніми. Морфеми» (автори Т. Бабовал, Н. Будна, З. Головка), який сприятиме точному розумінню різних відтінків значення слова. У результаті виконання вправ і завдань, побудованих на основі цього словника, молодші школярі отримають навички аналізувати зміст слів, семантично правильно будувати фрази, використовуючи найбільш доцільні лексеми, уникати повторень. Збагаченню словникового запасу слів слугуватимуть й етимологічні словники української мови для учнів початкових класів, словникові статті яких містять пояснення походження слова (наприклад, науково-популярні видання, замітки, словники та довідники: «Пригоди слова» А. Коваль, «У світі етимології» А. Мовчун, «Етимологічні замітки для молодших» М. Похори, «Зазирни у слово»

Таблиця 1

Розумова діяльність здобувачів початкової освіти у процесі виконання вправ, що містять етимологізацію слів

Розумові операції під час виконання вправ що містять етимологізацію слів					
Аналіз і синтез	Абстрагування	Узагальнення	Класифікація	Порівняння	Відтворення
14	7	5	11	32	4

Г. Тупчанської та М. Голуб, «Таємниці слова» Є. Чак тощо).

Уміти пояснювати значення слова – це універсальне вміння, тому що для його формування необхідна і мовна, і мовленнєва, і комунікативна компетентність [2].

Аналізуючи вправи підручника К. Пономарьової та Л. Гайової ми акцентували увагу на збагаченні словникового складу та розвитку мовленнєвих умінь учнів, але етимологізація слова сприяє й підвищенню грамотності учнів. Особливо ця робота принесе користь під час аналізу слів, написання яких не можна пояснити правилами. У 19 столітті обов'язковим було у 1–4 класах під час з'ясування орфограм використовувати відомості з етимології. На жаль, у підручнику немає жодної вправи, у якій би було пояснення правопису прийомом етимологізації, хоча зміст вправ дозволяє це робити. Наприклад, у багатьох вправах зустрічаються словникові слова *математика* і *неділя*, правопис яких учні повинні запам'ятати, тому що пишемо ми їх за традиційним принципом, але щоб запам'ятати і не забути орфограму насамперед необхідно усвідомити значення слова. Це буде легше зробити, якщо у змісті вправи або у невеликій довідці під вправою буде пояснення. Що це слово грецького походження, перша його частина *матема* у перекладі означає знання. Якщо учні поставлять наголос – *матема*, то ніколи у слові *математика* у другому складі не напишуть *и* [5].

У слові *неділя* учні можуть припуститися двох помилок написати *ниділля*, але цього не трапиться, якщо вони прочитають, що у давньоруській мові сьомий день був *не для діла*, працювати не можна [7]. Отже, такі вправи допомогли б учням не механічно зазубрювати слова, правопис яких треба запам'ятати, а усвідомити їх написання, тим більше для мовленнєвої діяльності учнів передбачені завдання.

Висновки. У результаті аналізу Типової освітньої програми НУШ з'ясовано, що формування мовно-мовленнєвих умінь учнів початкової школи етимологічним методом орієнтовано на мотивований творчий освітній процес, під час якого розвиватиметься пізнавальний інтерес школярів, на дослідження лексичного значення слова, походження окремих слів (запозичення з іншої мови, словотворення), використання лексичного багатства української мови у власному мовленні.

Виконаний нами аналіз засвідчує, що підручник «Українська мова та читання» (автори К. Пономарьова та Л. Гайова), лексичний матеріал вправ якого містить як праслов'янську лексику, так і запозичену, знайомить учнів із життям, побутом, культурою, традиціями тощо інших держав, містить багатий матеріал для розвитку мовно-мовленнєвих умінь здобувачів початкової освіти методом етимологічного аналізу. 45% вправ передбачають лексичний матеріал, у якому є пояснення походження слів, як правило, це праслов'янські слова; у 23% вправ розповідається про походження слів, але на нього не акцентовано уваги у завданнях до вправ, тобто вивченню словникового складу української мови з погляду походження не приділено належної уваги, а пояснення етимології слова учневі – це вже перший крок до усвідомленого оволодіння українською мовою, що дозволяє втілювати комунікативний зміст мовної освіти, який орієнтовано на комунікацію, на сприймання, розуміння й застосування слова у власному мовленні. Частина таких вправ часто локальні. Не наголошено на поясненні термінів та граматичних понять.

Перспективним вважаємо дослідження методів та прийомів розвитку мовно-мовленнєвих умінь в учнів початкової школи методом етимологічного аналізу слова на уроках української мови в початковій школі.

Література:

1. Гаяш О. В. Навчально-методичне забезпечення опанування інтегрованого курсу навчання грамоти розумово відсталими першокласниками за новою програмою. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. Науково-методичний збірник інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка. Київ, Видавництво НАПН України. 2014. Вип. 7. С. 90–97.
2. Зажарська Г. П. Основні напрямки з розвитку мовлення молодших школярів відповідно до засад нової української школи. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки, № 1 (324) березень. Ч. 2. 2019. С. 235–241.
3. Пономарьова К., Гайова Л. Українська мова та читання: підручник для 4 класу ЗЗСО (у 2 частинах). Частина 1. Київ: УОВЦ «Оріон», 2021. 160 с.
4. Новосолова В. І. Особливості формування навчально-дослідницьких умінь учнів на уроках української мови в умовах нової української школи. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки, № 8 (346). Ч. 1. 2021. С. 181–197.
5. Мовчун А. У світі етимології: навчально-довідковий посібник з етимології для учнів і вчителів початкових класів. Київ: Наш час, 2009. 136 с.

6. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи. Київ. Видавництво «Світоч». 2019. 336 с.

7. Торчинська Т. Етимологічна робота зі словом як основа розвитку інтересу до вивчення української мови в початковій школі. Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи, (1(7), 2022. 113–121.

8. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: монографія / Н. М. Бібік, М. С. Вашуленко, О. В. Онопрієнко та ін. Київ: Педагогічна думка, 2014. 346 с.

9. Шевчук Т. Б., Ткачук О. С. Аналіз методичного забезпечення розвитку діалогічного мовлення учнів початкової школи засобами інтерактивних технологій. Науково-педагогічний журнал. Молодь і ринок, Дрогобич. № 145, 3 (211), 2023. С. 145–149.

References:

1. Haiash O. (2019). Navchalno-metodychne zabezpechennia opanuvannia intehrovanooho kursu navchannia hramoty rozumovo vidstalymy pershoklasnykamy za novoio prohramoio [Educational and methodological support for the mastering of an integrated literacy course by mentally retarded first-graders according to the new program]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy. Naukovo-metodychnyi zbirnyk Instytutu spetsialnoi pedahohiky i psykholohii imeni Mykoly Yarmachenka*. Kyiv, Vydavnytstvo NAPN Ukrainy. Vyp. 7. Pp. 90–97 [in Ukrainian].

2. Zazharska H. (2019). Osnovni napriamky z rozvytku movlennia molodshykh shkoliariv vidpovidno do zasad novoi ukrainskoi shkoly [The main directions for the development of speech of younger schoolchildren in accordance with the principles of the new Ukrainian school]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka: Pedahohichni nauky*, № 1 (324) berezen. Ch. 2, pp. 235–241 [in Ukrainian].

3. Ponomarova K., Haiova L. (2021). Ukrainska mova ta chytannia [Ukrainian language and reading]: pidruchnyk dlia 4 klasu ZZSO (u 2 chastynakh). Chastyna 1. Kyiv: UOVTs «Orion», p. 160 [in Ukrainian].

4. Novosolova V. (2021). Osoblyvosti formuvannia navchalno-doslidnytskykh umin uchniv na urokakh ukrainskoi movy v umovakh novoi ukrainskoi shkoly [Peculiarities of the formation of educational and research skills of students in Ukrainian language lessons in the conditions of the new Ukrainian school]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky*, № 8 (346). Ch., pp. 181–197 [in Ukrainian].

5. Movchun A. (2009). U sviti etymolohii [In the world of etymology]: navchalno-dovidkovyi posibnyk z etymolohii dlia uchniv i vchyteliv pochatkovykh klasiv. Київ: Nash chas, p. 136 [in Ukrainian].

6. Typovi osvitni prohramy dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity: 1–2 ta 3–4 klasy (2019). [Typical educational programs for institutions of general secondary education: 1 2 and 3–4 classes]. Kyiv. Vydavnytstvo «Svitoch», p. 336 [in Ukrainian].

7. Torchynska T. (2022). Etymolohichna robota zi slovom yak osnova rozvytku interesu do vuvchennia ukrainskoi movy v pochatkovii shkoli [Etymological work with the word as a basis for the development of interest in studying the Ukrainian language in primary school]. *Psykholoho-pedahohichni problemy suchasnoi shkoly*, (1(7), pp. 113–121 [in Ukrainian].

8. Formuvannia predmetnykh kompetentnostei v uchniv pochatkovoї shkoly [Formation of subject competencies in primary school students] : monohrafiia / N. M. Bibik, M. S. Vashulenko, O. V. Onopriienko ta in (2014). K.: Pedahohichna dumka, 346 p. [in Ukrainian].

9. Shevchuk T., Tkachuk O. (2023). Analiz metodychnoho zabezpechennia rozvytku dialohichnoho movlennia uchniv pochatkovoї shkoly zasobamy interaktyvnykh tekhnolohii [Analysis of methodical development support dialogic speech of elementary school students by interactive means technologies]. *Naukovo-pedahohichni zhurnal. Molod i rynek, Drohobych*, № 145, 3 (211), p. 145–149. [in Ukrainian].

Наукове видання

**НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ**

Випуск 6 (59), 2023

Видання виходить 6 разів на рік

Коректор *Я. І. Вишнякова*
Комп'ютерне верстання *О. І. Молодецька*

Підписано до друку 11.01.2024 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 6,51.
Наклад 100 прим. Замовлення № 0324/190

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.